

Ideologi og velferd

*En empirisk analyse av ideologiske dimensjoners betydning
for holdninger til velferdsstaten*

Stine Renate Otterbekk

Masteroppgave i statsvitenskap
Institutt for statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO
April 2009

Forord.

Å sette punktum for masteroppgaven er vanskeligere enn man skulle tro. Mange timer er gått med til dette arbeidet, og de var på ingen måte bortkastet. Derfor er det med en litt vemodig følelse at arbeidet med masteroppgaven nå er fullført.

Det er mange som fortjener en takknemlig hilsen i dette forordet. Jeg vil fremfor alt takke min veileder Bernt Aardal for all den tid og tålmodighet han har gitt meg. Ikke bare er Bernt en dyktig fagperson som har latt meg høste grådig av hans kunnskap. Bernt er også flink med mennesker. Han har med stor ro, og en god porsjon humor, bistått meg når jeg selv har mistet motet.

Ann-Helén Bay fortjener også stor takk. Hennes innspill har vært spesielt viktige i de innledende fasene i dette arbeidet. Samtidig må jeg få takke Ottar Hellevik som har latt meg få tilgang til datamaterialet Norsk Monitor. Uten dette datamaterialet hadde ikke denne masteroppgaven blitt det den er blitt. Også Staffan Kumlin må takkes for nyttige diskusjoner og innspill til denne oppgaven. Til sist, men ikke minst, er jeg takknemlig overfor Rune Karlsen. På tross av at han var i ferd med å levere sin doktoravhandling i Statsvitenskap på samme tid som jeg leverte min masteroppgave, har han alltid hatt tid til både faglige diskusjoner og tøvete tørrprat.

Gode tanker og takknemlighet rettes også til min samboer og min familie. Dere har alltid hatt tro på meg.

Eventuelle feil og mangler som på tross av ovennevntes innsats har sneket seg inn i oppgaven, tar jeg det fulle og hele ansvar for.

Stine R. Otterbekk

Oslo, april 2009

*Til minne om farmor
Marit Ragna Otterbekk*

Innholdsfortegnelse.

Kapittel 1: Innledning - tema og problemstilling.....	1
1.1 Introduksjon.....	1
1.2 Tidligere forskning.....	3
1.3 Holdningene til velferdsstaten i forskningen.....	3
1.4 Om skillelinjer og ideologiske dimensjoner.....	7
1.5 Valgforskningens ideologiske dimensjoner.....	10
1.6 Politikken og det politiske ordskiftet.....	11
1.7 Konsensus – politikken.....	11
1.8 Fremskrittspartiet i velferdsdebatten – bruddet med konsensuspolitikken.....	13
1.9 Mot stortingsvalget i 2009 - konflikt eller konsensus?.....	16
1.10 Problemstillinger og forventninger.....	18
1.10.1 Innvandring - solidaritet - dimensjonen.....	19
1.10.2 Offentlig - privat - dimensjonen.....	19
1.10.3 Religiøs - sekulær - dimensjonen.....	20
1.10.4 Vekst - vern - dimensjonen.....	21
1.11 Oppsummering.....	21
Kapittel 2: Metodiske valg og vurderinger.....	23
2.1 Innledning.....	23
2.2 Om datamateriale og indekskonstruksjonen.....	24
2.2.1 Valgundersøkelsene.....	24
2.2.2 Norsk Monitor.....	26
2.2.3 Faktoranalyse og indekskonstruksjon.....	27
2.3 Sammenheng mellom indeksene.....	30
2.4 Datas validitet: en midlertidig oppsummering og diskusjon.....	34
2.5 De avhengige variablene: holdninger til velferdstjenester.....	36
2.5.1 Valg av indikatorer.....	36
2.6 Analysemetode.....	41

2.6.1 Logistisk regresjonsanalyse.....	43
2.6.2 Hvordan tolke logistisk regresjon.	44
2.7 Oppsummering.....	45
 Kapittel 3: De ideologiske dimensjonene og holdninger til velferdsstaten.	47
3.1 Innledning.	47
3.2 Empiriske sammenhenger mellom de ideologiske dimensjonene og holdninger til velferdstjenestene: Bivariat analyse.....	48
3.3 Holdninger til barnehage.	49
3.4 Holdninger til eldre og eldreomsorg.	52
3.5 Holdninger til skole og utdanning.	55
3.6 Holdninger til helsevesenet.....	57
3.7 Holdninger til trygd.	60
3.8 Hovedtendenser i holdninger til velferdstjenestene.....	62
3.9 Oppsummering og konklusjon.....	64
 Kapittel 4: Fra bivariat til multivariat analyse.	67
4.1 Innledning.	67
4.2 Holdninger til barnehage.	68
4.3 Holdninger til eldre og eldreomsorg.	70
4.4 Holdninger til skole og utdanning.	72
4.5 Holdninger til helsevesenet.....	74
4.6 Holdninger til trygd.	76
4.7 Bakenforliggende variabler.....	77
4.8 Sammenhengen mellom de ideologiske dimensjonene og sosiale bakgrunnsvariabler.	78
4.9 Trygd som testindikator: sosial bakgrunn teller, ideologi ”avgjør”	79
4.10 Oppsummering og konklusjon.....	81

Kapittel 5: En sammensatt velferdsstat og en sammensatt ideologisk struktur.....	83
5.1 Innledning.	83
5.2 Et tilbakeblikk på problemstillingen.....	83
5.3 De ideologiske dimensjonenes betydning.	85
5.4 Konsekvenser for velferdsstaten - en avslutning.	88
 Vedlegg	 91
Litteratur- og kildeliste	97

Antall ord: 31 364

Kapittel 1: Innledning - tema og problemstilling.

1.1 Introduksjon.

I følge statsminister Jens Stoltenberg vil valget i 2009 vil bli en folkeavstemning om den nordiske velferdsmodellen (Elsebutangen m.fl. 2008). Utfallet vil ha betydning for det norske velferdssamfunnets videre utvikling. Stoltenberg advarer spesielt mot Fremskrittspartiets velferdspolitik.

”Fremskrittspartiet vil overlate skole, tilleggspensjoner og barnehager til markedet”, sier Stoltenberg. Et stort FrP kan dessuten bli den dominerende kraften i en borgerlig regjering (Elsebutangen m.fl. 2008).

Fremskrittspartiets kritikk av den universelle velferdsstaten representerer et viktig brudd med den brede konsensus som preget norsk politikk i etterkrigstiden. Partiets partikularistiske velferdspolitik var også et sentralt utgangspunkt for skepsisen til den økte innvandringen som fant sted fra midten av 1980 - tallet. Fremskrittspartiets fremvekst henger med andre ord nært sammen med viktige endringer som har funnet sted i det politiske og ideologiske klima de siste tiårene.

Stoltenbergs og Arbeiderpartiets angrep på Fremskrittspartiets velferdspolitik aktualiserer spørsmålet om holdningene til velferdsstaten har endret karakter. Det er en vanlig oppfatning at holdningene til velferdsstaten og dens tjenester struktureres av høyre - venstre – aksene. Samtidig som det har vært bred politisk enighet om velferdsstatens utvikling, har venstresiden ønsket videre utbygging i større grad enn høyresiden. Men spørsmålet er om Fremskrittspartiets inntreden på den politiske arena har endret det ideologiske grunnlaget for velferdsstaten. Dette spørsmålet har i liten grad vært gjenstand for systematisk forskning.

Velferdsforskningen har i stor grad fokusert på holdninger til enkelttiltak og enkelttjenester. Holdningenes tilknytning til en overordnet politisk og ideologisk struktur finnes det færre studier av. Samtidig vet vi at den ideologiske strukturen i samfunnet spiller en avgjørende rolle for folks politiske orienteringer (Aardal 2007b, Aardal 2003b). Ideologisk struktur kan dermed fortelle oss mye om hvordan holdningene til velferdsstaten er organisert fordi den legger premissene for velferdsstatens forankring i befolkningen.

Det er imidlertid flere måter å operasjonalisere den ideologiske strukturen på (Inglehart 1990, Goul Andersen & Borre 2003, Rokkan & Valen 1964, Aardal 2007a.). I norsk politikk kan den ideologiske strukturen beskrives av i alt fire typer politiske orienteringer, eller predisposisjoner. Predisposisjonene antas å være grunnleggende og varige politiske motsetninger som er til stede i folks bevissthet. De er med andre ord noe *mer* enn løsrevne politiske standpunkter. De fire predisposisjonene, eller ideologiske dimensjoner, er slik nært beslektet med verdiorienteringer.

De fire ideologiske dimensjonene som denne oppgaven bygger på har vært en sentral del av den norske ideologiske strukturen siden 70 - tallet. De ideologiske dimensjonene kan beskrives som (1) en motsetning mellom innvandring og solidaritet, (2) en motsetning mellom offentlig og privat, (3) en motsetning mellom vekst og vern, og (4) en motsetning mellom religiøse og sekulære verdier. Disse fire dimensjonene utgjør grunnmønsteret i den overordnede politiske strukturen i Norge (Aardal 2007a, Aardal 2003a).

Ann-Helén Bay advarer mot konsekvensene av å utelukke ideologiske predisposisjoner når vi skal studere holdningene til velferdsstaten: ”Hvis vi er lite fortrolige med hvilke interessenmotsetninger og/eller ideologiske motsetninger som ligger innbakt i (velferdsstats-)ordningene, står både våre hypoteser og våre fortolkninger av opinionen i fare for å bli lite substansielle” (Bay 1998: 290). Denne oppgaven tar Bays advarsel på alvor. Ambisjonen i denne oppgaven er å kombinere litteraturen om ideologiske dimensjoner med data om holdningene til velferdsstaten og dens tjenester. Mer konkret skal vi undersøke hvordan nordmenns holdninger til velferdsstatens tjenester forholder seg til etablerte ideologiske dimensjoner i norsk politikk.

Før vi går inn på analysene av de ideologiske dimensjonenes betydning for holdningene til velferdsstaten i kapittel 3 og 4, må flere forhold avklares. Først skal vi undersøke hva vi kan lære av tidligere forskning. Vi må også ha kjennskap til de ideologiske dimensjonenes utgangspunkt, og hvordan de påvirker holdningene våre. Videre skal vi se at den politiske debatten om velferdsstaten bidrar til å aktivisere de ulike ideologiske dimensjonene. De neste avsnittene i dette første kapittelet er viet til en diskusjon av disse forholdene.

1.2 Tidligere forskning.

Velferdsstaten som politisk system er et godt utforsket felt både internasjonalt og i norsk sammenheng. Tidligere forskning har spesielt lagt vekt på velferdsstatens utvikling i form av demografiske, sosiale og økonomiske endringer. Ulike lands nasjonale variasjoner i velferdsstatens utforming har gjerne blitt forklart med institusjonelle forhold. Gøsta Esping - Andersens tre velferdsstats - typologier er en viktig standardreferanse for slike studier (Esping – Andersen 1990).

Holdninger til velferdsstaten som studiefelt har etter hvert økt kraftig (Kumlin 2007a: 363). Økningen har funnet sted de siste 30 årene. Men på tross av at forskning på holdninger til velferdsstaten ikke mangler i omfang, finnes det få studier som systematisk tar for seg velferdsholdningenes tilknytning til den overordnede politiske konfliktstrukturen. I dette avsnittet skal vi se hva tidligere forskning kan fortelle oss om vårt tema. Hva vet vi fra før, og hva mangler vi fremdeles kunnskap om?

1.3 Holdningene til velferdsstaten i forskningen.

Hoveddelen av litteraturen om holdningene til velferdsstaten og velferdstjenestene kan vi grovt dele inn i to typer. Den første typen studier tar for seg holdninger til bestemte velferdstjenesters utforming og virkemåte. Også studier av folks vurderinger av disse tjenestenes kvalitet og yteevne faller inn under denne kategorien. Disse studiene rapporterer til dels motstridende funn. Misnøye med velferdstjenestenes yteevne har for eksempel vist seg å henge sammen med redusert oppslutning om velferdstjenestene og økte krav om reformer. Samtidig finnes det studier som viser at misnøye også henger sammen med økt oppslutning og ønske om mer tilskudd til velferdstiltakene (Kumlin 2007a: 366, Kumlin 2007b:82 - 85). I Norge har man ikke funnet tegn på misnøye blant brukerne av offentlige tjenester (Jessen 2002: 122, 127). I den grad folk er misfornøyde, knyttes det som oftest til utfallet av behandlingen av sin sak, og til ikke selve møtet med de offentlige etater (Jessen 2002: 128). Her spiller media en betydelig rolle. De norske mediens rapportering av kvaliteten på sykehusbehandlingen, eldre på sykehjem og den norske skolens ”skuffende” resultater i nasjonale og internasjonale tester, er på ingen måte

systemkritisk. Mediene roper ikke etter nedbygging av offentlig sektor. Det er velferdsstatens slurv og mangler som omtales, det være seg knappe ytelser eller dårlig forvaltning (Bay & Saglie 2003: 54). Mediene vil også ha mer velferd, og ikke mindre.

Folks holdninger til velferdsstatens tjenester varierer også etter hvilke målsetninger tiltakene skal oppfylle. Mer spesielt gjelder dette om tiltakene er ment å virke utjevne, eller om de skal bidra til økonomisk sikkerhet i tilfelle inntektsbortfall. Begge typer nyter høy oppslutning, men inntektssikring er mer populært enn utjevning (Kumlin 2007a: 365). Folks oppslutning om konkrete tiltak er påvirket av hva som oppfattes som rettferdig. Tiltak som går ut på å hjelpe og beskytte gamle og syke har størst oppslutning. Sosialhjelp har derimot minst oppslutning (Bay 2008, Kumlin 2007a, van Oorschot 2000). Folks rettferdighetsans knyttes også til om mottakerne anses å bevisst være gratispassasjerer, eller hvorvidt de har bidratt til tjenestene de forbruker. Dessuten er identitet et viktig hensyn når folk vurderer hvem som fortjener hjelp fra det offentlige. Hvorvidt du er en av "oss" synes å gjøre deg mer fortjent til å nyte godt av velferdstjenestene (van Oorschot 2000: 38). I denne sammenheng møter velferdsstaten en utfordring med i en tid med stadig økt innvandring.

Bay, Hellevik og Hellevik (2007) finner at innvandring *ikke* synes å være en trussel for velferdsstaten. I alle fall ikke enda. De finner at det er en sammenheng mellom negative holdninger til innvandring og redusert oppslutning velferdsstaten, men at denne er veldig svak (Bay m.fl. 2007: 400). Men hvis man kontrollerer for innvandrerandelen i respondentenes lokalmiljø, forsvinner denne effekten. Dette får forfatterne til å konkludere med at innvandringen til Norge ikke har hatt en særlig negativ virkning på folks oppslutning om velferdsstaten. Likevel kan ikke innvandring avskrives helt som en *fremtidig* utfordring for velferdsstaten, selv om den er svært beskjeden så langt (Bay m.fl. 2007: 401).

Det er med andre ord lite som tyder på at vi er misfornøyde med velferdsstaten. På tross av at innvandring stadig lanseres som en mulig trussel, gjenspeiles ikke dette i studiene av holdningene til velferdsstaten og velferdstjenestene. Det bringer oss inn på den andre typen av studier av holdningene til velferdsstaten. Disse studiene dreier seg om de mer de mer symbolske og verdiladde orienteringene mot velferdsstaten. Vi skal

se at det har vært liten grad av systematikk i studiet av holdningene til velferdsstaten, og deres tilknytning til ideologi.

Ideologi kan forstås som folks symbolske og verdiladde orienteringer. Det dreier seg om holdningene til velferdsstaten som ideologisk konstruksjon, med andre ord velferdsstaten som idé. Begreper som ”sosio-økonomisk likhet”, ”omfordeling”, ”offentlig sektor”, ”skatt” og ”privatisering” er eksempler på slike symbolske og verdiladde orienteringer (Kumlin 2007a: 364). Den økonomiske høyre - venstre - aksen er både empirisk og teoretisk knyttet til slike begreper. Hva høyre - venstre - aksen betyr, og hvilken rolle den spiller, varierer over tid. Men en sentral og universell komponent er i hvilken grad staten skal engasjere seg i markedsøkonomien og dens virkninger (Listhaug & Aalberg 1999: 118). Folks plassering på høyre - venstre - aksen kan dermed fortelle oss noe om deres holdninger til velferdsstaten fordi velferdspolitikken omfatter en stor del av det totale statlige engasjement (Kumlin 2007a: 364).

Det er imidlertid ikke sikkert at holdningene til velferdsstaten knyttes til kun én konflikt, eller én ideologisk dimensjon. I norsk kontekst er det for eksempel identifisert hele fire forskjellige ideologiske dimensjoner. Vi skal se nærmere på disse senere i dette kapittelet. Internasjonal forskning viser imidlertid at oppslutningen om de forskjellige velferdstjenestene korrelerer godt med ideologiske dimensjoner på høyere nivå, selv om oppslutningen om tjenestene varierer betydelig (Kumlin 2007a: 365).

Vi har sett at det ikke finnes bare én holdning til velferdsstaten, men flere. Samtidig kan det finnes flere ideologiske dimensjoner. Likevel er det en vanlig oppfatning at holdningene til velferdsstaten og velferdstjenestene knyttes høyre - venstre - aksen. Kolberg og Pettersen (1981) finner for eksempel at negative holdninger til offentlige tjenester henger sammen skillet mellom by og land. Mer spesielt er folk som er knyttet til små lokalsamfunn skeptiske til velferdsstaten. Dette kan være et resultat av at det eksisterer tettere familie- og naboskapsrelasjoner i små lokalsamfunn. De fungerer som alternative hjelpesystemer og oppfattes som mer intime, og kvalitativt bedre, enn offentlige løsninger (Kolberg & Pettersen 1981: 197, 217). Behovet for velferdsstaten kan oppleves som mindre i bygdesamfunn. Et felles

holdningsmål kan skjule variasjoner i velgernes holdninger. De fleste studier undersøker holdninger til et eller flere spesifikke programmer, men knytter sjelden disse holdningene til et bredere holdningsknytte. I den grad det gjøres er det stort sett høyre - venstre - akse som står i sentrum. I norsk kontekst kan det gi et feilaktig inntrykk i kompleksiteten i befolkningens holdningsstruktur.

Holdninger til velferdsstaten har også blitt belyst i forhold til egeninteresse. Det er ingen urimelig antakelse at folk slutter opp om velferdsstaten og dens tjenester ut fra hva de selv tror de får ut av den. Egeninteresse kan måles ved variabler som for eksempel kjønn, alder, sivilstatus, hvorvidt en har barn, sektortilhørighet, klasse og inntekt. Det er foretatt en rekke undersøkelser som studerer slike variabelers innflytelse på holdninger til velferdsstaten. Resultatene viser at det eksisterer forskjeller, som til og med er signifikante, men at disse likevel er relativt små (Bjørklund 2005: 451).

Et beslektet, men likevel noe annerledes funn, er at ”symbolske predisposisjoner”¹ er bedre egnet til å forklare variasjoner folks holdninger til velferdstjenestene enn egeninteresse (Bay 1998: 218, 222). I doktoravhandlingen til Ann-Helén Bay (1998) er dette et av hovedfunnene. Det taler for at en hever blikket og setter holdninger til velferdsstaten i system. Når sosiale bakgrunnsvariabler og egeninteresse har redusert betydning, må det være noe annet som strukturerer holdningene. Ronald Inglehart (1987) knytter dette fenomenet til teorien om fallende grensenytte. Når en får mindre igjen av å kjempe for ytterligere rettigheter og tilgang til sosiale tjenester, faller eller stagnerer oppslutningen om velferdsstaten. Myndighetene må da appellere til folks moralfølelse, solidaritet, og andre ikke-materielle beveggrunner for fortsatt oppslutning om en så dyr ordning som velferdsstaten faktisk er (Flanagan & Inglehart 1987: 1292). Ideologiske dimensjoner kan fange opp slike ikke - materielle beveggrunner, og bidra til ny kunnskap om holdningene til velferdsstaten.

Holdningene til velferdsstaten, og deres tilknytning til ideologiske dimensjoner, er imidlertid et lite studert felt. Norsk opinionsforskning, og forholdet til holdninger til

---

¹ Symbolske predisposisjoner forstås av Ann - Helén Bay som psykologiske mekanismer som styrer individers politiske holdninger og handlinger (Bay 1998: 22). I sin doktoravhandling behandler hun sympati for de eldre, verdier knyttet til venstre – høyre - motsetningen, partipreferanse, religion og syn på likestilling som symbolske predisposisjoner.

velferdsstaten, har stort sett konsentrert seg om holdninger til bestemte tjenester og bestemte politikkalternativer. Ambisjonen i denne oppgaven er å kombinere litteraturen om ideologiske dimensjoner med data om holdningene til velferdsstaten og dens tjenester. Vi skal undersøke hvordan nordmenns holdninger til velferdsstatens tjenester forholder seg til etablerte ideologiske dimensjoner i norsk politikk.

De ideologiske dimensjonenes idégrunnlag er nært knyttet til teorier om politiske skillelinjer. For å forstå innholdet i ideologiske dimensjoner er det nyttig å ha kjennskap til teoriene om skillelinjer og ideologisk struktur. Da har vi også et bedre utgangspunkt for å bygge mer presise problemstillinger om i hvilken grad, og på måte, holdningene til velferdsstaten knytter seg til ideologiske dimensjoner. Derfor handler de to neste avsnittene om skillelinjenes teoretiske status, og en begrepsmessig avklaring av hva vi mener med ideologiske dimensjoner.

1.4 Om skillelinjer og ideologiske dimensjoner.

Tanken om politiske og ideologiske, sosiale og strukturelle skillelinjer er på ingen måte ny. Mest kjent er kanskje Rokkans og Valens strukturelle skillelinjemodell. I en tid med økt sosial mobilitet, økende velgervandringer og økt mediefokus i politikken, kan en sette spørsmålstegn ved fruktbarheten av skillelinjer som analytiske verktøy i studiet av politiske holdninger. På den annen side kan en hevde at det i stedet øker betydningen av skillelinjer, men at skillelinjene er i endring. Sosial mobilitet, velgervandringer og økt mediefokus kan betraktes som kilder til *endrede* konfliktstrukturer (Goul Andersen & Borre 2003: 18). Vi får altså nye typer av politiske motsetninger, der kulturelle og verdimeslige konflikter kan spille en viktigere og viktigere rolle i politikken og i politiske valg (Goul Andersen & Borre 2003: 18, Knutsen & Scarbrough 1995: 498).

I arbeider om holdningene til velferdsstaten og deres tilknytning til skillelinjer, behandles ofte skillelinjer likt med sosiale kategorier som kjønn, klasse, rase, og religion (Svallfors 2007, Brown 1995). De kan også analyseres som verdidimensjoner i forlengelse av Ronald Ingleharts materialisme - postmaterialisme - dimensjon

(Inglehart 1990, Goul Andersen 2003). I denne oppgaven tar vi derimot utgangspunkt i Rokkan og Valens opprinnelige skillelinjemodell.

Bartolini og Mair (1990) hevder at begrepet skillelinje omfatter tre forskjellige elementer. Disse tre elementene er alle konstituerende for *enhver* skillelinje, om enn i varierende grad (Bartolini & Mair 1990: 215, 216). For det første må skillelinjen inneha et empirisk element som peker tilbake på det sosio-strukturelle grunnlaget for skillelinjen. Men ideologi kan utgjøre et slikt element. Det finnes for eksempel partier som i hovedsak er grunnlagt på ideologi (Berglund 2007: 139, Aardal 1994: 227).

Dernest understreker et normativt element at en politisk skillelinje forutsetter en kollektiv identitet. Verdier og oppfatninger reflekterer samhørighet innenfor en gruppe. Men det betyr ikke at det er snakk om en sosial - deterministisk modell, der man direkte kan avlede politiske preferanser og valgførelse ut fra individenes og gruppenes plassering i den økonomiske strukturen (Aardal 1994: 223).

Til sist fremheves det organisatoriske, eller atferdsmessige, elementet. Det tar utgangspunkt i at det sosioøkonomiske grunnlaget for en skillelinje i seg selv ikke innebærer noen form for organisering. Det er først når partier, fagforeninger eller organisasjoner etableres at interessene som ligger til grunn for skillelinjen får et institusjonelt uttrykk (Bartolini & Mair 1990: 218). Partiene er med andre ord avspeilinger av samfunnets underliggende motsetninger. Men partiene i seg selv påvirker også konfliktstrukturen. De kan tolke og definere nye konflikter inn i den allerede eksisterende konfliktstrukturen, i tillegg til at de er med på å sette dagsorden (Berglund 2007:138).

Bartolini og Mairs forståelse av skillelinjer sammenfaller i stor grad med Oddbjørn Knutsens og Elinor Scarbroughs (1995) oppfatninger av hva som må til for at en politisk konflikt kan betraktes som en skillelinje. Knutsen og Scarbrough gir politiske motsetninger status som skillelinjer kun hvis de tilfredsstillende tre kriterier: sosial struktur, verdier, og partitilslutning (Knutsen & Scarbrough 1995: 494). Knutsen og Scarbrough ser imidlertid den strukturelle egenskapen som den mest sentrale for at en konflikt skal utgjøre en skillelinje. De hevder at sosial struktur og gruppetilhørighet er forutgående for verdiorienteringen i et individ. Videre er partitilslutning limet som holder det hele sammen. Gjennom partiene får gruppene og verdifelleskapet en

stemme som knyttes til bestemte alternativer (Knutsen & Scarbrough 1995: 495). "Cleavage politics" dannes ikke med mindre alle tre er tilstede. Det er ikke nok at en stemmer for et parti ut fra objektive gruppeinteresser, heller ikke at en stemmer for partiet uten å være medlem av gruppen (Knutsen & Scarbrough 1995: 495).

En mer nyansert forståelse av skillelinjer finner vi hos Bernt Aardal (1994). Han understreker at det kan være grunn til å legge større vekt på institusjonalisering og en kollektiv identitet som grunnlag for en politisk skillelinje. Skillelinjene omfatter normative og organisatoriske elementer som kan være viktigere enn det strukturelle utgangspunktet (Aardal & Waldahl 2004:251). Skillelinjen må ikke nødvendigvis være koplet til sosioøkonomisk bakgrunn (Aardal 1994: 227). Det betyr at verdikonflikten ikke forsvinner selv om skillelinjens strukturelle forankring oppløses. Verdimotsetningene kan materialiseres i sosiale og politiske konflikter. Kort sagt innebærer dette at skillelinjer kan stå på "egne ben" i forhold til økonomiske, kulturelle og politiske faktorer. De virker politisk stabiliserende fordi de gir folk allerede eksisterende alternativer for deres egen sosiale og politiske tilpasning (Bartolini & Mair 1990: 219).

De ideologiske dimensjonene som vi skal konsentrere oss om i denne oppgaven er nært beslektet med de tradisjonelle skillelinjene. De følger i stor grad samme logikk. Men i stedet for en tung vektlegging av det strukturelle elementet, vies større oppmerksomhet til de normative og organisatoriske elementene. De ideologiske dimensjonene fanger inn grunnleggende politiske predisposisjoner i befolkningen som i liten grad er påvirket av kortsiktige faktorer. De konsistente politiske orienteringer som utgjør stabile ideologiske motsetninger i det norske samfunnet.

1.5 Valgforskningens ideologiske dimensjoner.

Gjennom en årrekke har norsk valgforskning identifisert i hovedsak 4 stabile ideologiske dimensjoner. Disse har vi allerede fattet bekjentskap med. Kort gjenfortalt forholder disse dimensjonene seg til en motsetning i synet på (1) innvandring og solidaritet, (2) offentlig og privat, (3) vekstorienteringer og vernorienteringer og (4) religiøse og sekulære orienteringer.² Dette grunnmønsteret ligger fast til tross for store velgervandringer mellom partiene og uklare sakseierskap (Aardal 2007a: 70 - 71).

De ideologiske dimensjonene er dels en videreføring og dels utvikling av Rokkans og Valens opprinnelige skillelinjer. Offentlig - privat - dimensjonen og religiøs - sekulær - dimensjonen har sitt utspring i tradisjonelle skillelinjer. Offentlig - privat - dimensjonen er knyttet til klassiske motsetninger mellom venstresiden og høyresiden i politikken. Religiøs - sekulær - dimensjonen har sin historiske opprinnelse i lekmannsbevegelse og lavkirkelige organisasjoner (Aardal 2007a: 60).

Innvandring - solidaritet - dimensjonen og vekst - vern - dimensjonen synes derimot å springe ut av nye sosiale og politiske strømninger. Mer spesielt har de sin opprinnelse fra 70 - tallets politiske konflikter. Vekst - vern - dimensjonen er en miljøpolitisk motsetning, mens innvandring - solidaritet - dimensjonen i utgangspunktet var en kritikk av den universalistiske velferdsstaten. Sistnevnte har etter hvert fanget inn en kritikk av innvandrings og kriminalitetspolitikken også (Aardal 2007a: 60).

Disse ideologiske dimensjonene har vist seg å ha stor forklaringskraft i forbindelse med folks valg av parti, samt for hvordan de forholder seg til politiske stridsspørsmål. Naturlig nok er det variasjoner i hvilke dimensjoner som slår ut for de ulike partiene (Aardal 2007b: 97, 102). For eksempel er Kristelig Folkeparti er nært knyttet religiøs – sekulær – dimensjonen. Partiene har dermed en viktig rolle i å fremheve verdistandpunkter i saksspørsmål. De kan tenkes å aktivere de ideologiske dimensjonene. Partienes standpunkter og argumentasjon over tid er derfor en viktig rammebetingelse for analysen av de ideologiske dimensjonenes betydning for

---

² I den senere tid er to ytterligere dimensjoner blitt identifisert. Disse forholder seg til en motsetning mellom sentrum og periferi, og mellom global og nasjonal orientering. Disse spiller foreløpig en beskjeden rolle og min analyse kommer ikke til å ta hensyn til disse.

holdningene til velferdsstaten og dens tjenester. Det neste avsnittet gir derfor en oversikt over det politiske ordskiftet over tid. I tillegg til å kunne si noe om hvordan og i hvilken grad holdningene til velferdsstaten knyttes til ideologiske dimensjoner, kan vi også si noe om hvorvidt det har skjedd endringer i disse tilknytningene over tid.

1.6 Politikken og det politiske ordskiftet.

Utviklingen av velferdsstaten har vært preget av bred politisk enighet. Ikke bare har partiene vært enige om målsetningene i velferdspolitikken, også hvordan disse målene skal nås har det vært bred enighet om. Dette er den historiske *konsensus – politikken* (Kuhnle 1991a). Bruddet med konsensus - politikken fant sted på 70 – tallet. Dannelsen av Fremskrittspartiet er en sentral del av dette bruddet. Fremskrittspartiet baner veien for at flere ideologiske dimensjoner kan ha betydning for hvordan holdningene til velferdsstaten struktureres. I de neste avsnittene skal vi først gjøre rede for oppfatningen om at det ideologiske grunnlaget for holdningene til velferdsstaten kan oppfattes som endimensjonalt. Den store nærheten mellom partienes velferdspolitikkk gir lite rom for andre ideologiske dimensjoner enn offentlig – privat – dimensjonen. Med Fremskrittspartiets inntreden i norsk politikk og bruddet med konsensus – politikken, skjelner vi først og fremst konturene av en ny konflikt. Vi skal se at Fremskrittspartiets kritikk av velferdsstaten i økende grad knyttes til innvandring. Vi ser med andre ord at holdningene til velferdsstaten kan struktureres av innvandring – solidaritet – dimensjonen

1.7 Konsensus – politikken.

Perioden fra 1945 til 1970 er tiden da ”velferdsstatsideologien” vokste fram. Det var bred tverrpolitisk oppslutning om flere omfattende sosiale reformer. Erfaringene med krig og økonomisk uro økte behovet for en aktiv stat i arbeidet med gjenoppbyggingen av landet. De ideologiske konfliktene som preget mellomkrigstiden ble kraftig dempet til fordel for et bredt samarbeid om full sysselsetting, økonomisk vekst og omfordeling (Kuhnle 1991b: 96).

Det var selvsagt også partipolitiske uenigheter i denne perioden. Likevel er hovedinntrykket at partienes politikk har vært preget av ideologisk nærhet (Kuhnle

2001:19, Kuhnle 1991a:49). Dette fenomenet har fått mange navn. Berge Furre kaller det ”sosialdemokratisering”, Stein Kuhnle kaller det ”konsensus – politikk” (Furre 2000: 142, Kuhnle 1991a). Uansett navn; selv om en kan hevde at Arbeiderpartiet har vært den dominerende kraften i velferdsstatens vekst og utvikling, gir det liten mening å relatere vekst og reform til de ulike regjeringenes partisammensetninger. Et uttrykk for den politiske kompromissviljen mellom partiene finner vi blant annet i innføringen av barnetrygden (1970), loven om niårs skolegang for alle (1969) og folketrygden (1966) (Kuhnle 1991a:49). Det var en ikke - sosialistisk regjering som gjennomførte disse tiltakene, nemlig Per Bortens regjering bestående av Høyre, Kristelig Folkeparti, Venstre, og Senterpartiet.

Et viktigere resultat av konsensus – politikken er *universalitetsprinsippets* gjennombrudd på 1950 - tallet (Kuhnle 1991a: 50). Universalitetsprinsippet innebærer et viktig ideologisk kompromiss. Velferdsstaten er ikke tuftet på omfordeling, men heller fordeling (Solheim 1991:186). Alle skal ha lik tilgang til de samme sosiale tjenestene, og garanteres lik behandling og lik kvalitet (Esping - Andersen 1990:28, Blomquist & Rothstein 2000:63 - 65). En kan si at universalitetsprinsippet er en blanding av sosialisme og liberalisme, fordi det er ment å gjøre individet mest mulig uavhengig av familie og klasse. Målsetningen er å fremme *statuslikhet* ved å begrense omfanget av partikularistiske ordninger, som for eksempel behovsprøving (Esping-Andersen 1990: 25, 26).³ Men ingen grupper skal særbehandles ved hjelp av rene kontantoverføringer.

Opprettelsen av Fremskrittspartiet, og partiets forgjenger ALP, spiller en sentral rolle i bruddet med konsensuspolitikken. Fremskrittspartiet utfordrer viktige sider ved velferdsstaten slik vi kjenner den. De viktigste elementene i FrPs kritikk av velferdsstaten knyttes til universalitetsprinsippet. FrP vil øke innslaget av behovsprøvde ytelser fordi velferdstjenestene skal rettes mot dem som trenger det mest. Partiet åpner også for privatisering av velferdstjenestene. Samtidig skal innvandrere holdes utenfor velferdstjenestene da Fremskrittspartiet mener at visse sosiale ordninger bør være betinget av for eksempel statsborgerskap

---

³ Omfanget av universalisme er imidlertid ikke like utbredt på tvers av velferdstjenestene. Sosialhjelpstjenesten er som kjent behovsprøvd, og er et ”partikularistisk” innslag i den norske velferdsstaten.

(Fremskrittspartiets Prinsipp- og handlingsprogram 2005 - 2009: 6, 51). I det neste avsnittet skal se at Fremskrittspartiet aktualiserer både innvandring – solidaritet – dimensjonen og offentlig – privat – dimensjonen ved å sette spørsmålstegn ved universalitetsprinsippet.

1.8 Fremskrittspartiet i velferdsdebatten – bruddet med konsensuspolitikken.

Som nevnt kom bruddet med konsensus - politikken i 1970 - årene. Velferdsstaten ble først gjenstand for kritikk på det ideologiske planet. Nedbygging av de velferdsstatlige ytelser ble mer og mer sett på som et mål i seg selv. Det var utbredt mistillit til statlig regulering og blandingsøkonomi (Furre 2000: 222, Pierson 1994: 1). Stadig flere hevdet at velferdsstaten hadde vokst utover sine rimelige grenser. At staten skulle være hovedaktør i fremskaffelsen av sosiale tjenester, ble sett på som en kostbar og lite effektiv løsning (Kuhnle 1991b: 99). Dette er konflikter som kan knyttes til høyre – venstre – aksene. Henry Valen har vist at høyre - venstre - aksene var den mest dominerende motsetningen for velgerne i perioden fra 1973 til 1979 (Valen 1981: 217).

Sentralt i bruddet med konsensuspolitikken var etableringen av *Anders Langes parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep* i 1973 (ALP - Fremskrittspartiet fra 1977). Allerede i partinavnet lå programerklæringen som bar bud om et ideologisk skifte i debatten om velferdsstaten. ALP var i utgangspunktet et ”anti - establishment” - parti, og definerte seg selv som i opposisjon til alle andre partier. Det var ”partivesenet” som var ansvarlige for veksten i byråkratiet og den ”allmektige” staten (Bjørklund 2003: 130).

70 – tallet ble også preget av økonomiske nedgangstider. Ingen land gikk upåvirket ut av denne økonomiske krisen. Den fikk også virkninger i Norge, selv om det fortsatt var økonomisk vekst og tilnærmet full sysselsetting. Den politiske debatten ble preget av uenighet om størrelsen på offentlig sektor, og mulige problemer forårsaket av velferdsstatens stadige vekst (Kuhnle 1991b: 99). Dette resulterte i innstramming og reformpause, spesielt etter at motkonjunkturpolitikken slo feil (Furre

2000: 222). Samtidig bidro oljefunnet til å skape press på, og kamp om, velferdsstaten (Furre 2000:229). 70 - årene var generelt en urolig politisk periode. Store konflikter mellom ulike politiske grupperinger preget perioden der striden om norsk EF – medlemskap er spesielt iøynefallende. Dette er konflikter som kan knyttes til flere ideologiske dimensjoner samtidig. Innvandring – solidaritet – dimensjonen og vekst – vern – dimensjonen har som sagt sitt opphav i denne perioden.

Opprettelsen av ALP/FrP kan tolkes som en reaksjon på et system som viste tegn på slitasje og krise. Stortingsvalget i 1973 ble for eksempel preget av en opphetet debatt om antatt misbruk av trygdeordningene (Bjørklund 2003: 138, Kuhnle 1991b: 100 - 101). Dette utfordret solidariteten i befolkningen og aktualiserte andre ideologiske dimensjoner i tillegg til høyre – venstre – aksens. Det så imidlertid ut som om protesten mot trygdene skulle bli kortvarig. Vi må fram til slutten av 80-tallet før det stormer rundt velferdsstaten igjen.

1980-tallet kjennetegnes av både ideologisk og praktisk nytenkning. ”Høyrebølgen” slår inn over norsk politikk. Knappt noen var uberørt av nyliberale ideer (Kuhnle 1991c: 230). 80 - tallet bar bud om et annet partilandskap. Høyre - venstre - aksens kom under press, hele befolkningen flyttet seg til høyre i det politiske rom. Arbeiderpartiet og Høyre sto i mange saker for samme politiske løsninger (Furre 2000: 254). Annen halvdel av 1980 - tallet, og begynnelsen av 1990, representerer også en ny fase i debatten om velferdsstaten. Den eldste av alle velferdsdebatter kom på dagsorden, nemlig skillet mellom ”verdige” og ”uverdige” mottakere av offentlige tjenester. Dette la press på oppslutningen om velferdsstatens universelle preg, og igjen spiller Fremskrittspartiet en sentral rolle.

Først og fremst får innvandringssaken aktualitet. Fremskrittspartiet markerer seg som klart negativ til innvandring, og det skyldes særlig asylpolitikken. FrP kritiserer myndighetene for å gi asylsøkerne privilegert behandling sammenliknet med nordmenn (Bjørklund 2003: 136, Hagelund 2003: 50). Denne kritikken var et utslag av at mange delte en oppfatning om at noen mennesker mottok velferdsgoder de ikke fortjente. Et annet eksempel på at denne oppfatningen fikk feste i det politiske ordskiftet, var debatten om misbruk av velferdsordninger ved innspurten av

valgkampen i 1989. Igjen anført av Fremskrittspartiet og Carl i Hagen ble det stilt spørsmålstegn ved alenemødrenes ”moralske berettigelse” til støtte fra det offentlige.

Kritikk av misbruk av velferdstjenestene har ikke bare kommet fra Fremskrittspartiet. Ved kommunevalget i 1991 kritiserte også Rune Gerhardsen i Arbeiderpartiet misbruk av trygder og andre tjenester. Vi ser viktige fellestrekk i det politiske ordskiftet i denne perioden. Det spesielle ved kritikken er angrepet på bestemte grupper. Gerhardsen kritiserte blant annet trygdemottakere som misbruker alkohol (Kuhnle 1991c: 221 - 222).

1990 – årene blåste nytt liv i høyre – venstre – aksen. Stortinget og regjeringen la forholdene til rette for utviklingen av bedrifts- og individuelt baserte pensjonsordninger utenfor folketrygden. Samtidig åpnet man for privatisering og konkurranseutsetting av tjenester i helse- og omsorgssektoren (Kuhnle 2000: 19). Universalismen i velferdsstaten ble med andre ord svekket i denne perioden. Begynnelsen av 90-årene så også det såkalte ”eldreopprøret”. Partiene konkurrerte om å bevilge mest til eldre velferd (Kuhnle 1990c:222). Men det var debatten om Norges forhold til den Europeiske Union som i all hovedsak dominerte det politiske klima i denne perioden.

Debatten om misbruk av velferdstjenestene, og økt aksept for privatisering av velferdstjenestene kan knyttes til andre ideologiske orienteringer enn høyre – venstre – aksen. Det er solidariteten i befolkningen som utfordres når misbruk av velferdstjenestene knyttes til bestemte grupper. Universalitetsprinsippet var satt under press allerede med opprettelsen av ALP/FRP. Spesielt da innvandring ble et merkbart fenomen ble folks sjenerøsitet satt på prøve. Det fører til en interessant utvikling i Fremskrittspartiets politikk. I større grad enn tidligere legges det vekt på hva marginale grupper i samfunnet, sosialhjelpsmottakere og innvandrere, koster velferdsstaten. De blir hevdet å være en urettferdig byrde for skattebetalerne (Hagelund 2003: 53). Fremskrittspartiet har gått fra å være et parti som var i opposisjon til ulike velferdsordninger, til å bli et parti som ønsker mer sjenerøse ordninger for våre *egne verdige* trengende (Bjørklund 2003: 138).

Fremskrittspartiets endrede velferdsprofil kan begrunnes i velferdsstatens sterke oppslutning blant velgerne (Bay & Saglie 2003: 20). Alle partier må forholde seg til

den. Det er likevel ingen urimelig antakelse at Fremskrittspartiets partikularistiske politikk kan ha konsekvenser for velferdsstaten. Fremskrittspartiet mener at det er en offentlig oppgave å sikre alle en *minimumslevestandard*. Velferdsgoder må i større grad rettes inn mot dem som trenger det, og økt bruk av behovsprøving er virkemiddelet (Fremskrittspartiets Prinsipp- og handlingsprogram 2005 - 2009: 6). Foran valget i 2009 fremstår Arbeiderpartiet som forsvarer av den etablerte velferdsmodellen. I Arbeiderpartiets program fra 2005 til 2009 er det lagt vekt på en videreføring av den universelle velferdsstaten (Ny solidaritet. Arbeiderpartiets program 2005 - 2009: 7). Fremskrittspartiet fremstilles av Arbeiderpartiet som en trussel mot velferdsstaten, og man advarer mot systemskifte.

1.9 Mot stortingsvalget i 2009 - konflikt eller konsensus?

Frykten for systemskifte dukker stadig opp når en ny aktør, eller en alternativ løsning, utfordrer det kjente og etablerte. Et liknende trusselbilde så vi i forkant av stortingsvalget i 1965 (Furre 2000: 198). Den gangen tok skeptikerne i Arbeiderpartiet feil. Per Bortens regjering førte ikke en politikk på tvers av velferdsstaten. Det motsatte ble i stedet tilfelle. I stedet for konflikt og motstand mot nye offentlige utgifter, karakteriseres denne epoken som et utgiftskappløp (Furre 2000: 198). Velferdsstaten hadde en slik prestisje at det kunne vise seg som et politisk selvmord å fokusere mer på prisen ved de dyre ordningene, enn på kvaliteten ved dem.

Dagens situasjon fortøner seg likevel annerledes. For i 1965 var det en generell velferdsstatskonsensus som preget det politiske liv. Det synes ikke å være tilfelle nå. Med Fremskrittspartiet som en sentral politisk utfordrer kan en på den ene siden forvente store endringer. De står for en annen velferdspolitisk kurs enn Arbeiderpartiet. På den annen side markedsfører Fremskrittspartiet seg som garantist for at folk får den service fra velferdsstaten som de har krav på. De kritiserer svikt i helsevesenets og eldreomsorgens tilbud. Partiet har gjort seg til talsmann for dyre reformer som kontantstøtte til barnefamilier, økte minstepensjoner og lovfestet rett til eldreomsorg (Bay & Saglie 2003: 19). Det har snarere vært enkelte konkrete ordninger til bestemte grupper som har vært utsatt for sterk kritikk.

Kampen mellom FrP og Arbeiderpartiet vil til syvende og sist hvile på hvilket ideologisk grunnlag velferdsstaten bygger på i dag, og hvilken legitimitet den har blant velgerne. Velferdsstaten har generelt hatt stor oppslutning, vi vil heller ha mer enn mindre av den. Er dette i ferd med å endres? Har holdningene til velferdsstaten endret karakter over tid?

Å ønske seg mer velferd sier imidlertid lite om hvem som er fortjent til den. ”Deservingness” - litteraturen hevder at velferdsopinionen er veldig fleksibel. ”Hvem som skal ha hva og hvorfor” er i følge van Oorschot det viktigste tildelingskriteriet i et samfunn med økt innvandring og økt heterogenitet (van Oorschot 2000). Ikke minst i perioder med økonomisk uro og finanskriser kan slike fordelingskonflikter få spillerom. Dette er trekk vi kjenner igjen fra debatten om misbruk av de offentlige støtteordningene. Hvis skillet mellom verdige og uverdige mottakere av velferdsgoder er eneste kriterium for i hvilken retning holdningene peker, går velferdsstaten en usikker tid i møte. Kan vi forvente en mer partikularistisk velferdsstat og økt bruk av behovsprøving som følge av innvandring og finanskriser?

Som vi så i gjennomgangen av tidligere forskning på holdningene til velferdsstaten, finner Bay, Hellevik og Hellevik (2007) at det er lite som tyder på at innvandring er en trussel mot velferdsstaten. De fant imidlertid en svak negativ effekt, så de utelukker ikke at innvandring kan bli et problem i fremtiden. Hvis nyhetsbildet preges av saker med innvandrere i rollen som velferdsmissbrukere øker sjansen for at flere vender seg mot de universelle velferdsordningene.

Velferdsdebatten dreier seg imidlertid om mer enn forholdet til innvandring. Velferdsstaten er i seg selv et stort og omfattende felt der det kan være vanskelig å holde rede på partienes standpunkter til hvert enkelt velferdstiltak. Videre kan det være vanskelig å skjelle virkningsfulle forskjeller mellom politikkalternativene. Tor Bjørklund og Jo Saglie beskriver velferdsspørsmålene som tverrpolitiske. Det er blitt mer uklart hvilke partier som kan sies å ha eierskap til velferdssakene (Bjørklund & Saglie 2002: 3). Sakene har fått preg av å være såkalte valensspørsmål, samtidig som at velferd er blitt valgkampens viktigste sak (Bjørklund 2005: 444).

Valenspolitikk kjennetegnes av at partiene konkurrerer om å være best på å håndtere en sak, uten å være reelt uenige om de politiske målsetningene til denne

saken. I stedet konkurrerer partiene om å framstå som de mest troverdige problemløserne av en *allment akseptert* politikk. Ingen saker er imidlertid rene valensspørsmål. Partiene kan dessuten omdanne valensspørsmålene til posisjonsspørsmål (Bjørklund & Saglie 2002: 3, 8). I velferdsspørsmål er det med andre ord *virkemidlene* partiene posisjonerer seg etter, men også her er avstandene mellom de politiske alternativene små. Velferdspolitikken er med andre ord ikke preget av de helt store konfliktene likevel. Men utviklingen i det politiske ordskiftet viser at i den grad det er uenighet mellom partiene, kan konfliktene i økende grad knyttes til andre ideologiske dimensjoner enn offentlig - privat - dimensjonen.

1.10 Problemstillinger og forventninger.

Gjennomgangen av den historiske konteksten og de ideologiske dimensjonene gir oss et hint om hva vi kan forvente av sammenhenger. Vi kan se for oss at de ideologiske dimensjonene knytter seg sterkest til forskjellige typer velferdsstatsspørsmål i forskjellige tidsepoker. Mer spesielt er det offentlig - privat - dimensjonen og innvandring - solidaritet - dimensjonen som kan knyttes til velferdspolitiske spørsmål. Vi har også sett at velferdssakene har endret karakter. De er blitt valensspørsmål (Bjørklund & Saglie 2002: 3). Dermed er det ikke gitt at holdningene til velferdsstaten har en forankring i de ideologiske dimensjonene. Det kan ha store konsekvenser for velferdsstaten. Hvis velferdsstaten ikke har en entydig forankring i befolkningen, mister temaet betydning som politisk stridsspørsmål. Hvis alle er enige, eller ingen bryr seg, kan det i sin tur ha følger for selve grunnlaget for velferdsstaten. Det er disse betraktningene som danner utgangspunkt for denne oppgavens problemstilling, som mer presist kan formuleres på denne måten:

I hvilken grad og på hvilken måte struktureres holdningene til velferdsstatens tjenester av sentrale ideologiske dimensjoner i norsk politikk? Og videre, har det vært endringer i tilknytningene mellom holdningene til velferdstjenestene og de ideologiske dimensjonene over tid?

I de neste avsnittene skal vi bryte opp problemstillingene til mer håndterbare deler. Disse konsentrerer seg om de forskjellige dimensjonene hver for seg slik at det er lettere å holde orden på mulige utviklingstrekk. Her presenteres de mer generelle forventningene til hver dimensjon ut i fra den beskrivelsen som er gitt av utviklingen i det politiske ordskiftet. Samtidig har vi et blikk på resultater fra tidligere velferdsforskning. Hensikten med å redegjøre for de generelle forventningene til dimensjonenes forklaringskraft, er å understreke hvilke av dimensjonene som regnes som spesielt viktige for denne oppgaven. Samtidig kan vi trekke fram tenkelige sammenhenger med dimensjoner som vi ikke umiddelbart forbinder med velferdsspørsmål.

1.10.1 Innvandring - solidaritet - dimensjonen.

Innvandring som politisk stridsspørsmål har egentlig ikke spilt noen stor rolle i forbindelse med stortingsvalg. Innvandring - solidaritet - dimensjonen er imidlertid svært stabil over tid, og vil kunne spille en sentral rolle for holdningene til velferdstjenestene. Det er Fremskrittspartiet som i økende grad knytter spørsmålet om innvandring til velferdspolitikken. Vi kan med rimelig grunn forvente at innvandring - solidaritet - dimensjonen gjør seg sterkest gjeldende fra og med 90-årene. Det er i denne perioden vi får alvor ser en økt oppmerksomhet rundt skillet mellom ”verdige” og ”uverdige” tjenestemottakere, særlig knyttet til innvandrere og asylsøkere. Også i internasjonal sammenheng ser vi en utvikling som tilsier at innvandring er en dimensjon å regne med, og denne vil komme sterkere og sterkere med økende innvandring og ”asylinnstrømming” (Allesina & Glaeser 2006, van Oorschot 2008).

1.10.2 Offentlig - privat - dimensjonen.

Umiddelbart knytter velferdsstatsholdningene seg til offentlig - privat - dimensjonen, da denne dreier seg direkte om holdninger til statlig versus privat styring, og økonomisk utjevning og omfordeling. Denne dimensjonens innhold faller i stor grad sammen med det vi betegner som høyre - venstre - aksene i norsk politikk. Det

er med andre ord med offentlig - privat - dimensjonen vi best kan måle hvordan nordmenn forholder seg til det vi tidligere i denne oppgaven har betegnet som velferdsstaten som idé, eller som en ideologisk konstruksjon. Offentlig - privat - dimensjonen kan vi forvente spiller en klar rolle for nordmenns holdninger til velferdsstatsspørsmål uansett ”æra” fordi velferdspolitikken omfatter en stor del av det totale statlige engasjementet.

Et gjennomgående funn i studiene av stortingsvalgene er at høyre - venstre - aksene, eller offentlig - privat - dimensjonen, har vært under press (Aardal 2003c: 242, Aardal 2007c: 340). Spesielt med Fremskrittspartiets inntreden i norsk politikk på 70 - tallet kan vi forvente en svekkelse av offentlig - privat - dimensjonens forklaringskraft i forhold til holdninger til velferdstjenester over tid og en større betydning av andre ideologiske dimensjoner. Fremskrittspartiet bryter det tradisjonelle partimønsteret på viktige punkter som kan forventes å ha betydning for velgernes ideologiske plassering. Velferdsstaten i seg selv er ikke hovedangrepspunkt slik det en gang var.⁴ Vi kan med andre ord forvente en svekkelse av offentlig - privat - dimensjonens innvirkning på holdningene til velferdstjenestene over tid.

1.10.3 Religiøs - sekulær - dimensjonen.

Religiøs - sekulær - dimensjonen er ikke den dimensjonen vi umiddelbart forbinder med velferdsstaten og holdninger til den. Men å overse betydningen av religiøs - sekulær - dimensjonen kan vise seg å være et feilgrep. Det kan være grunn til å rette større oppmerksomhet til denne motsetningen ettersom folks moralfølelse er viktigere for hvilke standpunkt de tar til ulike velferdspolitiske spørsmål enn man kanskje har trodd.

Kirken og religiøse foreninger har tradisjonelt vært svært opptatt av velferd. Mye av opprinnelsen til velferdsstaten ligger nettopp i slike religiøse, frivillige, organisasjoner. Denne tradisjonen er videreført gjennom blant annet Frelsesarmeen og Kirkens Bymisjon. Religiøs - sekulær - dimensjonen kan virke inn på holdningene til velferdstjenestene på denne måten også. Men det er ikke dermed sagt at en religiøs

---

⁴ Valgforskerne finner imidlertid en revitalisering av høyre - venstre - aksene ved stortingsvalget i 2005. Dette følger av at venstresiden stiller et klart felles rød - grønt alternativ til en borgerlig, eller ikke - sosialistisk, regjering (Aardal 2007c: 340).

profil går sammen med positive holdninger til velferdsstaten. van Oorschot finner for eksempel at de som i størst grad skiller mottakere av velferdsgoder inn i kategorier som ”verdige” og ”uverdige” mottakere er de som tror at velferdstjenestene, spesielt sosialhjelpen, har en negativ effekt på folks moral (van Oorschot 2000: 42). Dette er mennesker som tror at folk blir late, mindre ansvarlige, mer egoistiske og mindre villige til å ta seg av hverandre som følge av velferdsstaten. Slike oppfatninger er dessuten forbundet med en forestilling om at sjenerøse velferdsordninger medfører en økt skilsmissetendens i befolkningen (van Oorschot 2000: 42).

1.10.4 Vekst - vern - dimensjonen.

Vekst - vern - dimensjonen er som sagt en miljøpolitisk motsetning og springer ut av relativt nye sosiale og politiske strømninger. I velferdsstatlig kontekst er det ikke sannsynlig at denne skal slå ut som en sentral dimensjon. Mest sannsynlig er slike sammenhenger spuriøse fordi miljøvernere ofte er folk som plasserer seg til venstre i det politiske landskapet. Miljøvernerne er med andre ord de samme som er positive til offentlige løsninger på sosiale problemer.

Skulle vekst - vern - dimensjonen likevel ha sterke og stabile sammenhenger med holdninger til velferdstjenestene, kan det knyttes til at velferdsstaten øker behovet for stadig økonomisk vekst. Det kan i sin tur kan gå på tvers av miljøhensyn. Vekst - vern - dimensjonen kan da få økt betydning på bekostning av offentlig - privat - dimensjonen. Dette er ingen urimelig antakelse fordi vi allerede forventer at offentlig - privat - dimensjonen vil tape betydning over tid. Men det er lite som peker i den retning. Det er ingen åpenbar grunn til å forvente mer enn diffuse sammenhenger mellom de ulike velferdstjenestene og vekst - vern - dimensjonen.

1.11 Oppsummering.

I dette kapitlet har vi stilt spørsmålet om i hvilken grad og på hvilken måte holdningene til velferdsstatens tjenester struktureres av de ideologiske dimensjonene i norsk politikk, samt om det har skjedd endringer i disse holdningenes tilknytning til de ideologiske dimensjonene. I tråd med tidligere forskning og utviklingen i det politiske

ordskiftet har vi grunnlag for tro at holdningene til velferdstjenestene først og fremst vil struktureres av innvandring - solidaritet - dimensjonen og offentlig - privat - dimensjonen. Samtidig skal vi være forsiktige med å undervurdere innvirkningen fra religiøs - sekulær - dimensjonen og vekst - vern - dimensjonen.

Nå som vi har fått et bilde av hvordan holdningene til velferdsstaten kan tenkes å henge sammen med de ideologiske dimensjonene, gjenstår det å se om våre antakelser stemmer med virkeligheten. Før vi kommer så langt kreves en presentasjon av analysegrunnlaget for denne oppgaven, samt hvilke metodiske valg og vurderinger som danner bakgrunnen for de ulike funn og resultater. I neste kapittel skal vi få se hvordan vi måler de ideologiske dimensjonene, samt at de er mulig å konstruere i to uavhengige undersøkelser.

Kapittel 2: Metodiske valg og vurderinger.

2.1 Innledning.

De ideologiske dimensjonene innvandring - solidaritet, offentlig -privat, vekst - vern og religiøs - sekulær står sentralt i denne oppgaven. Det er deres forhold til velferdsstaten og dens tjenester som er hovedtema. For å teste dette empirisk gjør jeg først og fremst bruk av datamaterialet som er samlet inn innenfor rammen av Valgforskningsprogrammet ved Institutt for Samfunnsforskning. Formålet med valgundersøkelsene er å undersøke sosiale og politiske prosesser rundt stortingsvalg. I valgundersøkelsene er det lagt spesiell vekt på å undersøke politisk deltakelse, engasjement og holdninger.

Valgundersøkelsene mangler imidlertid noen spørsmål som er relevante for min problemstilling. Derfor suppleres analysene av de ideologiske dimensjonene med empirisk materiale fra Norsk Monitor. Dette er en serie spørreundersøkelser som har vært gjennomført av Synovate (tidligere MMI) hvert annet år siden 1985. Norsk Monitor har et todelt fokus. På den ene siden kartlegges nordmenns grunnholdninger, overbevisninger og oppslutninger om sosiokulturelle verdier, og på den andre siden kartlegges folks forbruk, holdninger og atferd.

Det er et hovedpoeng i denne oppgaven at den overordnede politiske strukturen kan beskrives av ideologiske dimensjoner. Derfor skal vi først se at de samme ideologiske dimensjonene som valgforskerne finner i Valgundersøkelsene, også finnes i Norsk Monitor. I tillegg har dimensjonene samme grad av stabilitet over tid. Det kan tolkes som tegn på at tendensene i de to ulike undersøkelsene er samsvarende, som i sin tur er en viktig forutsetning for at de senere analysene er så valide som mulig.

I dette kapitlet skal vi også undersøke indikatorene på velferdstjenestene. Disse indikatorene varierer i form og fokus over tid. I tillegg varierer de på tvers av undersøkelser. Dette fører med seg metodiske utfordringer som jeg skal gjøre rede for. I denne oppgaven forstås imidlertid ikke indikatorvariasjonen kun som et problem. Det er mye informasjon å hente i de ulike spørsmålsformuleringene. De kan fange opp sider ved velferdsstaten som vi går glipp av når vi har konsistente holdningsmål. Likevel adresserer indikatorvariasjonen et annet viktig poeng i velferdsforskningen i

og for seg; mangelen på gode holdningsindikatorer som det er mulig å følge over en viss tid.

I kapittel 3 og 4 skal jeg benytte meg av to forskjellige analyseteknikker. En redegjørelse av hovedtrekkene ved disse teknikkene vil bli gitt i de avsluttende avsnittene i dette kapittelet. Men aller først skal vi se hvordan de ideologiske dimensjonene måles empirisk.

2.2 Om datamateriale og indekskonstruksjonen.

2.2.1 Valgundersøkelsene.

Valgundersøkelsene samles inn i regi av Statistisk Sentralbyrå (SSB), men det er forskerne ved Institutt for samfunnsforskning som står for utformingen av spørreskjema. Valgundersøkelsene er intervjuundersøkelser som i hovedsak er basert på personlige intervjuer av et representativt utvalg stemmeberettigede nordmenn. Intervjuene har vært gjennomført i etterkant av stortingsvalgene siden 1957⁵ med en svarprosent på i gjennomsnitt 72 prosent.⁶ Omtrent halvparten av respondentene er med i paneler. Den andre halvparten er et tilfeldig trukket tverrsnitt av befolkningen. Spørreskjema, svarfordelinger, tabeller og utvalgsopplysninger er å finne i en rekke dokumentasjonsrapporter utgitt av Statistisk sentralbyrå.⁷

Gjennom valgundersøkelsene har Henry Valen og Bernt Aardal dokumentert at norske velgere forholder seg til underliggende ideologiske dimensjoner. Disse er basert på faktoranalyser av ulike politiske holdningsspørsmål. Dimensjonene er etablert i datamaterialet som additive indekser. Fordelen med additive indekser er at en har større kontroll med det substansielle innholdet i dimensjonene, som ellers kan være vanskelig å holde rede på hvis en baserer analysen på faktorskårene. En av grunnene til dette er at faktorskårene inkluderer varians fra alle spørsmålene i faktoranalysen, også de som ikke hører inn under "sin" fellesfaktor (Berglund 2004: 180).

De additive indeksene, offentlig - privat, innvandring - solidaritet, vekst - vern og religiøs - sekulær, som er etablert for hver dimensjon, er alle skalert fra 0 til 20 slik

---

⁵ Det ble ikke gjennomført noen undersøkelse etter stortingsvalget i 1961.

⁶ For oversikt over utvalgsstørrelse og svarprosent vises det til dokumentasjonsrapportene som er utarbeidet til hver enkelt undersøkelse.

⁷ For elektronisk utgave av dokumentasjonsrapportene: http://www.ssb.no/emner/00/90/rapp_valg/rapp_200731/, sist besøkt: 29.4.2009.

at de lettere kan sammenliknes. Undersøkelser der det har vært mulig å konstruere indekser skriver seg fra 1977. Analysen basert på valgundersøkelsene vil derfor begrense seg til årene fra og med 1977, og til og med 2005. Dimensjonen for innvandring - solidaritet kan imidlertid ikke måles for 1977, dessuten måles religiøs - sekulær - dimensjonen ved hjelp av kun ett spørsmål for årene 1977 og 1981. Spørsmålet som utgjør religiøs - sekulær - dimensjonen for disse årene dreier seg om synet på abort. Dette er en god og sterk indikator for religiøs - sekulær - dimensjonen for samtlige av valgundersøkelsene og består av følgende spørsmål:

Så er det diskusjonen om adgang til abort. Vi har samlet noen av de standpunktene som blir hevdet i denne debatten. Hvilken av disse uttalelsene stemmer best med din egen mening?

- 1.Abort bør aldri tillates.
- 2.Abort bør tillates bare hvis kvinnens liv eller helse er i fare.
- 3.Abort bør også tillates hvis kvinnen på grunn av personlige forhold har veldig vanskelig for å ta seg av et barn.
- 4.Selvbestemt abort. Den enkelte kvinne må selv få bestemme om hun vil føde sitt barn.

For de etterfølgende undersøkelsene utvides religiøs - sekulær - dimensjonen til å omfatte tre spørsmål til og med 1993, og fra og med 1997 er dimensjonen etablert gjennom fem spørsmål (Berglund 2004: 182).

Innholdet i valgundersøkelsenes dimensjoner varierer litt for hver undersøkelse. Det er ikke akkurat de samme spørsmålene som inngår i dimensjonene til enhver tid. Dette er gjort for å fange inn aktuelle temaer og endringer i den politiske debatten, samtidig som det er noen spørsmål som går igjen. Slik sett er valgundersøkelsenes dimensjoner dynamiske i forhold til kontekst og tidsånd, samtidig som stabiliteten i dimensjonene ivaretas.⁸ Dette gjelder spesielt for innvandring - solidaritet - dimensjonen. Denne dimensjonen har utviklet seg fra å ha tyngdepunktet i kritikken av den universelle velferdsstaten til å bli en klarere innvandringsdimensjon. Disse to temaene er imidlertid fortsatt nært knyttet til hverandre. Frode Berglund argumenterer for eksempel for at det er det samme fenomenet som ligger bak, i og med at velferdsdebatten knyttes til kostnadene innvandring fører med seg for velferdsstaten (Berglund 2004: 183). Også i litteraturen om velferdsstat og innvandring finner vi

---

⁸For dokumentasjon av indeksene, se Berglund 2004: 181 - 182 for indeksene fra og med 1969 til 1997. For dokumentasjon om indeksene for 2001 og for 2005, se hhv. Aardal 2003b: 84 - 88, Aardal 2007a: 64 - 68.

støtte for denne posisjonen. Holdningene til velferdsstaten er i tillegg knyttet til hvem vi synes har fortjent å få ta del i velferdsgodene (van Oorschot 2000).

2.2.2 Norsk Monitor.

Til tross for et mangeårig studium av norske valg mangler valgundersøkelsene noen spørsmål som er relevante for min problemstilling. Spesielt spørsmål som angår velferdstjenester mangler vi informasjon om. Derfor suppleres analysene av de ideologiske dimensjonene med empirisk materiale fra Norsk Monitor. Spørreundersøkelsene Norsk Monitor har vært gjennomført hvert annet år siden 1985. Den siste undersøkelsen ble ferdigstilt i 2007. Undersøkelsene består av landsrepresentative utvalg av den norske befolkningen fra og med 15år. Intervjuene gjennomføres først per telefon. Respondentene som er villige til å la seg intervjuer ytterligere får tilsendt et spørreskjema som de skal fylle ut og sende tilbake.⁹

At utvalget i Norsk Monitor trekkes i såpass mange trinn kan muligens utgjøre et problem for representativiteten. Etter som de to siste trinnene øker preget av selvseleksjon har vi liten kontroll med hvor skjevt utvalget er, og hvorvidt denne skjevheten er systematisk. Etter Ottar Helleviks estimerer for utvalget i 2005 ser det ut som om datamaterialet fra Norsk Monitor har en svarprosent på 10 prosent etter at ca. 40 900 respondenter er blitt kontaktet.¹⁰ Datamaterialet er imidlertid veid i forhold til SSBs befolkningsstatistikk i forhold til alder, kjønn og bosted for å øke representativiteten i utvalget.¹¹ Det er mulig at bruk av vekter kan ha betydning for signifikansen i ulike beregninger. Det skal imidlertid ha liten betydning for resultatene i de fleste tilfellene, i det minste når en analyserer sammenhenger mellom variabler.

Dataene fra Norsk Monitor inneholder en del spørsmål som til dels likner og som til dels er identiske med spørsmål i valgundersøkelsene. Datamaterialet egner seg dermed til å konstruere dimensjoner som likner på valgundersøkelsenes dimensjoner. Til dette formål gjennomføres først faktoranalyse med varimax - rotasjon, og deretter

---

⁹ Fra 1985 ble undersøkelsene gjennomført i form av personlige intervjuer. Fra og med 1997 begynte man med kortere intervjuer per telefon i kombinasjon med selvutfyllingsskjema.

¹⁰ Av de 40 900 som ble kontaktet sa 24 % seg villige til å bli intervjuet. Det er ca 9 650 respondenter. Blant disse sa 6200 (64 %) ja til å få tilsendt spørreskjema, hvorav 63 % returnerte skjemaet. Dette ga 3 911 svar og en svarprosent på 10 % av de som ble kontaktet per telefon (Hellevik 2008).

¹¹ For mer informasjon om Norsk Monitor, se Hellevik 1996, Hellevik 2007.

etableres additive indekser. Dette er nøyaktig den samme fremgangsmåten som i valgundersøkelsene.

2.2.3 Faktoranalyse og indekskonstruksjon.

I faktoranalysen av dataene fra Norsk Monitor tilkjennegis fire faktorer, hver av dem bestående av fem spørsmål. Alle spørsmål som teoretisk sett hører til hverandre lader sammen på sine fellesfaktorer. Dette gjelder for alle år fra og med 1997. I den senere analysen benyttes derfor kun materialet fra 1996 til 2007, og indeksene består av følgende spørsmål:

1. Innvandring - solidaritet (høy verdi indikerer positiv, solidarisk, holdning til innvandring).

-Synes du at bevilgningene til norsk bistand i u - land bør økes, opprettholdes på dagens nivå eller minskes?

-Vi bør løse problemene i eget land før vi hjelper folk i andre land.

-En bør kunne kreve av utlendinger som kommer for å bosette seg i Norge lever som nordmenn.

-Hvilket av standpunktene nedenfor stemmer best med ditt syn på hvordan Norge bør stille seg til flyktninger? 1) Vi må strekke oss så langt som mulig for å ta imot flere flyktninger i Norge. 2) I stedet for å ta imot flyktninger i Norge bør vi bruke midler til å hjelpe dem i sitt eget land eller land som ligger nær deres eget. 3) Vi har ikke råd til å bruke så mye penger på å hjelpe flyktninger så lenge vi har mange uløste oppgaver her i Norge.

-Hvem er du mest enig med når det gjelder synet på innvandrere, A eller B? A sier: Innvandrere ønsker å utnytte våre velferdsordninger og få del i goder de ikke selv har vært med på å skape. B sier: Innvandrere er dyktige og arbeidsomme mennesker som yter et verdifullt bidrag til norsk økonomi og arbeidsliv.

2. Offentlig - privat (høy verdi indikerer en orientering mot private løsninger).

-Næringslivet bør selv bestemme sin egen utvikling fremfor at offentlige myndigheter bestemmer.

-Det er fint med private skoler eller sykehus. Dermed kan de som ønsker det få bedre utdannelse og helsestell ved å betale noe ekstra.

-Det er for mye statlig innblanding og regulering i dagens samfunn.

-Mange oppgaver ville bli bedre og billigere løst, dersom de ble overført fra det offentlige til private selskaper.

-Det er nødvendig med et høyt skattenivå for å opprettholde viktig offentlig virksomhet.

3. Religiøs - sekulær (høy verdi indikerer en sekulær orientering).

- Oppfatninger om ting som nylig har skjedd eller fortsatt skjer i Norge: At vi har fått en offentlig seremoni og registrering av partnerskap for homofile.
- Oppfatninger om ting som nylig har skjedd eller fortsatt skjer i Norge: At kjøpesentre holdes åpne på søndager.
- Oppfatninger om ting som nylig har skjedd eller fortsatt skjer i Norge: At det vises erotiske filmer på TV.
- Synes du at såkalte pornografiske blad, bøker og skrifter bør forbys, eller mener du at slike ting bør kunne selges fritt?
- Religionen gir meg de beste svarene på alle vesentlige spørsmål jeg stiller meg selv.

4. Vekst - vern (høy verdi indikerer at en er vern - orientert i miljøspørsmål).

- For å trygge økonomisk vekst, trenger vi fortsatt industriutbygging, selv om dette skulle komme i strid med naturverninteressene.
- Vi bør øke prisen på all energi (bensin, olje, parafin, strøm osv.) for å redusere forbruket og dermed miljøforurensningen.
- Oppfatninger om ting som nylig har skjedd eller fortsatt skjer i Norge: At det innføres skatter og avgifter som gjør miljøforurensende varer dyrere.
- Jeg er villig til å gi avkall på varer og tjenester jeg nå bruker, hvis jeg med det kunne bidra til å bevare våre naturressurser.
- Når jeg hører at en produsent forurenses miljøet, lar jeg være å kjøpe produktene deres.

De fire dimensjonene er skalert fra 0 til 20 så vi kan sammenlikne på tvers av år og på tvers av studier.¹² Indeksene i Norsk Monitor skal nå være tilnærmet like valgundersøkelsenes indekser, med unntak av det dynamiske elementet. Indeksene i Norsk Monitor består altså av de samme spørsmålene for samtlige tidspunkter. Det dynamiske elementet er ikke ivaretatt for dimensjonene i Norsk Monitor i denne studien fordi faktorløsningen er god for alle år fra og med 1996. Dessuten er spørsmål som ikke er med i 2007 - undersøkelsen fjernet for tidligere år i datamaterialet jeg har fått tilgang til.

At dimensjonene i Norsk Monitor er statiske har ikke gått ut over reliabiliteten til indeksene. I tabell 2.1 og tabell 2.2 (side 29) vises målet på reliabilitet, Cronbach's

---

¹² Alle spørsmål er gitt samme retning og "vet - ikke" - svar er lagt på midten før summeringen. Dette gjelder også for valgundersøkelsenes dimensjoner.

alfa, for de år som inngår i min analyse. Cronbach's alfa er et mål på indre konsistens, og viser forholdet mellom sann (reliabel) varians og total varians (Christophersen 2006: 241). Cronbach's alfa varierer mellom 0 og 1, der høye verdier indikerer høy indre konsistens. Som vi ser av tabellene varierer reliabiliteten på tvers av tid og på tvers av studier, men ikke mer en at vi med rimelighet kan si at de måler samme underliggende fenomen fra gang til gang. For valgundersøkelsene er dette godt dokumentert gjennom flere publikasjoner om norske valg.¹³ Det er imidlertid interessant at også i materialet fra Norsk Monitor ligger Cronbach's alfa på tilnærmet samme nivå som i valgundersøkelsene. Dette kan tolkes som ytterligere et bevis på at nordmenn forholder seg til underliggende ideologiske dimensjoner når de blir bedt om å vurdere politiske stridsspørsmål.

2.1 Valgundersøkelsene 1977 - 2005. Cronbach's alfa.

	Innvandring - solidaritet	Offentlig - privat	Vekst - vern	Religiøs - sekulær ¹⁴
1977	-	0,78	0,54	-
1981	0,51	0,80	0,64	-
1985	0,58	0,74	0,51	0,64
1989	0,81	0,65	0,57	0,53
1993	0,80	0,70	0,70	0,46
1997	0,77	0,64	0,60	0,65
2001	0,74	0,67	0,64	0,56
2005	0,76	0,69	0,71	0,63
Gjennomsnitt	0,71	0,71	0,61	0,58

2.2 Norsk Monitor 1996 - 2007. Cronbach's alfa.

	Innvandring - solidaritet	Offentlig - privat	Vekst - vern	Religiøs - sekulær
1996	0,76	0,62	0,53	0,66
1997	0,79	0,68	0,59	0,68
1999	0,78	0,68	0,61	0,67
2001	0,78	0,69	0,61	0,68
2003	0,79	0,68	0,61	0,66
2005	0,77	0,72	0,63	0,62
2007	0,78	0,72	0,67	0,65
Gjennomsnitt	0,78	0,68	0,61	0,66

¹³ Se for eksempel Aardal m.fl. (2007b), Aardal m.fl. (2003b), Aardal m.fl. (1999).

¹⁴ For 1977 og 1981 består religiøs - sekulær - dimensjonen av kun ett spørsmål. Det er liten mening i å rapportere alfa for disse årene.

2.3 Sammenheng mellom indeksene.

Faktoranalysene som ligger til grunn for indekskonstruksjonen, både i valgundersøkelsene og i datamaterialet fra Norsk Monitor, rendyrker i prinsippet dimensjonene fordi faktorløsningen roteres ved såkalt varimax - rotasjon. Det betyr at fellesfaktorene ikke tillates å korrelere med hverandre. Denne rendyrkingen er ikke videreført i indekskonstruksjonen så vi kan dermed forvente at de ulike ideologiske dimensjonene henger sammen. Det er ingen urimelig forventning verken teoretisk eller empirisk at holdninger til et bestemt saksfelt henger sammen med holdninger på andre mer eller mindre beslektede saksfelt. I valgundersøkelsene har man sett at det eksisterer en kopling mellom innvandring - solidaritet - dimensjonen og vekst - vern - dimensjonen på den ene siden, og en kopling mellom innvandring - solidaritet - dimensjonen og religiøs - sekulær - dimensjonen på den andre (Aardal 2007a: 72). Det vil si at innvandrings skeptiske holdninger går sammen med både vekst - orienteringer og religiøs orientering.

De ideologiske dimensjonene i Norsk Monitor må beskrive de samme tendensene som vi ser i valgundersøkelsene. Dette er en viktig forutsetning for å behandle dimensjonene i Norsk Monitor som identiske med valgundersøkelsenes ideologiske dimensjoner. Derfor skal vi undersøke om vi finner tilsvarende sammenhenger mellom indeksene i Norsk Monitor som valgforskerne finner i valgundersøkelsene.

Tabell 2.3 Valgundersøkelsenes ideologiske dimensjoner 1977 - 2005. Pearsons *r* og gjennomsnitt.¹⁵

	1977	1981	1985	1989	1993	1997	2001	2005	Snitt
Innvandring - solidaritet og offentlig - privat	-	-0,36	-0,24	-0,18	-0,06	*-0,06	*-0,05	-0,12	-0,15
Innvandring - solidaritet og vekst - vern	-	0,19	0,18	0,44	0,44	0,31	0,28	0,37	0,32
Innvandring - solidaritet og religiøs - sekulær	-	0,09	0,14	0,10	0,23	0,19	0,27	0,38	0,20
Offentlig - privat og vekst - vern	-0,06	-0,16	-0,19	-0,24	-0,13	-0,21	-0,26	-0,24	-0,19
Offentlig - privat og religiøs - sekulær	-0,21	-0,10	-0,08	0,04	0,02	0,08	0,13	-0,01	-0,02
Vekst - vern og religiøs - sekulær	-0,07	-0,11	0,01	0,03	0,10	-0,01	0,01	0,19	0,02

Sammenhenger markert med stjerne (*) er ikke signifikante på 5 prosentnivået.

¹⁵ Deler av tabell 2.3 er vist i Aardal 2007b: 74, tabell 3.4).

Tabell 2.3 (på side 30) viser sammenhengen mellom par av de ulike ideologiske dimensjonene i datamaterialet fra de norske valgundersøkelsene. Sammenhengene er oppgitt i form av korrelasjonsmålet Pearsons r. Pearsons r varierer fra -1 til +1, hvorav -1 indikerer perfekt negativ sammenheng og +1 indikerer perfekt positiv sammenheng. Verdien 0 indikerer ingen sammenheng. Pearsons r forteller med andre ord hvor sterk tendensen er til at bestemte verdier på variablene opptrer sammen (Hellevik 2002: 259 – 260). Sammenhenger som er markert med stjerne (*) er ikke signifikante på 5 prosentnivået.

Kort oppsummert viser tendensen i tabell 2.3 at sammenhengen mellom innvandring - solidaritet - dimensjonen og offentlig – privat - dimensjonen er svekket over tid. Den sterkeste korrelasjonen ser vi i 1981. De svakeste finner sted i 1997 og i 2001, da sammenhengene ikke engang er signifikante. Over hele perioden er imidlertid Pearsons r - korrelasjonen svakt negativ, det vi si at innvandringsskeptiske også er mer positive til private løsninger. Den gjennomsnittlige sammenhengen mellom disse to dimensjonene er -0,15 og må sies å være relativt svak.

Innvandring - solidaritet i kombinasjon med religiøs - sekulær blir på den annen side sterkere over tid. Mer spesielt betyr det at innvandringsskepsis og religiøs orientering henger sammen. Sunniva Holberg forklarer dette med et økende religiøst fokus i innvandringsdebatten, med andre ord en kopling mellom kristendom og islam (Holberg 2007: 250, Aardal 2007a: 74). Dette funnet bekrefter tendensen mellom innvandring – solidaritet og religiøs – sekulær som er dokumentert i valgundersøkelsene

Offentlig - privat og vekst - vern får også styrket sin sammenheng over tid. Her betyr det at de som er positive til offentlige løsninger i den økonomiske politikken også har en svak tendens til å være vern - orienterte. Offentlig - privat - dimensjonen henger imidlertid svakt sammen med religiøs - sekulær - dimensjonen. Korrelasjonen er jevnt over svak og er på gitte tidspunkt heller ikke signifikant. Det samme kan sies for koplingen mellom vekst - vern og religiøs - sekulær.

Sammenhengen mellom innvandring - solidaritet og vekst - vern blir sterkere over tid. De sterkeste utslagene ser vi i 1989 og i 1993. Overgangen fra 1985 til 1989 fortjener en grundigere omtale etter som vi ser en økning i sammenhengen på hele 0,26. Dette skyldes en kombinasjon av flere faktorer, men viktigst i denne

sammenheng er de metodiske endringene. I 1989 framstår innvandring - solidaritet - dimensjonen i en mer rendyrket form. Det vil si at spørsmål som går mer på holdninger til trygd, sosiale reformer og likestilling ikke lenger dominerer dimensjonen. Fram til 1997 indikeres dette via navngivingen av dimensjonen, da denne het ”velferd - solidaritet” (Aardal 1999: 76). Som vi var inne på tidligere i dette kapittelet betyr ikke navnendringen til ”innvandring - solidaritet” at dimensjonen kun omhandler innvandringsspørsmål. Kontinuiteten i dimensjonen er som vi ser av tabell 2.4 relativt stabil over tid, og har en gjennomsnittlig panelkorrelasjon på 0,68.

Tabell 2.4 Valgundersøkelsene: panelkorrelasjon mellom ideologiske indekser ved t1 og t2. Pearsons r.¹⁶

	77 - 81	81 - 85	85 - 89	89 - 93	93 - 97	97 - 01	01 - 05	Snitt
Innvandring - solidaritet	-	0,52	0,57	0,78	0,74	0,73	0,75	0,68
Offentlig - privat	0,75	0,72	0,64	0,63	0,59	0,63	0,61	0,65
Vekst - vern	0,55	0,57	0,47	0,54	0,56	0,62	0,63	0,56
Religiøs - sekulær	0,63	0,53	0,64	0,60	0,60	0,74	0,69	0,63

Dette betyr at spørsmål om trygd og u-hjelp ikke er fordrevet fra dimensjonen, noe som videre kopler innvandringsspørsmål til velferdsspørsmål (Berglund 2004: 183). I samme tabell ser vi panelkorrelasjonene for de øvrige dimensjonene i tillegg. Dette er et uttrykk for dimensjonenes stabilitet på individnivå.

Tabell 2.5 Monitors ideologiske dimensjoner 1996 - 2007. Pearsons r og gjennomsnitt.

	1996	1997	1999	2001	2003	2005	2007	Snitt
Innvandring - solidaritet og offentlig - privat	-0,33	-0,38	-0,34	-0,35	-0,32	-0,31	-0,42	-0,35
Innvandring - solidaritet og vekst - vern	0,39	0,43	0,46	0,47	0,48	0,45	0,52	0,46
Innvandring - solidaritet og religiøs - sekulær	*0,01	*0,02	*0,00	*-0,02	0,05	0,04	0,05	0,02
Offentlig - privat og vekst - vern	-0,27	-0,29	-0,32	-0,32	-0,29	-0,28	-0,38	-0,31
Offentlig - privat og religiøs - sekulær	*0,01	0,04	0,07	*0,03	0,05	0,04	-0,04	0,03
Vekst - vern og religiøs - sekulær	-0,05	-0,11	-0,11	-0,16	-0,07	-0,05	-0,03	-0,08

Sammenhenger markert med stjerne (*) er ikke signifikante på 5 prosentnivået.

I tabell 2.5 vises de ulike dimensjonenes sammenheng med hverandre i materialet fra Norsk Monitor. Resultatene vist i denne tabellen kan vi sammenlikne med resultatene i tabell 2.3 (på die 30). Slik kan vi undersøke om vi ser samme

¹⁶ Tabell 2.4 er hentet fra Aardal 2007b: 71, tabell 3.2). Monitorundersøkelsene har ikke panel, derfor vises ikke en tilsvarende tabell for dette materialet.

tendens i hvert av datamaterialene. Vi kan med andre ord føre ekstern kontroll av de ulike ideologiske dimensjonene.

Umiddelbart ser vi at tendensen, sammenhengenes retning, er tilnærmet den samme over tid og på tvers av de to ulike undersøkelsene. Innvandrings skeptiske er orientert mot private løsninger i økonomiske spørsmål på den ene siden (i gjennomsnitt -0,35) og er vekstorienterte på den andre (i gjennomsnitt 0,46). Men de er meget svakt sekulære (i gjennomsnitt 0,02). Offentlig orienterte er på sin side vernorienterte (i gjennomsnitt -0,31) og svakt religiøse (i gjennomsnitt 0,03). Dessuten er vekst - orienterte svakt sekulære (i gjennomsnitt -0,08). Men vi ser også at utslagene i materialet fra Norsk Monitor ikke er helt sammenfallende med utslagene i valgundersøkelsene. For koplingen mellom innvandring - solidaritet og offentlig - privat er Pearsons r - korrelasjonene jevnt over sterkere enn i valgundersøkelsene. Resultatene er heller ikke helt sammenlignbare etter som vi forholder oss til forskjellige tidsrom. Datamaterialet fra Norsk Monitor er av nyere dato så vi kan strengt tatt bare se på resultatene for sammenfallende undersøkelsestidspunkt. Til dette formål vises differansene i korrelasjonene mellom de ulike par av dimensjoner for sammenlignbare tidspunkter i begge datamaterialene i tabell 2.6.

Tabell 2.6 Differanse mellom valgundersøkelsene og Norsk Monitor, 1997 - 2005. Pearsons r.

	1997	2001	2005	Snitt
Innvandring - solidaritet og offentlig - privat	-0,32	-0,30	-0,19	-0,27
Innvandring - solidaritet og vekst - vern	-0,12	-0,19	-0,08	-0,13
Innvandring - solidaritet og religiøs - sekulær	0,17	0,25	0,34	0,25
Offentlig - privat og vekst - vern	-0,08	-0,06	-0,04	-0,03
Offentlig - privat og religiøs - sekulær	0,04	0,10	-0,03	0,04
Vekst - vern og religiøs - sekulær	-0,10	-0,15	0,14	-0,04

Tabell 2.6 forenkler forskjellene mellom resultatene i valgundersøkelsene og i Norsk Monitor ved hjelp av differanser. I subtraksjonen er det kun tallverdiene det er tatt hensyn til, altså er fortegnene utelatt. Slik ser vi i hvilken grad dimensjonene i Norsk Monitor avviker fra valgundersøkelsenes dimensjoner.

Som vi ser av tabellen er avvikene betydelige. Dimensjonene i Norsk Monitor avviker mest fra valgundersøkelsenes dimensjoner i koplingene mellom innvandring - solidaritet og offentlig – privat, og i koplingen mellom innvandring - solidaritet og religiøs – sekulær. I det førstnevnte tilfellet er det dimensjonene i Norsk Monitor som konsekvent har høyere korrelasjoner enn valgundersøkelsene, i gjennomsnitt 0,27. I det sistnevnte tilfellet er det motsatt. Differansen i koplingene mellom innvandring – solidaritet og religiøs – sekulær er i gjennomsnitt på 0,25. Også koplingen mellom innvandring - solidaritet og vekst - vern er å regne som en avviker der dimensjonene igjen har en høyere korrelasjon (i gjennomsnitt -0,13). Det er imidlertid ikke så rart at dimensjonene som er etablert for de to ulike undersøkelsene ikke sammenfaller perfekt, men at avvikene er såpass store for de tre dimensjonene innvandring - solidaritet, offentlig - privat og vekst - vern er noe å ha i mente for den senere analysen.

2.4 Datas validitet: en midlertidig oppsummering og diskusjon.

I avsnittene over ble de ulike undersøkelsesoppleggene for hvert av datamaterialene presentert. Vi har sett at valgundersøkelsene og undersøkelsen Norsk Monitor er ulike med tanke på datainnsamling. Dette kan ha betydning for resultatene som presenteres i de senere analysene. Imidlertid har vi også sett at valgundersøkelsenes fire dimensjoner, innvandring - solidaritet, offentlig - privat, vekst - vern og religiøs - sekulær, er mulig å konstruere i datamaterialet fra Norsk Monitor. Disse er i tillegg overraskende stabile over tid. Dette tas til inntekt for at nordmenn forholder seg til varige ideologiske dimensjoner når de bes om å ta stilling til diverse politiske stridsspørsmål.

Videre har vi undersøkt sammenhengene mellom de ideologiske dimensjonene over tid og på tvers av studier. Her så vi at dimensjonene i valgundersøkelsene og dimensjonene i Norsk Monitor ikke sammenfaller med hvor sterkt de korrelerer seg i mellom, men at tendensen er den samme. Dette kan ha noe å gjøre med forskjeller i svarprosenten og utvalgprosessen i de to datamaterialene. Ettersom utvalget i Norsk Monitor bærer preg av selvseleksjon er det umulig å vite i hvilken grad og på hvilken måte disse respondentene skiller seg fra universet. Det eneste vi vet med sikkerhet er

at disse respondentene forenes i at de faktisk fant grunn til å delta i undersøkelsen. Dermed er det stor fare for at de avviker i andre henseender også (Hellevik 2002: 123).

En annen forklaring på avvikene mellom valgundersøkelsenes dimensjoner og dimensjonene i Norsk Monitor, kan være at utvalget i Norsk Monitor i større grad fanger inn *godt informerte* respondenter. Vi kan tenke oss at disse respondentene har en større evne til å ta stilling til politiske stridsspørsmål. Dermed kan det tenkes at de også har en sterkere plassering på de ideologiske dimensjonene (jf. Converse 1964). Dette har imidlertid mindre betydning for retningen i korrelasjonene, det vil si at de godt informerte ikke kan forventes å innta en fullstendig motsatt plassering på dimensjonene på en systematisk måte.

Det er i imidlertid tatt høyde for at de to undersøkelsene kan fange inn forskjellige typer av respondenter med tanke på kunnskapsnivå i denne oppgaven. Via alder og utdanning kan vi til en viss grad kontrollere for at respondentene i de to undersøkelsene ikke skiller seg fra hverandre med hensyn til plassering på dimensjonene. Alder og utdanning er ment til å representere ”kunnskap” ut fra en antakelse om at høy alder og høy utdanning bidrar til hvor godt informert en er om politiske tema.¹⁷ Graden av informasjon er i sin tur antatt å henge sammen med evnen til å ta klare standpunkt i politiske stridsspørsmål, og disse respondentene er å finne i ytterpunktene av dimensjonene. Det ser imidlertid ikke ut til at respondentene i nevneverdig grad skiller seg fra hverandre i plassering på dimensjonene i forhold til alder eller utdanning. Både for valgundersøkelsene og for Norsk Monitor er respondentene jevnt fordelt på dimensjonene.¹⁸

En annen forklaring på hvorfor vi finner avvik mellom de to undersøkelsene dreier seg om hvor i spørreskjema spørsmålene befinner seg. Hvis spørsmålene som inngår i indeksene er plassert etter hverandre (eller svært nær hverandre) i spørreskjemaet, kan man oppnå en sterkere konsistens i respondentenes svarmønster enn det som finnes i virkeligheten. I datamaterialet fra Norsk Monitor er spørsmålene ganske nær hverandre i plassering. Men ettersom spørreskjemaet er ganske stort kreves det en del av respondentene å huske sine svar på alle liknende spørsmål. En bedre og mer sannsynlig forklaring er da at hoveddelen av rapporteringen skjer ved

---

¹⁷ Se kapitlet til Opheim Ellis i Aardal m.fl. (2003).

¹⁸ Se vedlegg V2.1.

selvutfylling. Respondentene har med andre ord mulighet til å gå tilbake i spørreskjema for å korrigere sine svar. Slik kan en få en større konsistens i svarmønsteret, og følgelig en sterkere plassering på dimensjonene.

At vi nå har etablert og undersøkt liknende ideologiske dimensjoner i hvert av datamaterialene bringer oss inn på neste trinn i dette kapittelet. Vi skal nå gjøre rede for de *avhengige* variablene i denne oppgaven: holdningene til velferdstjenestene.

2.5 De avhengige variablene: holdninger til velferdstjenester.

De avhengige variablene i denne oppgaven er spørsmål som omhandler holdninger til velferdstjenestene. Vi er spesielt interesserte i holdninger til 5 typer velferdstjenester. Dette er holdninger som angår (1) barnehager, (2) eldre og eldreomsorg, (3) skole og utdanning, (4) helsevesenet og (5) trygd. Disse måles av til sammen 19 indikatorer. Det benyttes med andre ord svært forskjellige indikatorer på holdninger til de ulike velferdstjenestene over tid, og på tvers av de to undersøkelsene. I avsnittene under skal vi se nærmere på disse indikatorene, og gjøre rede for hvordan de skal brukes for å analysere tilknytningen til de ideologiske dimensjonene.

2.5.1 Valg av indikatorer.

Valget av indikatorene i denne oppgaven begrunnes i at begge undersøkelsene, både valgundersøkelsene og Norsk Monitor, mangler spørsmål om holdninger til velferdstjenester som forfølges over en viss tid (jf begrunnelsen for å studere materialet fra Norsk Monitor tidligere i dette kapittelet). Indikatorene vi skal se nærmere på er til en viss grad å finne i begge datasett. Slik er det mulig å følge beslektede indikatorer over tid. Da har vi et bedre utgangspunkt for å vurdere endringer eller stabilitet i disse holdningenes tilknytninger til de ideologiske dimensjonene. Som vi skal se varierer spørsmålsformuleringene til indikatorene såpass at det likevel kan være vanskelig å sammenlikne disse koplingene. I denne sammenhengen er litteraturen om "cueing messages" sentral. Hovedbudskapet i denne litteraturen er at spørsmålsformuleringene er med på å forme respondentenes holdninger allerede når de blir konfrontert med dem (Oskamp & Schultz 2004: 13, 149, Waldahl 2001: 112, Zaller 1992: 49). Hvordan holdningsobjektet (velferdstjenesten) fremstilles (cueing) har derfor betydning for hvilken holdning som

kommer til uttrykk. Hvilke ideologiske dimensjoner som knytter seg til velferdstjenestene er med andre ord ikke bare avhengig av hvilken tjeneste det er snakk om, men også *hvilke* holdninger det spørres etter. Det betyr at en person kan ha flere holdninger til én og samme tjeneste. Like så kan flere ideologiske dimensjoner ha betydning for denne tjenesten samtidig. Staffan Kumlin finner imidlertid at "cueing" ikke har noen stor effekt (Kumlin 2001: 506). Endringer i spørsmålsformuleringer endrer ikke den relative effekten av ideologiske dimensjoner på en systematisk måte. Vi skal senere se at denne oppgaven ikke kan tolkes til støtte for Kumlins funn, men vi skal se mer på dette i kapittel 3 og 4.

Det er ikke bare spørsmålsformuleringene som varierer. Også indikatorenes målenivå er forskjellige. Noen av indikatorene er dikotomier, andre er ordinale eller nominale. For noen av indikatorene er antallet respondenter i kategoriene så få at vi ikke har noe annet valg enn å dikotomisere. Også nominalvariablene er etablert som dikotomier slik at vi kan bruke dem i analysene. Følgende variabler er kodet som dikotomier:

Valgundersøkelsen:

- 1981: Fra tid til annen reises det krav om nedskjæringer av offentlige utgifter. Jeg har her en liste over en del områder som kan vurderes (vis kort 14). Kan De peke på tre av disse områdene der man etter Deres mening bør spare?
A. Helsevesenet. B. Skole og utdanning. H. Barnehager. I. Eldre.

Disse variablene er konstruert som dikotomier, 0 = nevnt, 1 = ikke nevnt.

Svarkategorien "ikke nevnt" tolkes som "mer" velferdsvennlig siden respondenten ikke har nevnt akkurat denne tjenesten. Med "velferdsvennlig" menes dem som er fornøyde med dagens ordninger, og som gjerne vil ha mer enn mindre av disse tjenestene. En kan imidlertid innvende at "ikke nevnt" ikke er mer velferdsvennlig ettersom disse respondentene har svart andre tjenester i stedet. Det vil imidlertid gi sammenhengene med de ideologiske dimensjonene motsatt retning enn de andre sammenhengene. Derfor er det mer meningsfylt å tolke verdien "ikke nevnt" som velferdsvennlig.

Andre dikotome variabler fra valgundersøkelsene:

- 1985: Hvilke offentlige tjenester vil du bygge videre ut? Skole, helse, barn.¹⁹
- 1989: Det er delte meninger om den støtten som enkelte grupper får fra det offentlige. Jeg skal nevne noen slike grupper. Kan du for hver enkelt av dem si om de etter din mening får for mye, for lite eller omtrent passe støtte, eller har du ingen mening om dette spørsmålet? D. Eldre.

Spørsmålet fra 1989 er i utgangspunktet ikke en dikotomi. Men etter som det er veldig få som har svart at eldre får *for mye* offentlig støtte, er kategoriene ”*får for mye*” og ”*får omtrent passe*” slått sammen til verdien 0. ”*Får for lite*” er gitt høy verdi (1) etter som denne tolkes som *mer* ”velferdsstatsvennlig” enn de andre. En ikke er i mot at det skal brukes mer penger på dette formålet.

- 2001: Hvis du må velge bare ett formål. Hvilket av de følgende formål vil du bruke mest oljepenger på? (Vis kort 17). 1. Skole. 2. Eldre.
  - 0. Ikke nevnt.
  - 1. Nevnt.

De resterende indikatorene på velferdstjenestene målt ved 3 eller 5 - punktskalaer, mens ved ett tilfelle 10 - punkts - skala benyttet. Fortsatt gjelder det at høy verdi tolkes som ”velferdsvennlig”. Dette gjelder følgende variabler:

Valgundersøkelsen:

- 1977: Jeg vil nå lese opp en liste med saker som mange mener bør gjennomføres i Norge. For hvert av disse forslagene kan De si om det er: 1. Godt forslag: Meget viktig at det gjennomføres, 2. Godt forslag: Ganske viktig at det gjennomføres, 3. Er lite opptatt av spørsmålet, 4. Dårlig forslag: Ganske viktig at det ikke gjennomføres, 5. Dårlig forslag: Meget viktig at det ikke gjennomføres.
  - Forslaget om å bygge flere barnehager.
- 1989: Det er flere institusjoner i vårt samfunn som utfører viktige oppgaver. Vi vil gjerne vite hvordan du ser på den virksomhet som hver enkelt institusjon driver. Vi har laget en skala som går

---

¹⁹ Spørsmålet om hvilke tjenester en vil bygge videre ut er et åpent spørsmål og kommer i forlengelse av et annet tidligere spørsmål, eller snarere en påstand: ”Det er viktigere å bygge ut offentlige tjenester enn å sette ned på skatten”.

fra 1 til 10. Verdien 1 på skalaen betyr at du er svært misfornøyd med institusjonen, og verdien 10 betyr at du er svært fornøyd. Kan du for hver institusjon jeg leser opp plassere den på skalaen.

G. Skole- og utdanningssystemet.

- 1993: Jeg vil nå lese opp en del påstander om politiske spørsmål. Kan du for hver av disse påstandene si om du er helt enig, nokså enig, nokså uenig eller helt uenig?²⁰

Pensjonister bør ikke ha ekstra fradrag i beskatningen.

- 1997: Jeg vil nå lese opp en del påstander om politiske spørsmål. Kan du for hver av disse påstandene si om du er helt enig, nokså enig, nokså uenig eller helt uenig?

Velstående pensjonister bør betale mer i skatt for å bedre omsorgen for syke og pleietrengende eldre.

- 1977 - 2001: Synes du at det i framtiden bør bli mindre av trygder, bør de opprettholdes som de er nå, eller bør de bygges videre ut?

Norsk Monitor:

- 1997 - 2007: Folk føler frykt for ulike ting i tilværelsen. Hvor stor frykt føler du for hver av følgende ting?

Svikt i helse- og sosialomsorgen.

1.Stor frykt.

2.En viss frykt.

3.Liten eller ingen frykt.

En kan spørre seg om den siste indikatoren egentlig er en god indikator på holdninger til helsevesenet. En rimelig innvending er at ”frykt for svikt i helse- og sosialomsorgen” forteller oss lite om holdningene til helsevesenet i og for seg.

Indikatoren sier lite om hvorvidt en er positiv eller negativ til helsevesenet, hvor fornøyd man er med helsevesenet, eller om man synes at dagens helsevesen skal fortsette i samme spor. Som vi skal se i kapittel 3 og i kapittel 4 fungerer imidlertid indikatoren på helsevesenet tilfredsstillende. En nærliggende tolkning er da at de som ikke frykter for svikt i helsevesenet har tillit til dagens ordninger og er mer velferdsvennlige enn de andre.²¹

---

²⁰ Verdi 3 er ”både og”. At den ikke er oppgitt i spørsmålsformuleringen betyr tillatt og ikke tilbudt.

²¹ Spørsmål om holdning til helsevesenet er stilt i undersøkelsen fra Norsk Monitor. Men hvis vi bruker denne i stedet mister vi noen punkter i tidsserien. Spørsmålet om holdning til helsevesenet korrelerer positivt med spørsmålet om frykten for svikt i helsevesenet. Dette er en indikasjon på at vår tolkning av indikatoren er rimelig, de som ikke frykter svikt i helsevesenet er gjennomgående mer positive til helsevesenet.

Norsk Monitor:

- 2003 - 2007: Mange mener at vi etter hvert har fått mer enn nok av trygder, og at vi bør søke å begrense dem i fremtiden, mens andre hevder at vi bør opprettholde våre trygdeordninger, og om nødvendig bygge dem videre ut. Hva er din mening?
- Oppfatninger om ting som nylig har skjedd eller fortsatt skjer i Norge:
  - 2005 - 2007: At det blir flere privatskoler / friskoler.
  - 1999 - 2007: At småbarnsforeldre får kontantstøtte fra det offentlige når de ikke har barna i barnehage.
    - 1.Liker - er riktig.
    - 2.Ikke opptatt av det.
    - 3.Liker ikke - er galt.

En kan med rette innvende at barnehageindikatoren for 1999 til 2007 handler mer om holdninger til kontantstøtte enn til barnehager. Selv om barnehage og kontantstøtte er saker som hører sammen i en politisk kontekst, er det tydelig at spørsmålet om kontantstøtte ikke er direkte sammenlignbart med barnehageindikatorene for tidligere år. I mangel av en bedre indikator kan en hevde at sakene kontantstøtte og barnehage er såpass beslektet at det kan fortelle oss noe om holdninger til barnehagetjenestene.

- 2005 - 2007: A og B diskuterer eldreomsorg. Hvem er du mest enig med?

A sier: Eldreomsorgen kan gjøres billigere uten at det går ut over kvaliteten ved å la private firmaer drive eldreinstitusjoner.

B sier: Eldreomsorg egner seg ikke for konkurranseutsetting og privat drift.

Hvem er du mest enig med?

  - 1.Mest enig med A.
  - 2.Umulig å velge.
  - 3.Mest enig med B.

Verdien ”umulig å velge” behandles som midtkategori. Det vil si at den beholdes i analysene. Det kan argumenteres for at denne verdien bør fjernes fra analysene ettersom ”umulig å svare” kan tolkes som et ”vet ikke”- svar. Det samme kan en si svarkategorier av typen ”ikke opptatt av det”. Jeg lar imidlertid slike svar representere en midtkategori ettersom jeg mister så mange respondenter hvis den kodes som missing - verdi. I sistnevnte variabel var det i 2005 hele 351 respondenter som benyttet

svarkategorien, altså 9,5 prosent. I 2007 gjaldt dette 431 respondenter, det vil si 11,4 prosent. En mulighet kunne vært å tildele disse enhetene gyldig verdi ut fra hvordan de har svart på andre spørsmål som skal være med i analysen. Men siden det er korrelasjoner vi senere er interessert i, bør dette unngås ettersom metoden har en tendens til å skape sterkere sammenhenger enn det som finnes i virkeligheten (Christophersen 2006: 188).

Som vi allerede har vært inne på kan det være en ulempe at indikatorene er såpass varierte. Dette kan gjøre sammenlikningen over tid vanskelig etter som det er tre forhold som varierer samtidig. Selve spørsmålsformen (og antallet kategorier ved hvert spørsmål), samt tid og type undersøkelse er forhold som endrer seg. Dette kan gjøre det vanskelig å si noe som helst om endring eller stabilitet i nordmenns holdninger til velferdstjenestene og deres tilknytning til de ideologiske dimensjonene. Denne oppgavens hovedbidrag til velferdsforskningen er å finslippe operasjonaliseringen av holdningene til velferdstjenestene og velferdsstaten i forhold til fremtidige undersøkelser. Som vi så i kapittel 1 har tidligere forskning på holdninger til velferdsstaten hatt ulike utgangspunkt. En lei konsekvens av dette er at spørsmål som stilles om velferdsstaten og holdningene til denne er ofte for generelle, for diffuse, eller for gamle. Denne oppgaven kan bidra til å stille mer presise spørsmål som er bedre tilpasset dagens velferdsstat. Skal vi ha håp om å måle holdningene til velferdsstaten på en god måte trenger vi gode operasjonaliseringer over tid. Det betyr ikke at mine indikatorer er nytteløse. Å se hvilke holdninger som knyttes til de ulike ideologiske konfliktene er i seg selv interessant, og foreliggende datamateriale kan fortelle oss mye om holdningene til velferdsstaten og velferdstjenestene likevel.

2.6 Analysemetode.

Det er tre forhold som varierer samtidig i denne oppgaven: tidsperspektivet, spørsmålsformuleringer og undersøkelsestype. Dette gjør sammenhengene mellom holdningene til velferdstjenestene og de ideologiske dimensjonene ganske kompliserte. I neste kapittel skal vi derfor konsentrere oss om de bivariate sammenhengene mellom de ideologiske dimensjonene og holdningene til velferdstjenestene. Det ligger en pedagogisk gevinst i å begynne en analyse med en gjennomgang og diskusjon av de bivariate sammenhengene. Det er lettere å holde rede på komplekse sammenhenger når

en ser på forholdet mellom kun to variabler om gangen, og vi kan gjøre rede for forhold som ikke ligger opp i dagen.

De bivariate sammenhengene vil i kapittel 3 analyseres ved hjelp av korrelasjonsmålet Pearsons r . Vi har allerede brukt dette korrelasjonsmålet i dette kapitlet. Som vi husker forteller Pearsons r hvor sterk tendensen er til at bestemte verdier på to variabler opptrer sammen (Hellevik 2002: 259 – 260). Pearsons r er med andre ord et på mål statistiske sammenhenger mellom to variabler. Den varierer fra -1 til $+1$, hvorav -1 indikerer perfekt negativ sammenheng og $+1$ indikerer perfekt positiv sammenheng. Verdien 0 indikerer ingen sammenheng.

Bivariat analyse er nyttig, men har begrenset informasjonsverdi når vi skal vurdere flere uavhengige variabler i forhold til hverandre og deres betydning for avhengig variabel. Derfor må vi bruke en annen analysemetode for å se på de ideologiske dimensjonenes innbyrdes forklaringskraft for holdningene til velferdstjenestene. Til dette formål skal vi i kapittel 4 bruke multivariat logistisk regresjon. Metoden er valgt fordi de ulike velferdsindikatorer har svært forskjellige målenivå. Disse indikatorene må gjøres sammenlignbare, og det lar seg best gjøre hvis de kun har to verdier. Derfor er alle variablene gjort dikotome til den logistiske analysen. I omkodingen til dikotomier er det kun dem som *har* den ”velferdsvennlige” egenskapen som er gitt høy verdi (1). Dette betyr at midtkategoriene (som ”både og”, ”umulig å velge” etc.) er kodet som 0 .²²

Logistisk regresjon gir ikke like lett tilgjengelige resultater som korrelasjonsmålet Pearsons r , eller som koeffisientene i lineær regresjon. Når avhengig variabel er dikotom brytes imidlertid elementære forutsetninger for lineær regresjon, slik at lineær regresjon er dårlig egnet. De siste avsnittene i dette kapitlet skal derfor handle om de viktigste elementene i logistisk regresjonsanalyse. Vi skal fokusere på forutsetningene som ligger til grunn for denne analysemetoden, samt hvordan vi skal tolke resultatene.

---

²²Se vedlegg V2.2 for en oversikt over dikotomiseringen av variablene.

2.6.1 Logistisk regresjonsanalyse.

Når vi har å gjøre med dikotome avhengige variabler skiller logistisk regresjonsanalyse seg ut som et naturlig verktøy. Dette gjelder fordi all regresjon behandler avhengig variabel som om den skulle vært kontinuerlig. Dette er uproblematisk ved beregning av gjennomsnitt, slik man gjør i lineær regresjon. Regresjonskoeffisientene i lineær regresjonsanalyse er egentlig bare gjennomsnittsendringer i avhengig variabel når den uavhengige variabelen øker med én måleenhet (Skog 2004: 353). Å beregne gjennomsnittet av dikotome variabler er problematisk fordi gjennomsnittet blir lik andelen som har verdi 1. For å kunne beregne noe som likner på gjennomsnittsendringer beregner vi i stedet *odds* og forholdet mellom to *odds*, nemlig *oddsraten*. Ved å benytte *odds* og *oddsraten* oppnår vi i tillegg å transformere variabelen slik at det ikke lenger er begrenset hvilke verdier den kan anta. Med dikotome variabler er utfallsrommet begrenset til å ligge mellom 0 og 1, men når vi bruker *odds* og *oddsraten* er utfallsrommet i teorien uendelig (Tuft 2000:19 – 22).

Forutsetninger om variasjonen i restleddet ved lineær regresjon omgår man også ved å bruke logistisk regresjon. En av forutsetningene i lineær regresjon er at restleddet må være homoskedastisk fordelt. I dette ligger det at avstandene mellom predikerte og observerte verdier må være konstant. Ved dikotome avhengige variabler vil denne forutsetningen brytes i og med at feilleddene alltid vil være heteroskedastiske. Det kommer av at den betingede variansen til restleddene er avhengig av de uavhengige variablene, og ikke omvendt (Tuft 2000: 13). I logistisk regresjonsanalyse gjøres derimot ingen forutsetninger om restleddsvariasjonen da denne er kjent på forhånd (Skog 2004: 380).

Men for at logistisk regresjonsanalyse skal gi gode resultater er de enkelte observasjonene nødt til å være uavhengige av hverandre. Man vil altså unngå autokorrelasjon i restleddet. Et vanlig problem med tidsseriedata, slik vi har å gjøre med i denne oppgaven, er at de ofte bryter med dette prinsippet. Det vi si at avhengig og uavhengig variabel samvarierer på grunn av trender i datamaterialet som egentlig er å oppfatte som ikke – kausal sammenheng (Skog 2004: 325). Sammenhengene er med andre ord spuriøse. Det er viktig å nevne dette fordi tidsseriedata alltid kan være beheftet med slike trender som vi ikke nødvendigvis har god kontroll over. I denne

oppgaven er dette problemet redusert ved at vi benytter to forskjellige datasett. Dessuten varierer velferdsindikatorerne i spørsmålsform og målenivå over tid. Problemet med autokorrelasjon er dermed redusert betraktelig.

Den aller viktigste grunnen til å velge logistisk regresjon framfor lineær regresjon er at den logistiske modellen er mer realistisk, og mer teoretisk relevant, når en studerer sosiale fenomener. Den logistiske modellen tar nemlig utgangspunkt i at sammenhengen mellom avhengig og uavhengig variabel er svak når den avhengige variabelen har lave verdier, men blir sterkere fram til et visst punkt (midt på kurven) for så å avta igjen. Dermed passer logistisk regresjonsanalyse meget godt til vårt formål også i denne sammenheng.

En ulempe med logistisk regresjonsanalyse er at koeffisientene og målet for forklart varians ikke er like lette å tolke som koeffisientene og R^2 i lineær regresjon. I neste avsnitt skal vi kort komme inn på hvordan dette problemet løses i denne oppgaven.

2.6.2 Hvordan tolke logistisk regresjon.

Den tekniske tolkningen av de logistiske regresjonskoeffisientene skiller seg ikke i nevneverdig grad fra koeffisientene i vanlig lineær regresjon. I forhold til retningen og styrken i sammenhengene mellom avhengig og uavhengig variabel er det ingen tolkningsforskjell. Det som derimot er annerledes ved logistisk regresjon er at koeffisientene er oppgitt som logaritmen av oddsen for å ha en eller annen verdi på en gitt uavhengig variabel. I lineær regresjon snakker vi i stedet om sannsynligheter. I denne oppgaven skal vi ikke konsentrere oss så mye om enkeltkoeffisientene og oddsen for å ha en gitt holdning til velferdstjenestene. Vi er mer interesserte i styrken på, og retningene i, sammenhengene mellom de ideologiske dimensjonene og holdningene til velferdstjenestene.

Vi er også interessert i hvor mye de ideologiske dimensjonene betyr for holdningene til velferdstjenestene samlet. I denne oppgaven tolkes dette ved hjelp av Nagelkerkes pseudo R^2 . Dette målet kan tolkes som "forklart varians" og er en analogi til R^2 i lineær regresjon. Nagelkerkes pseudo R^2 er egentlig et mål på "modelltilpasning". Nagelkerkes pseudo R^2 oppgir prosentvis forbedring i "likelihood" - verdi, og er altså et mål på hvor godt regresjonsmodellen passer til datasettet (Tuft

2000: 48). Nagelkerkes pseudo R^2 er enkel å sammenlikne over tid og på tvers av datasett fordi den er standardisert. Den kan variere mellom 0 og 1 (Garson 2009).²³ Derfor er den å foretrekke fremfor andre pseudo – R^2 – mål.

2.7 Oppsummering.

I dette kapitlet har vi sett at valgforskningens ideologiske dimensjoner, innvandring – solidaritet, offentlig – privat, vekst – vern og religiøs – sekulær, i høyeste grad er et reelt fenomen i norsk politikk. At det var mulig å etablere de fire forskjellige ideologiske dimensjonene i datamaterialet fra Norsk Monitor øker dimensjonenes validitet. Vi skal nå ha gode forutsetninger for å undersøke dimensjonenes betydning for holdningene til velferdstjenestene.

I dette kapitlet har vi også konsentrert oss om indikatorene på holdningene til velferdstjenestene. Holdningene til velferdstjenestene måles av til sammen 19 indikatorer. Men at denne oppgaven fokuserer på kun fem typer av velferdstjenester er imidlertid et for snevert sett av variabler for å undersøke holdningene til velferdstjenestene og velferdsstaten til fulle. Det min oppgave derimot kan bidra med er å rette søkelyset mot et felt i velferdsforskningen som er for lite studert. At vi har mangelfulle velferdsindikatorer understreker betydningen av videre forskning på ideologiske dimensjoners betydning for disse holdningene.

I denne studien er indikatorvariasjonen forsøkt å styrke, snarere enn å svekke, resultatene av de kommende analysene. Som tidligere nevnt i dette kapitlet er det mye informasjon å hente i de ulike spørsmålsformuleringene. Indikatorvariasjonen kan komme i veien for muligheten til å vurdere stabilitet og endring i holdningenes tilknytning til de ideologiske dimensjonene. Men i stedet kan vi undersøke om det er fellesnevnerne i velferdsindikatorerne, fellesnevnerne som gir viktige hint om i hvilken grad og på hvilken måte holdningene til velferdstjenestene struktureres av de ideologiske dimensjonene.

---

²³ Kilde: <http://faculty.chass.ncsu.edu/garson/PA765/logistic.htm>, sist besøkt: 1.4.2009.

Kapittel 3: De ideologiske dimensjonene og holdninger til velferdsstaten.

3.1 Innledning.

Problemstillingen for denne oppgaven dreier seg om i hvilken grad og på hvilken måte holdningene til velferdsstatens tjenester struktureres av de ideologiske dimensjonene i norsk politikk. I denne oppgavens første kapittel ble problemstillingen belyst ut i fra beskrivelsen av vekslingene i det politiske ordskiftet. Utgangspunktet har vært en tilsynelatende voksende oppfatning om at Fremskrittspartiet utgjør en trussel mot velferdsstaten, og Arbeiderpartiets frykt for at et stadig større FrP skal lede utviklingen mot en mer partikularistisk velferdsstat. Med Fremskrittspartiets inntreden i politikken fikk kritikken av den universelle velferdsstaten et ansikt.

Interessen for Fremskrittspartiet er også begrunnet i at partiet bryter med den tverrpolitiske oppslutningen om velferdsstaten på viktige punkter. Men som vi også har sett har Fremskrittspartiet utviklet en mer nyansert velferdspolitik. Partiet markedsfører nå seg selv som garantist for at folk får den service som de har krav på fra velferdsstaten. Men samtidig vil partiet begrense omfanget av de offentlige tjenestene. Et spørsmål som følger naturlig i kjølvannet av utviklingen i Fremskrittspartiet og i det politiske ordskiftet, er hvorvidt det har skjedd endringer i velferdsstatsholdningenes tilknytning til de ideologiske dimensjonene over tid. Oppslutningen om Fremskrittspartiet kan ha store konsekvenser for det ideologiske konfliktmønsteret som ligger til grunn for holdningene til de ulike velferdstjenestene.

I dette kapitlet skal vi ta fatt på første del av analysen av de ideologiske dimensjonenes betydning for holdningene til velferdstjenestene. Som vi var inne på i kapittel 2 skal vi i dette kapitlet konsentrere oss om de bivariate sammenhengene mellom dimensjonene og holdningene. De bivariate sammenhengene gir oss mulighet til å avklare spesielle forhold mellom dimensjonene og holdningene til velferdstjenestene i detalj. Vi kan bygge mer presise forventninger til den multivariate analysen i kapittel 4.

3.2 Empiriske sammenhenger mellom de ideologiske dimensjonene og holdninger til velferdstjenestene: Bivariat analyse.

Forholdet mellom de ulike velferdstjenestene og de ideologiske dimensjonene blir analysert ved hjelp av Pearsons r - korrelasjoner. Som omtalt i metodekapittelet forteller Pearsons r hvor sterk tendensen er til at bestemte verdier på variablene opptrer sammen (Hellevik 2002: 259 – 260). Er Pearsons r positiv betyr det at høye verdier på en variabel går sammen med høye verdier på en annen variabel. Tilsvarende kan vi si at for negative korrelasjoner går lave verdier på en variabel sammen med høye verdier på en annen.

For hver velferdstjeneste presenteres Pearsons r - korrelasjonene for alle dimensjonene samlet. Slik er det lettere å holde rede på de ulike ideologiske dimensjonenes direkte koplinger til holdningene til velferdstjenestene. Samtidig kan vi grovt vurdere styrkeforholdet mellom dimensjonene. Korrelasjonene er i tillegg gjort over tid slik at vi kan studere utviklingen i de ideologiske dimensjonene i et bredere perspektiv. Slik får vi også en indikasjon på hvorvidt det har skjedd endringer i koplingen mellom holdningene til velferdstjenestene og de ideologiske dimensjonene. Det er med andre ord det relative styrkeforholdet mellom dimensjonene, og den gjennomsnittlige retningen i sammenhengene, som er fokus for de kommende avsnittene.

I kapittel 2 diskuterte vi en mulig begrensning på muligheten til å vurdere stabilitet og endring i holdningenes tilknytning til de ideologiske dimensjonene. Spørsmålene som måler holdningene til de ulike velferdstjenestene varierer i form og innhold over tid. I den forbindelse hentet vi fram diskusjonen om "cueing messages" (Oskamp & Schults 2004, Waldahl 2001, Zaller 1992). Etersom respondentene delvis former holdninger i det øyeblikket de blir konfrontert med et spørsmål, er bitene av informasjon som er bakt inn i spørsmålsformuleringen viktig å ta hensyn til. Men det er ikke bare disse bitene av informasjon som er viktige. Også konteksten spørsmålene stilles i har betydning for hvilke holdninger som får utspille seg. Av spesiell betydning for holdningsdannelsen er den samtidige politiske debatten. Det som til enhver tid står på den politiske agenda vil ha innflytelse på holdningene. Gjennomgangen av det politiske ordskiftet i kapittel 1 kan hjelpe oss her. I avsnittene om de ulike

velferdstjenestene skal vi også minne om den politiske konteksten og komme inn på slike forklaringer der de er relevante. Vi skal begynne analysen med å undersøke holdningene til barnehagerelaterte tjenester.

3.3 Holdninger til barnehage.

En sak som har preget barne- og familiepolitikken de senere årene er kontantstøtteordningen. Debatten om kontantstøtten har utviklet seg til å bli en med videre utbygging av barnehager på den ene siden, og videreføring av kontantstøtteordningen på den andre. Kristelig Folkeparti har lenge vært det mest sentrale partiet på dette politikkområdet. Partiet verner spesielt om kontantstøtten fordi de mener at ordningen i større grad sikrer valgfrihet for foreldrene. Partiet vil gi alle foreldre mulighet til å kombinere de ”gode verdier som både ligger i hjemmebasert omsorg og barnehagens pedagogiske tilbud”.²⁴ Vi kan med andre ord se for oss at religiøs - sekulær - dimensjonen kan ha stor påvirkningskraft for holdninger som angår barnehager og kontantstøtten. Mer spesielt har vi en forventning om at det er de religiøst orienterte som er negative til barnehagene, mens de sekulært orienterte er mer positive. Den forventede sammenhengen er følgelig positiv da sekulær orientering er gitt høy verdi på dimensjonen. Samtidig er ”velferdsvennlige” holdninger også gitt høy verdi.

Kristelig Folkeparti er ikke alene om å forsvare kontantstøtteordningen. Saken er polarisert. Sentrumpartiene og de borgerlige partiene vil ivareta kontantstøtten for å sikre valgfrihet for barnefamilie. Venstresiden, mer spesielt Sosialistisk Venstreparti og Arbeiderpartiet, vil på sin side avskaffe kontantstøtten. De hevder at den binder kvinner til hjemmet, og forsterker kjønnsrollemønsteret i arbeidslivet. Derfor må samfunnet ta et større ansvar for barn og unges oppvekst. I dette ligger det en konflikt mellom offentlig og privat. Offentlig - privat - dimensjonen kan også spille en rolle fordi holdninger til kontantstøtten og barnehager kan koples til klassiske motsetninger mellom høyresiden og venstresiden i politikken. Hvis det er tilfelle vil sammenhengen

---

²⁴ Kilde:

http://www.krf.no/portal/page?_pageid=33,202561&_dad=portal&_schema=PORTAL&_element_id=828654,
sist besøkt 2.2.2009

være negativ. De som er positive til barnehager er også negative til private løsninger i samfunnet.

Debatten om kontantstøtten er også knyttet til innvandringsdebatten. Kontantstøtten hevdes å være til hinder for integrering da den gir mulighet til å binde barn og kvinner til hjemmene. Slik kan en også forvente at innvandring - solidaritet - dimensjonen kan spille en rolle. Innvandring - solidaritet - dimensjonen og barnehageindikatorene vil da fremfor alt være positivt korrelert; de som er solidariske er positive til barnehagene.

Vi har med andre ord begrunnede forventninger til tre av de ideologiske dimensjonene. Størst forventninger knyttes til religiøs - sekulær - dimensjonen fordi Kristelig Folkeparti selv knytter religiøse eller moralske verdier til denne tjenesten. Men før vi ser på de bivariate sammenhengene må tabell 3.1 (på side 51) forklares. Det er mye informasjon som presenteres på en gang, og det er gjort noen grep i tabellen for å gjøre tolkningene noe enklere.

Tabell 3.1 viser utviklingen i holdningene til spørsmål som angår barnehagetjenesten over tid og på tvers av dimensjoner. Korrelasjonene er gjort for alle de ideologiske dimensjonene, selv for vekst - vern - dimensjonen som ikke forventes å ha betydning. Nå får vi et inntrykk av grunnmønsteret i variasjonene, samtidig som vi ser hovedtendensen i de bivariate sammenhengene. Hovedtendensene er oppsummert i siste kolonne i tabellen. Den viser hvilke korrelasjoner som det er en overvekt av over tid. En overvekt av positive korrelasjoner er angitt ved positive tegn (+), mens negative tegn (-) betyr at det er en overvekt av negative korrelasjoner.

Tabellen inneholder også informasjon om hvilke spørsmål som gjelder til enhver tid. Slik er det lettere å ha kontroll med sammenhenger som skyldes endring i spørsmålsformulering, målenivå eller undersøkelsestype. De ideologiske dimensjonene er oppgitt ved sin høye verdi i tabellen. Da blir det lettere å holde rede på retningene i sammenhengene. Vi var inne på retningene i dimensjonene i kapittel 2. For innvandring - solidaritet - dimensjonen er ”solidarisk” gitt høy verdi, likeledes er ”private”, ”vern” og ”sekulær” høye verdier på sine respektive dimensjoner.

Tabell 3.1 Korrelasjonsmatrise for de ideologiske dimensjonene og spørsmål som angår barnehage over tid. Pearsons r.

	1977	1981	1985	1999	2001	2003	2005	2007	Hoved tendens
Solidarisk ²⁵	-	0,29	0,15	*-0,00	*0,03	*0,02	0,05	0,06	+
Privat	-0,17	*-0,02	-0,09	-0,12	-0,13	-0,15	-0,19	-0,20	-
Vern	*0,02	0,06	0,08	*0,03	0,04	*0,03	0,04	0,07	+
Sekulær	0,17	0,05	0,11	0,10	0,09	*0,03	0,08	0,11	+
Spørsmåls- formulering	Forslaget om å bygge flere barnehager	Offentlig sparing: barnehager	Hvilke tjenester bør vi bygge videre ut: barnehager	At småbarnsforeldre får kontantstøtte fra det offentlige når de ikke har barna i barnehage					

Sammenhenger markert med stjerne (*) er ikke signifikante på 5 prosentnivået. Resultatene for 1977 til 1985 er fra Valgundersøkelsen, fra 1999 til 2007 er resultatene fra Norsk Monitor.

Det generelle mønsteret i tabell 3.1 er at respondenter som har ”positive” holdninger til barnehager er solidarisk orienterte, positive til offentlige løsninger, vern - orienterte og sekulære. Disse hovedretningene er oppsummert i siste kolonne i tabellen. Retningen i sammenhengene er slik vi forventet for religiøs - sekulær - dimensjonen, innvandring - solidaritet - dimensjonen og offentlig - privat - dimensjonen. Men det er ikke religiøs - sekulær - dimensjonen som i størst grad strukturerer holdningene til barnehagetjenestene. Det er offentlig - privat som har de sterkeste sammenhengene, og disse blir sterkere over tid. Innvandring - solidaritet er sterk til å begynne med, men mister betydning fra 1999. Vekst - vern er til dels fraværende, men har flest positive korrelasjoner.

Vi kan også se et snev av den historiske og politiske konteksten i tabell 3.1. I kapittel 1 redegjorde vi for debatten om hvorvidt innvandrere fortjener å motta velferdsgoder. Slik kan vi for eksempel forklare korrelasjonene mellom innvandring - solidaritet og holdningene til barnehagene i 1981 og i 1985. I så fall ser vi effektene i opinionen allerede *før* saken har kommet på dagsorden og artikuleres av den politiske eliten. Innvandringsdebatten nådde ikke sin fulle tyngde før annen halvdel av 80 - tallet.²⁶

Hvilke dimensjoner som til enhver tid slår sterkest ut for holdningene til barnehagene varierer. Som vi har vært inne på ved flere anledninger er det variasjoner

²⁵ Ikke konstruert for 1977, se kapittel 2.

²⁶ Det er selvsagt mulig at det er opinionen som har påvirket den politiske debatten, og ikke omvendt (Stimson 1999: 11). Det vil føre for langt å komme inn på en avklaring av dette forholdet i denne sammenheng. For en diskusjon om opinionens påvirkningsrolle, se Stimson 1999.

i barnehageindikatorenes innhold som kan svare for det meste av disse variasjonene. Hvilke biter av informasjon som gis i spørsmålsformuleringene er med andre ord førende for hvilke holdninger som får komme til uttrykk. En forklaring på at holdningene etter hvert får en sterkere forankring i offentlig - privat - dimensjonen, er at barnehageindikatoren endres over tid. I spørsmålsformuleringene fra 1999 til 2007 minnes respondentene om at kontantstøtten utbetales av det offentlige. Slik får den tradisjonelle konflikten mellom stat og privat definere holdningene, og de moralske holdningene kommer mer i bakgrunnen. Betydningene av offentlig - privat kan i sin tur være en effekt av at debatten om kontantstøtten er polarisert, og dermed følger klassiske partimønstre etter modell av høyre - venstre - aksen.

Vi innledet dette avsnittet med klare forventninger til dimensjonene. Vi har sett at innvandring - solidaritet - dimensjonen tidlig gjorde seg gjeldende for holdningene rundt barnehager, men at dimensjonen mistet effekt etter hvert. Religiøs - sekulær - dimensjonen gjorde seg gjeldende i varierende grad. Det er koplingen til offentlig - privat - dimensjonen som i den senere tid preger holdningene til barnehagene.

Vi har også sett at spørsmålsformuleringene gir viktige hint om hvilke typer holdninger som utspilles for holdningene til barnehagene. Da er det interessant å merke seg at det for tidsperioden som i denne sammenhengen er den mest reliable, 1999 til 2007, ikke er religiøs - sekulær - dimensjonen som er toneangivende for holdningene. I stedet var det offentlig - privat - dimensjonen som viste seg å være viktigst. Dette kan bety at Kristelig Folkeparti ikke makter å knytte spørsmålet om barnehager og kontantstøtte til tradisjonelle og moralske verdier i det brede lag av befolkningen.

3.4 Holdninger til eldre og eldreomsorg.

Eldreomsorgens mest profilerte talsmenn befinner seg på hver sin fløy i norsk politikk. Selv om alle partier har en klart uttalt eldrepolitikk skiller Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet seg ut (Karlsen & Aardal 2007: 121 - 122). De politiske alternativene det gjerne strides om er hvorvidt det er staten som skal være hovedtjenesteyter, eller om en skal slippe til private tilbydere. Det taler for at offentlig

- privat - dimensjonen kan dominere holdningsstrukturen på dette feltet ettersom Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet aktiviserer en klassisk høyre - venstre - konflikt.

Tabell 3.2 Korrelasjonsmatrise for de ideologiske dimensjonene og spørsmål som angår eldreomsorg over tid. Pearsons r.

	1981	1989	1993	1997	2001	2005	2007	Hoved tendens
Solidarisk	*-0,04	-0,06	-0,08	0,10	-0,20	0,13	0,22	+/-
Privat	*0,00	-0,05	*0,01	-0,24	*-0,02	-0,48	-0,52	-
Vern	*-0,01	*0,02	*-0,04	0,10	-0,07	0,16	0,23	+
Sekulær	*-0,01	0,14	*0,01	*-0,02	-0,14	-0,08	-0,08	-
Spørsmåls- formulering	Offentlig sparing: Eldre - omsorg	Grad av offentlig støtte: eldre	Pensjonister bør ikke ha krav på ekstra - fradrag i beskatningen	Velstående pensjonister bør betale mer i skatt for å bedre omsorgen for syke og pleietrengende eldre	Hvilket formål vil du bruke mest oljepenger på: eldre	A sier: Eldreomsorgen kan gjøres billigere uten at det går ut over kvaliteten ved å la private firmaer drive eldre - institusjoner. B sier: Eldreomsorg egner seg ikke for konkurranse - utsetting og privat drift.		

Sammenhenger markert med stjerne (*) er ikke signifikante på 5 prosentnivået. Resultatene for 1981 til 2001 er fra Valgundersøkelsen, fra 2005 til 2007 er resultatene fra Norsk Monitor.

Tabell 3.2 viser sammenhengene mellom holdninger til eldreomsorg og de ulike ideologiske dimensjonene over tid. Tabellen er av samme format som tabell 3.1. Umiddelbart ser vi at sammenhengene er overraskende lave og godt spredt over dimensjonene. Offentlig - privat - dimensjonen er ikke så dominerende som ventet. Det er først i 1997 at forventningene slår til, fulgt av korrelasjonene for 2005 og 2007. Enda viktigere er det at vi finner liten konsistens i sammenhengenes fortegn.

Ved nærmere ettersyn har de lave korrelasjonene fra 1981 og 1993 en forklaring. I følge Kumlin (2007a), van Oorschot (2008) og Bay (2008) er eldre den sosiale gruppen som nyter høyest legitimitet som tjenestemottaker. I 1981 er det også veldig få som nevner eldre som spareobjekt (færre enn 1 prosent). Det er dessuten en stor overvekt av respondenter som mener at pensjonister bør få ha ekstra fradrag i beskatningen (84 prosent).²⁷ I disse indikatorene er det ikke mye variasjon og derfor blir Pearsons r så lav. Det forklarer imidlertid ikke hvorfor det er så stor variasjon i sammenhengenes fortegn.

²⁷ Frekvensfordelingene for spørsmålene om sparing og beskatning er å finne i vedlegg V3.

Når vi ser nærmere på det substansielle innholdet i spørsmålene, ser vi at sammenhengenes fortegn varierer i tråd med hva det egentlig spørres om. Den store variasjonen i spørsmålenes ordlyd påvirker hvilke dimensjoner som slår ut, og hvilke fortegn de har. Korrelasjonene for innvandring - solidaritet er spesielt illustrerende, så vi skal konsentrere oss om denne dimensjonen.

I 1989 og i 1993 er det de innvandrings skeptiske som mener at eldre får for lite støtte fra det offentlige, og at pensjonistene bør få ha ekstrafradrag i beskatningen. I 1997 endres dette. Denne gangen er det de som er solidarisk orienterte som mener at velstående pensjonister bør betale mer i skatt for å forbedre omsorgen for syke og pleietrengende eldre. Spørsmålet fra 1997 dreier seg om utjevningsholdninger i sterkere grad enn de andre. Derfor er det ikke så rart at fortegnene endres. I 2001 er det på ny de innvandrings skeptiske som vil bruke mest oljepenger på eldreomsorgen. Det ser med andre ord ut til at spørsmål av mer økonomisk art trekker med seg innvandrings skeptikerne. Det er ikke klart hvorfor det er slik. En mulig forklaring kan være at dette har noe med Fremskrittspartiet å gjøre. Mer bruk av oljepengene forbindes ofte med FrP - politikk.

På den annen side kan det ha noe alder å gjøre. Eldre mennesker er ofte mer skeptiske til innvandring, samtidig som de tilhører gruppen som tilgodeses i slike tiltak. Dette kan også forklare utslagene i religiøs - sekulær - dimensjonen. Sammenhengen kan i virkeligheten være spuriøs, og at alder er den bakenforliggende variabelen. I kapittel 4 skal vi diskutere spuriøse sammenhenger i mer detalj. Til da stilles diskusjonen av spuriøsitet i bero.

Korrelasjonene for 2005 og i 2007 stammer fra Norsk Monitor. Vi ser en klar effekt av at vi går fra valgundersøkelsene til Norsk Monitor da korrelasjonene er sterkere for nesten samtlige dimensjoner. Det er de solidarisk orienterte og de som er positive til offentlige løsninger, de vern - orienterte og religiøse som mener at eldreomsorgen ikke egner seg for konkurranseutsetting og privat drift. Tyngdepunktet ligger klart i offentlig - privat - dimensjonen da vi her spør direkte om tradisjonelle sektormotsetninger mellom offentlig og privat.

Kort oppsummert kan en si at sammenhengene for 1997, 2005 og 2007 svarte til de opprinnelige forventningene til dimensjonene. Offentlig - privat - dimensjonen er

klart sterkest for disse årene. I 1989, 1993 og 2001 er det innvandring - solidaritet og religiøs - sekulær som veksler på å ha den sterkeste betydningen. Mye av forklaringen på den store variasjonen ligger nok en gang i hvordan spørsmålene er stilt. Derfor er det ikke mulig å si noe om en allmenn tendens i datamaterialet eller utviklingen i dimensjonene over tid. Men et viktig funn er at flere dimensjoner kan ha betydning for det samme tema samtidig. Koplingen mellom holdningene til eldreomsorg og de ideologiske dimensjonene understreker kompleksiteten i folks vurderinger av velferdsrelaterte spørsmål.

3.5 Holdninger til skole og utdanning.

Skole- og utdanningsspørsmålet har tradisjonelt vært blant eierskapssakene til Høyre, Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti (Karlsen og Aardal 2007: 121). Slik sett befinner også saker som angår skole og utdanning seg på fløyene i det politiske rom. Skole- og utdanningsspørsmålet kan en hevde er en ren høyre - venstre - konflikt. Det dreier seg om en konflikt der den statlige enhetsskolen forsvares på venstresiden, mens friskolene og private skoler omfavnes på høyresiden. Men også her kan en forvente en viss innblanding av religiøs - sekulære - verdikonflikter. Mange friskoler er for eksempel opprettet som et religiøst alternativ til den offentlige skolen. Hvorvidt den offentlige skolen skal ha en kristen formålsparagraf er også en konflikt som kan bidra til å knytte religiøs - sekulær - dimensjonen til holdningene til utdanning.

Hvis vi ser nærmere på koplingene mellom holdningene til skole og utdanning og de ideologiske dimensjonene i tabell 3.3 (side 56), ser vi umiddelbart et liknende mønster som for holdningene til eldreomsorg. Det er ingen klar tendens i datamaterialet, og sammenhengene i Norsk Monitor er sterkere enn sammenhengene i valgundersøkelsen.

Tabell 3.3 Korrelasjonsmatrise for de ideologiske dimensjonene og spørsmål som angår skole og utdanning over tid. Pearsons r.

	1981 ²⁸	1985	1989	2001	2005	2007	Hoved tendens
Solidarisk	*-0,02	0,20	*0,01	0,22	0,12	0,19	+
Privat	*0,04	-0,09	-0,20	0,08	-0,51	-0,53	-
Vern	*-0,00	0,14	*-0,03	0,06	0,13	0,19	+
Sekulær	*0,03	0,08	-0,06	0,14	*-0,00	0,05	+
Spørsmåls - formulering	Offentlig sparing: skole og utdanning	Offentlige tjenester du vil bygge videre ut: skole og utdanning	Tillit til offentlige institusjoner: skole og utdanning	Hvilket formål vil du bruke mest oljepenger på: skole og utdanning	Hva er din oppfatning om at det blir flere privatskoler/friskoler		

Sammenhenger markert med stjerne (*) er ikke signifikante på 5 prosentnivået. Resultatene for 1981 til 2001 er fra Valgundersøkelsen, fra 2005 til 2007 er resultatene fra Norsk Monitor.

Det er imidlertid større stabilitet i sammenhengenes fortegn for holdningene til skole og utdanning enn vi så for holdningene til eldreomsorgen. Det forteller oss at de som er ”positivt” innstilt til skole og utdanningssystemet også er solidarisk orienterte, positiv til offentlige løsninger, vern - orienterte og sekulære. Det er bare to ”avvik”. I 1989 er det religiøs - sekulær - dimensjonen som endrer fortegn, i 2001 er det offentlig - privat - dimensjonen.

Et gjennomgangstema i dette kapitlet er at det er variasjonene i utdanningsindikatorenes form og innhold som svarer for omslagene i dimensjonene fra år til år. Dette gjelder for holdningene til skole og utdanning også. Koplingen til innvandring - solidaritet viser i tillegg noe interessant. I motsetning til holdningene til eldreomsorgen er det ikke innvandringsskeptikerne som vil bygge tjenestene videre ut og bruke mer oljepenger. Det er de solidariske. At vi knytter ”oljepenger” til utdanning setter holdningene i et annet lys. Dette er politikk som forbindes med Sosialistisk Venstreparti, på tross av at partiet selv ikke appellerer til velgerne gjennom økt bruk av oljepengene.

I 2005 og 2007 får vi fremfor alt testet motsetningene mellom privatskolene og den offentlige skolen. De som mener at det er galt at det blir flere privatskoler/friskoler er i all hovedsak positive til offentlige løsninger. Religiøs - sekulær - dimensjonen er

²⁸ Korrelasjonene for 1981 er ikke signifikante av samme grunn som for eldreomsorgen; det er svært få som vil spare på skole og utdanning (7 prosent). Se egen frekvensfordeling i vedlegg V3.

ikke en gang signifikante. Dette er uforutsett fordi det innledningsvis i dette avsnittet ble fremhevet en viss rolle for religiøs - sekulær - dimensjonen.

Forventningene til skole og utdanning slo ikke helt til. Disse holdningene er ikke så rendyrket som en skulle tro. Vi har sett at flere ideologiske dimensjoner gjør seg gjeldende, og det er ingen entydig trend i datamaterialet. At religiøs - sekulær - dimensjonen skulle spille en så beskjeden rolle for holdningene til skole og utdanning er tankevekkende. I stedet fikk vi bekreftet funn fra de to tidligere analyseavsnittene om holdningene til barnehager og eldreomsorg. De ideologiske dimensjonene er knyttet til vidt forskjellige hensyn når folk vurderer velferdsspørsmål. Dette kan få viktige konsekvenser for videre forskning på holdninger til velferdsstaten. Når vi er interesserte i å måle folks *stabile* holdninger til velferdstjenestene er vi avhengige av gode og stabile indikatorer. Dette skal vi få demonstrert i de to neste avsnittene.

3.6 Holdninger til helsevesenet.

Helsevesenet er en bred velferdskategori som det kan være vanskelig å bestemme innholdet i. Vi kan definere helsevesenet som gruppen av tjenester som har som oppgave å forebygge, diagnostisere og behandle sykdom, samt å yte omsorg overfor syke mennesker. I denne sammenheng dreier det seg om tjenester fremskaffet i regi av det offentlige. Det er imidlertid ikke sikkert at respondentene tenker på den samme operasjonaliseringen av helsevesenet som er gitt til kjenne her. At operasjonaliseringen er uklar kan få følger for hvor godt egnet indikatorene på helsevesenet er til å besvare problemstillingen. I ytterste konsekvens kan dette være problematisk for slutningene i dette avsnittet.

Politisk konflikt om helsevesenet dreier seg primært om hvorvidt en vil privatisere og konkurranseutsette de offentlige helsetjenestene. Hensikten er å effektivisere drift og ressursbruk. Dette er stridsspørsmål med en grunnleggende ideologisk forankring. Det berører spørsmål om økonomisk utjevning og omfordeling kontra borgerrettslig valgfrihet og rollen til frivillig sektor. Skal for eksempel brukerne selv få styre helsetilbudet eller bør helsetjenestene være universelle? Skal innvandrere ha rett til å bruke helsetjenestene? Men innbakt i debatten om helsevesenet ligger også

en konflikt rundt sentralisering og desentralisering. Dette preget for eksempel debatten som fulgte den statlige overtakelsen av sykehusene.

Det er med andre ord flere dimensjoner som holdningene til helsevesenet kan knytte seg til. Men vi kan forvente at offentlig - privat - dimensjonen virker som en hoveddimensjon.

Tabell 3.4. Korrelasjonsmatrise for de ideologiske dimensjonene og spørsmål som angår helsevesenet over tid. Pearsons *r*.

	1981	1985	1997	1999	2001	2003	2005	2007	Hoved tendens
Solidarisk	*0,04	0,21	0,18	0,17	0,19	0,23	0,21	0,23	+
Privat	*-0,04	-0,27	-0,04	*-0,01	-0,03	*-0,02	*-0,01	-0,08	-
Vern	*-0,02	0,06	*0,01	0,04	0,06	*0,03	0,04	0,07	+
Sekulær	*-0,02	0,08	0,18	0,15	0,05	0,12	0,10	*0,04	+
Spørsmåls - formulering	Offentlig sparing: Helsevesenet	Hvilke offentlige tjenester vil du bygge videre ut: helsevesenet	Folk føler frykt for ulike ting i tilværelsen. Hvor stor frykt føler du for hver av følgende ting? Svikt i helse- og sosialomsorgen 1 stor frykt 2 en viss frykt 3 liten eller ingen frykt						

Sammenhenger markert med stjerne (*) er ikke signifikante på 5 prosentnivået. Resultatene for 1981 og 1985 er fra Valgundersøkelsen, fra 1997 til 2007 er resultatene fra Norsk Monitor.

Tabell 3.4 levner ingen tvil. Innvandring - solidaritet - dimensjonen dominerer holdningene. Dette mønsteret er konsistent gjennom hele tidsserien. Vi har riktig nok bare ett spørsmål fra valgundersøkelsene som gir signifikante resultater, men også her har innvandring - solidaritet sterke utslag.²⁹ I 1985 har imidlertid offentlig - privat - dimensjonen det sterkeste utslaget, tett fulgt av innvandring - solidaritet. Religiøs - sekulær - dimensjonen har også til dels betydelige utslag. I 1997 og 2003 er de ganske nær innvandring - solidaritet i styrke, men denne taper dimensjonen etter hvert. Den mister imidlertid ikke signifikans før i 2007.

Hovedmønsteret i tabellen forteller oss at positive holdninger til helsevesenet deles av folk som er solidariske, positiv til offentlige løsninger, vernorienterte og sekulære. Offentlig - privat - dimensjonens svake utslag stemmer ikke overens med forventningene til offentlig - privat som grunn dimensjon. Med unntak av resultatet for

²⁹ Korrelasjonene for 1981 er ikke signifikante fordi det er få som vil spare på bevilgningene til helsevesenet (3 prosent). Dette svarer for de lave korrelasjonene og er i tråd med resultatene for eldreomsorgen, og for skole og utdanning. Se vedlegg V3.

1985 er denne dimensjonen nært fraværende. Et annet sentralt funn er at sammenhengen mellom nordmenns holdninger til helsevesenet og innvandring - solidaritet - dimensjonen blir sterkere. Folk som er positive til innvandrere er blitt mer positive til helsevesenet. Samtidig er folk som er negative til innvandrere blitt mer negative til velferdsstaten. Dette for at holdningene til innvandrere henger nøye sammen med holdningene til en universalistisk velferdsstat, hvor folk møtes i og er brukere av de samme tjenestene.

I tabell 3.4 ser vi også at de sekulære er de som både vil bygge ut helsetjenestene, og som minst frykter svikt i helseomsorgen. Det betyr samtidig at de som ikke vil bygge ut helsetjenestene er religiøse. Vi har allerede vært inne på en mulig forklaring til dette mønsteret. Kirken og andre frivillige, religiøse, organisasjoner står i et direkte konkurranseforhold til staten som tjenesteyter. I tråd med Kristelig Folkepartis politikk kan det også dreie seg om en konflikt om hjemmebasert omsorg kontra staten som hovedtjenesteyter. På den annen side kan det hende at sammenhengen er spuriøs. De som er solidarisk innstilte er ofte de samme som er sekulære, noe som for eksempel kjennetegner velgerne til Sosialistisk Venstreparti.

En mer nærliggende tanke er at sammenhengen i virkeligheten er spuriøs, men ikke slik som nevnt overfor. Religiøse, tradisjonelle verdier er ofte forbundet med alder. Slik sett kan det tenkes at det er de eldre som er mest redd for svikt i helsevesenet. Årsaken til at religiøs - sekulær - dimensjonen slår ut har da lite med religiøse verdier i seg selv å gjøre. I stedet er det høy alder og religiøs orientering som henger sammen. Dette kommer vi tilbake til i kapittel 4.

I de tidligere avsnittene om velferdstjenestene har vi ikke kunnet si stort om utviklingen i holdningenes tilknytning til dimensjonene over tid. Grunnet store variasjoner i spørsmålenes form og innhold har vi i stedet fokusert på andre fellestrekk. I dette avsnittet er de store variasjonene så godt som fraværende. Det har noe å gjøre med at det samme spørsmålet er stilt over tid. Vi kan altså følge den samme indikatoren over en rekke tidspunkter. At mønsteret er så rendyrket og at korrelasjonene såpass sterke over tid kan dermed forklares av det vi tidligere har sett for datamaterialet fra Norsk Monitor. Datamaterialet er mer polarisert. Respondentene

har en tendens til å plassere seg mer entydig i forhold til dimensjonene enn det som er tilfelle for valgundersøkelsene.

Vi begynte dette avsnittet med en viss usikkerhet. Temaet ”helsevesenet” syntes for vidtrekkende og omgitt av så mangeartede konflikter at det var vanskelig å formulere en noenlunde presis forventning. Vi festet imidlertid størst lit til offentlig - privat - dimensjonen. Vi kunne ikke tatt mer feil. Holdningene til helsetjenestene er i stor grad dominert av innvandring - solidaritet - dimensjonen, men noe islett av religiøs - sekulær - dimensjonen.

Neste avsnitt skal dreie seg om holdninger til trygd. Trygdespørsmålet er preget av stor konflikt, og har vært et tilbakevendende tema siden 70 - tallet. Debatten rundt trygd, og kanskje mer spesielt *misbruk* av trygd, er i sin essens knyttet til ulike sosiale grupper. Oppfatningene om trygdeordningene kan i stor grad være påvirket av den allmenne befolkningens oppfatninger av mottakergruppene. Som vi husker finner blant annet van Oorschot at vi ofte rangerer tjenestemottakerne etter hvorvidt vi synes de *fortjener* støtte fra det offentlige. I denne rangeringen kommer innvandrerbefolkningen dårlig ut.

3.7 Holdninger til trygd.

Det er ikke en urimelig antakelse at holdningene til trygdene vil være sterkest påvirket av innvandring - solidaritet - dimensjonen. I 1981 var spørsmålet om trygd til og med en del av innvandring - solidaritet - dimensjonen.³⁰ En kan også tenke seg at holdninger til trygd henger nøye sammen med innvandring – solidaritet mer substansielt. Sjenerøse velferdsordninger er ofte avhengig av tilliten og solidaritetsfølelsen i befolkningen. Når holdningene vi har til trygdeordningene også er preget av holdningene vi har til mottakerne skiller innvandring – solidaritet – dimensjonen seg ut som en naturlig forankring for disse holdningene.

Innvandring - solidaritet - dimensjonens kopling til trygdespørsmålet forenes også i etableringen av Fremskrittspartiet og dets forgjenger ALP. Fremskrittspartiets inntreden i politikken gjeninnfører skillet mellom ”verdige” og ”uverdige” mottakere

---

³⁰ Derfor ikke vist i tabell 3.5.

av offentlige tjenester. Fremskrittspartiet er også det partiet som har vært mest aktive i å kople velferd og innvandring sammen som politisk sak. Innvandrere skal for eksempel ikke få del i ”eventuelle sosiale ordninger og annet som forutsetter langvarig opparbeidelse av rettigheter ved innbetaling eller ved statsborgerskap”

(Fremskrittspartiets Prinsipp- og handlingsprogram 2005 - 2009: 51).

Fremskrittspartiet aktiviserer stadig den underliggende konflikten mellom innvandrings skeptiske og innvandringsvennlige. En mer presis formulering av den forventede tilknytningen mellom innvandring – solidaritet – dimensjonen og holdningene til trygd er at denne sammenhengen forventes å være positiv. De som er positive til trygdeordningene er også solidariske.

Tabell 3.5 Korrelasjonsmatrise for de ideologiske dimensjonene og spørsmål som angår trygd over tid. Pearsons r.

	1977	1985	1989	1993	1997	2001	2003	2005	2007	Hoved tendens
Solidarisk	n.a.	0,24	0,07	*-0,02	*0,02	*0,01	0,05	0,06	0,04	+
Privat	-0,20	-0,20	-0,24	-0,25	-0,20	-0,25	-0,17	-0,20	-0,17	-
Vern	*-0,03	*0,04	*0,01	-0,05	*0,02	0,05	0,04	*0,01	*-0,02	
Sekulær	0,06	0,06	*0,03	-0,04	*-0,00	*-0,01	-0,06	*-0,02	*-0,02	
Spørsmålsformulering	Synes du at det i framtiden bør bli mindre av trygder, bør de opprettholdes som de er nå, eller bør de bygges videre ut?						Mange mener at vi har fått mer enn nok av trygder, og at vi bør søke å begrense dem i framtiden, mens andre hevder vi bør opprettholde trygdeordningene og om nødvendig bygge dem videre ut			

Sammenhenger markert med stjerne (*) er ikke signifikante på 5 prosentnivået. Resultatene for 1977 til 2001 er fra Valgundersøkelsen, fra 2003 til 2007 er resultatene fra Norsk Monitor.

I tabell 3.5 presenteres vi for nok et overraskende resultat. Det er ikke innvandring - solidaritet - dimensjonen som slår ut, men offentlig - privat. Mønsteret i tabellen er enda klarere enn for holdningene til helsevesenet. Offentlig - privat - dimensjonens innflytelse er stabil over tid, med tilnærmet like sterke korrelasjoner. Dette kommer av at vi har mulighet til å følge det samme spørsmålet over mange tidspunkter, dessuten er spørsmålsformuleringen nærmest identisk for valgundersøkelsene og Norsk Monitor. Nordmenn har med andre ord en klar oppfatning om trygdene.

De andre dimensjonenes korrelasjoner med trygdeholdningene er i tillegg veldig svake. På en del tidspunkter er de ikke en gang signifikante. Det er kun for ett år at en annen dimensjon korrelerer sterkt med holdningene til trygd. I 1985 er korrelasjonen sterkere for innvandring - solidaritet - dimensjonen enn for offentlig - privat - dimensjonen. Det kan forklares av innholdet i indeksen for innvandring – solidaritet - dimensjonen. I 1981 og 1985 består innvandring – solidaritet - dimensjonen av flere spørsmål om velferd og velferdstjenester. Utviklingen i innvandring - solidaritet - dimensjonen kan tenkes å påvirke korrelasjonen med andre indikatorer og kan slik være en begrunnelse for hvorfor koplingen mellom trygdespørsmålet og innvandring - solidaritet er såpass sterk i 1985.

Holdningene til trygdeordningene ser med andre ord ut til å være en ren motsetning mellom offentlig og privat. Dette kan henge sammen med funn fra tidligere forskning på holdninger til velferdsstaten og velferdstjenester. Vi vil som regel ikke ha mindre velferd og en mindre velferdsstat. Vi er i stedet godt fornøyde med staten som hovedleverandør av tjenester og vi vil i tillegg ha mer av det. Kanskje det da ikke er så rart at det nettopp er offentlig - privat - dimensjonen som korrelerer sterkest med trygdeholdningene. Særlig når det spørres om videre utbygging kontra nedbygging. At velgerne ikke kopler holdninger til innvandring og innvandrere med trygdespørsmål er likevel et påfallende trekk ved sammenhengene. Spesielt ettersom særlig Fremskrittspartiet har lagt vekt på denne koplingen ved flere anledninger må en si at fraværet av innvandring - solidaritet - dimensjonen er overraskende.

3.8 Hovedtendenser i holdninger til velferdstjenestene.

I avsnittene ovenfor er det gitt et bilde av hvordan holdninger til de ulike velferdstjenestene struktureres av de ideologiske dimensjonene. Til tross for ambisjonene om å si noe om utviklingen over tid, har vi vært svært opptatte av enkeltindikatorer og enkeltkorrelasjoner. Selv om det er mye informasjon å hente i spørsmålsvariasjonene, er evnen til å si noe om hovedtendensene tilknytningene begrenset i vårt datamateriale. I dette avsnittet skal vi likevel gjøre et forsøk.

Tabell 3.6 oppsummerer hovedtendensene fra den bivariante analysen. Positive tegn betyr at det er en overvekt av positive korrelasjoner over tid, negative tegn har motsatt betydning. I tilfeller der det er en overvekt av ikke - signifikante korrelasjoner er dette merket med "0".

Vi ser at retningene i sammenhengene er meget konsistente på tvers av tjenestetype. Respondentene forholder seg noenlunde likt til de ulike tjenestene. Hovedmønsteret i holdningene forteller oss at det er de solidariske, de som er positive til offentlige løsninger, de vern - orienterte og de sekulære, som er mest positivt innstilte til velferdstjenestene. I bredere forstand betyr mønsteret vi ser i tabell 3.6 at nordmenn har solide og sammenhengende oppfatninger om velferdsstaten. Vi får enda en bekreftelse på at de ideologiske dimensjonene er et varig fenomen i norsk politikk.

Tabell 3.6 Hovedtendensene i de ideologiske dimensjonene på tvers av tjenestetype.

	Barnehage	Eldreomsorg	Skole	Helsevesen	Trygd
Solidarisk	+	+/- "uavgjort"	+	+	+
Privat	-	-	-	-	-
Vern	+	+	+	+	0
Sekulær	+	-	+	+	0

+: overvekt av positive sammenhenger

-: overvekt av negative sammenhenger

0: overvekt av ikke - signifikante sammenhenger

Det er imidlertid to unntak i tabellen. Begge unntakene gjelder for holdningene til eldreomsorg. Det er like mange negative som positive korrelasjoner med innvandring – solidaritet – dimensjonen, og en overvekt av negative korrelasjoner for religiøs – sekulær – dimensjonen. Disse holdningenes tilknytning til de ideologiske dimensjonene var også de mest tvetydige. Indikatorene på holdninger til eldre og eldreomsorg er de som varierer mest fra år til år. Det er dermed rimelig at vi ser en viss variasjon i korrelasjonene.

3.9 Oppsummering og konklusjon.

I dette kapitlet har vi undersøkt de bivariate sammenhengene mellom holdningene til velferdstjenestene og de ideologiske dimensjonene. De viktigste funnene er at holdningene til velferdstjenestene i hovedsak forholder seg til innvandring - solidaritet - dimensjonen og offentlig - privat - dimensjonen. Vi får dermed bekreftet hovedforventningene til dimensjonene som skissert i slutten av kapittel 1. Det er også i tråd med resultater fra internasjonal forskning.

Resultatene bød imidlertid på noen overraskelser for *hvilke* dimensjoner som slo ut for hver av velferdstjenestene. For barnehageindikatorene hadde vi en relativt klar forventning til innvandring - solidaritet og religiøs - sekulær. Dette slår bare til for resultatene fra valgundersøkelsene de tidligste årene, og det med en viss variasjon. Deretter er det kun offentlig - privat - dimensjonen som dominerer bildet.

For helsevesenet redegjorde vi kort for det innfløkte mønsteret som kan tenkes å prege disse holdningene. Helsevesenet er også en vidtfavnende kategori som det syntes vanskelig å definere på en klar måte. Mange ulike dimensjoner kunne vært lansert som hoveddimensjon, men vi endte til slutt på offentlig - privat - dimensjonen. Våre forventninger slo feil. Holdninger til helsevesenet domineres av innvandring - solidaritet - dimensjonen, samtidig som religiøs - sekulær - dimensjonen gjør seg gjeldende ved visse tidspunkt. Dette kan forklares av velferdsstatens stadige universelle karakter. Vi tror at effektene av den universelle velferdsstaten knyttes til motsetningene i holdninger til innvandrere. I videre forstand påvirker det holdningene til innvandrernes rett til å ta del i velferdsgodene. Innvirkningen av religiøs - sekulær - dimensjonen mistenkes på sin side å henge sammen med alder, og kan således være spuriøs.

Den største overraskelsen var trygdeholdningenes kopling til offentlig – privat – dimensjonen. Ikke bare er sammenhengene klare og konsistente over tid, men forventningene til innvandring - solidaritet - dimensjonen slo ikke til. Dette på tross av at holdningene til trygdeordningene var en del av innvandring - solidaritet - dimensjonen i 1981.

Vi har også funnet at velferdstjenestene ikke forholder seg til én dimensjon alene. De ideologiske dimensjonene virker på ulik måte etter hvilke tjenester det er snakk om, og etter hvilken måte spørsmålene om velferdstjenestene er stilt. Spørsmålsformuleringene er særdeles viktige i og med at de er med på å forme respondentenes holdninger allerede når de blir konfrontert med dem (Oskamp & Schultz 2004, Zaller 1992). Dette gjaldt kanskje mest for holdningsindikatorerne på eldreomsorg og skole og utdanning. Vi hadde ikke mulighet til å følge samme indikator over tid, men måtte nøye oss med ulike indikatorer over samme tema. I denne sammenheng er det noen spørsmål som er viktige å nevne.

Spørsmålene om offentlig sparing i 1981 fungerte ikke tilfredsstillende. Dette gjelder spesielt korrelasjonene for eldreomsorg, skole og utdanning, og helsevesenet som ikke ga signifikante resultater for noen av de ideologiske dimensjonene. Dette har noe å gjøre med hva det spørres om. Det er kjent at velferdsstaten er populær og at vi heller vil ha mer enn mindre av den. At det er få som vil kutte i de nevnte tjenestene er ikke rart. Det er for få som har svart de aktuelle tjenestene til at korrelasjonene blir signifikante. Spørsmålet fungerte imidlertid for barnehagespørsmålet. Det er mange flere som har nevnt barnehager som spareobjekt.

Det var i tillegg andre forhold som satte sitt preg på sammenhengene. Måten data hentes inn på har åpenbart stor betydning for analysen. Først og fremst så vi at forskjellene mellom sammenhengene i valgundersøkelsen og i Norsk Monitor i mange tilfeller var for store til at vi kan avfeie dem som tilfeldigheter. Som vi var inne på i kapittel 2 kan det ha noe å gjøre med at utvalget i Norsk Monitor er mer polarisert. Utvalget har elementer av selvseleksjon, dessuten har respondentene mulighet til å gå tilbake i spørreskjemaet for å korrigere sine svar.

Det er imidlertid en svakhet at vi i dette kapittelet kun har konsentrert oss om de bivarierte sammenhengene. En korrelasjonskoeffisient, som Pearsons r , forteller som sagt bare hvor sterk tendensen er til at bestemte verdier på to variabler opptrer sammen. Korrelasjonskoeffisienten Pearsons r sier med andre ord ikke noe om retning eller årsak mellom ulike variabler, og fanger i så måte kun opp graden av lineær sammenheng (Hellevik 2002:259 - 260). Vi vet med andre ord ikke hvilke av variablene som påvirker hverandre. Et mer realistisk utgangspunkt er å ta høyde for at

de ideologiske dimensjonene virker sammen i forhold til holdningene til velferdstjenestene. Det kan være interessant å undersøke hvorvidt, og i hvilken grad, det er variasjoner i dimensjonenes samlede forklaringskraft for holdninger til velferdstjenestene. Dette er tema for neste kapittel.

Kapittel 4: Fra bivariat til multivariat analyse.

4.1 Innledning.

I forrige kapittel så vi at de ideologiske dimensjonenes forklaringskraft varierte etter hvilke velferdstjenester vi fokuserte på. Resultatene av den bivariante analysen svarte til forventningene vi hadde til innvandring – solidaritet – dimensjonen og offentlig – privat – dimensjonen som hoveddimensjoner. Det er disse to som slår sterkest ut for holdningene til velferdstjenestene, og er å regne som hoveddimensjoner. Spesielt ga analysen av holdningene til helsevesenet og trygdeordningene klare og stabile funn over tid.

Vi var i mindre grad i stand til å si noe om hovedtendensene i holdningene til de andre tjenestene. Variasjonen i spørsmålenes form og innhold preget holdningene til eldre og eldreomsorgen, og holdningene til skole og utdanning. Også holdningene til barnehagene varierte til en viss grad. Dette understreker et av hovedpoengene i kapittel 2. Hvis en skal ha håp om å kunne måle holdningene til velferdsstaten på en skikkelig måte, må en ha konsistente indikatorer over tid.

Bivariat analyse er nyttig, men har begrenset informasjonsverdi. Sammenhengene vi fant i kapittel 3 kan være mer komplekse enn de bivariante korrelasjonene gir inntrykk av. Når vi er interesserte i å avdekke sammenhenger som skyldes de ideologiske dimensjonenes innbyrdes forhold, og samtidig vil vurdere dimensjonenes samlede betydning for velferdstjenestene, kreves andre analyseteknikker. For eksempel kan korrelasjonene mellom vekst – vern – dimensjonen og de ulike velferdstjenestene skyldes at vi ikke har kontrollert for de andre dimensjonene. De bivariante sammenhengene kan fange opp varians fra andre dimensjoner enn den vi til enhver tid konsentrerer oss om. Derfor er det viktig å se på de ideologiske dimensjonenes innbyrdes forklaringskraft for holdningene til velferdstjenestene. Det er imidlertid ganske sikkert at de ideologiske dimensjonene ikke kan svare for variasjonen i velferdsholdningene alene. Vi trenger med andre ord også et mål for dimensjonenes samlede forklaringskraft (forklart varians). Logistisk regresjon gir oss mulighet til å gjøre begge deler. Vi kan kontrollere for spuriøsitet, samtidig som Nagelkerkes pseudo R^2 måler dimensjonenes samlede forklaringskraft.

I kapittel 2 så vi at en viktig grunn til å velge logistisk regresjon framfor lineær regresjon, er at indikatorene best kan sammenliknes hvis de er dikotome. Når avhengig variabel er dikotom brytes elementære forutsetninger for lineær regresjon, spesielt forutsetninger som er knyttet til restleddet. Da skiller logistisk regresjonsanalyse seg ut som et godt alternativ. Dessuten er den logistiske regresjonsmodellen mer relevant når en studerer sosiale fenomener.

I de neste avsnittene skal vi se nærmere på resultatene fra de logistiske regresjonsanalysene. Vi må først og fremst vente at resultatene vil støtte oppunder mønstrene vi så i forrige kapittel. Disse vil kort bli gjort rede for innledningsvis i hvert av avsnittene. Vi skal igjen begynne med holdningene til barnehager.

4.2 Holdninger til barnehage.

Vi husker fra den bivariate analysen at sammenhengene mellom holdningene til barnehager og de ideologiske dimensjonene ikke var helt entydige. Det var likevel mulig å identifisere hovedtendenser. De som er mer positivt innstilt til barnehagene er i hovedsak positive til innvandring, positive til offentlige løsninger, vern - orienterte og solidariske. I 1981 og i 1985 var det innvandring – solidaritet – dimensjonen som gjorde seg mest gjeldende, men fra og med 1999 overtok offentlig – privat – dimensjonen mer og mer. Religiøs – sekulær – dimensjonen hadde sterke korrelasjoner fra tid til annen, men ikke så mye som skulle vente. Vi trodde at Kristelig Folkeparti aktiviserte de mer religiøse holdningene, i det minste i kombinasjon med kontantstøttetemaet. Men det er ikke tilfelle, i alle fall ikke for respondentene sett under ett.

Tabell 4.1 (side 69) oppgir de ustandardiserte koeffisientene fra den multivariate logistiske regresjonen over tid. Målet på de ideologiske dimensjonenes samlede forklaringskraft, Nagelkerkes pseudo R^2 , er også oppgitt i tabellen. For at retningene i sammenhengene i tabell 4.1 skal bli enkle å holde rede på er de ideologiske dimensjonene oppgitt ved sin høye verdi i tabellen. For innvandring - solidaritet - dimensjonen er ”solidarisk” gitt høy verdi, likeledes er ”privat”, ”vern” og ”sekulær” høye verdier på sine respektive dimensjoner.

Tabell 4.1 Logistisk regresjonsanalyse av ideologisk orientering og holdning til barnehage 1977 - 1985, og 1999 - 2007.

	1977	1981	1985	1999	2001	2003	2005	2007	Hoved tendens
Solidarisk	-	0,25	0,14	-0,03	*-0,01	*-0,00	*-0,01	-0,02	+/-
Privat	-0,06	0,05	*-0,03	-0,06	-0,04	-0,06	-0,08	-0,08	+
Vern	*0,02	*0,02	*0,04	*0,01	*0,01	*-0,00	*-0,01	*0,01	
Sekulær	0,04	0,03	0,07	0,04	0,04	0,02	0,05	0,05	-
Nagelkerke pseudo R ² i %	5	16	9	3	2	2	6	6	
Spørsmåls formulering	Forslaget om å bygge flere barnehager	Områder hvor man bør spare: barnehager	Hvilke tjenester bør vi bygge videre ut: barnehager	At småbarnsforeldre får kontantstøtte fra det offentlige når de ikke har barna i barnehage					

Koeffisienter markert med stjerne (*) er ikke signifikante på 5 - prosent nivået.

Koeffisientene for 1977 til 1985 er fra valgundersøkelsene, koeffisientene for 1999 til 2007 er fra Norsk Monitor.

I tabell 4.1 ser vi et gjenkjennelig mønster. Resultatene fra den bivariante analysen i kapittel 3 bekreftes. Det er de samme dimensjonene som slår ut. Til å begynne med er det innvandring – solidaritet – dimensjonen som har de sterkeste koeffisientene, men fra 1999 overtar offentlig – privat – dimensjonen og religiøs – sekulær – dimensjonen. Retningen i sammenhengene er stort sett de samme, med andre ord gjelder følgende mønster: Det er i hovedsak de solidariske, de som er positive til offentlige løsninger og de sekulære som er mest positivt innstilte til barnehagene. En interessant forskjell fra den bivariante analysen er at vekst - vern - dimensjonen ikke er signifikant ved noen tidspunkt. Dermed får vi bekreftet at vekst - vern ikke er noen ”velferdsdimensjon”. Folk tenker med andre ord ikke miljø og forbruk i velferdsstatssammenheng.

Viktigere er det at den oppadgående trenden i offentlig - privat - dimensjonen ikke gjentas i samme grad i den multivariate analysen. I tabell 4.1 ser vi også en liten økning, men koeffisientene er mer stabile fra år til år. I tabell 3.1 (side 51) var stigningen i Pearsons r – korrelasjonene mer markert. Resultatene for religiøs - sekulær - dimensjonen er også mer stabile i denne analysen enn i den forrige. Dette betyr at både offentlig - privat og religiøs - sekulær bidrar til å strukturere holdningene til barnehager. Offentlig - privat - dimensjonen markerer seg imidlertid som

”hoveddimensjon” etter som koeffisientene jevnt over er sterkere enn koeffisientene for religiøs - sekulær - dimensjonen.

De ideologiske dimensjonenes samlede forklaringskraft for holdningene til barnehager måles i denne oppgaven ved hjelp av Nagelkerkes pseudo R^2 . Dette målet kan tolkes som ”forklart varians” og er, som vi var inne på i kapittel 2, en analogi til R^2 i lineær regresjon. Som vi ser i tabell 4.1 ligger den ”forklarte” variansen nokså lavt, rundt 2 til 6 prosent med unntak av årene 1981 og 1985. I 1981 og 1985 ligger den på henholdsvis 16 og 9 prosent. Vi ser med andre ord ingen entydig trend i en spesiell retning. Nagelkerkes pseudo R^2 varierer sterkt fra år til år. I sum betyr dette at de ideologiske dimensjonene ikke er enerådende. Samtidig får vi en indikasjon på at holdningene til barnehager er relativt løst knyttet til dimensjonene slik de er målt i denne oppgaven.

4.3 Holdninger til eldre og eldreomsorg.

I kapittel 3 så vi at sammenhengene mellom de ideologiske dimensjonene og holdningene til eldre og eldreomsorg er overraskende lave og godt spredt på tvers av dimensjonene. Offentlig - privat - dimensjonen er ikke så dominerende som vi forventet. I tillegg til den store variasjonen i hvilke dimensjoner som slo ut til enhver tid, fant vi liten konsistens i sammenhengenes fortegn. Vi skal ikke dvele for mye ved effektene av variasjonen i spørsmålsformuleringene, men det er verdt å nevne at noe av årsakene til våre funn har nettopp å gjøre med spørsmålsvariasjonen.

Gitt resultatene i kapittel 3, må vi forvente minst like lave regresjonskoeffisienter for holdningene til eldre og eldreomsorg, som vi så i avsnittet om holdningene til barnehager. Det er heller ingen grunn til å tro at vi skal få se et klarere mønster i regresjonskoeffisientene enn vi gjorde i tabell 3.2 (side 53). Det betyr nødvendigvis ikke at Nagelkerke pseudo R^2 er lav. Det kan hende at selv om holdningene til eldreomsorg ikke struktureres av én dimensjon over tid, så kan det hende at de ideologiske dimensjonene svarer for mye av variasjonen i disse holdningene likevel.

Tabell 4.2 Logistisk regresjonsanalyse av ideologisk orientering og holdning til eldre og eldreomsorg 1981, 1989 - 2001, 2005 - 2007.

	1981	1989	1993	1997	2001	2005	2007	Hoved tendens
Solidarisk	*-0,12	-0,05	-0,03	0,03	-0,09	*-0,01	*-0,00	–
Privat	*-0,02	-0,03	*0,01	-0,11	*-0,02	-0,26	-0,29	–
Vern	*-0,02	*0,02	0,04	*0,01	*-0,03	0,03	*0,02	
Sekulær	*-0,01	0,01	*0,00	*0,01	-0,06	-0,03	-0,06	–
Nagelkerke pseudo R ² i %	2	5	1	7	8	31	36	
Spørsmåls formulering	Offentlig sparing: Eldre - omsorg	Grad av offentlig støtte: eldre	Pensjonister bør ikke ha krav på ekstra- fradrag i beskatningen	Velstående pensjonister bør betale mer i skatt for å bedre omsorgen for syke og pleie- trengende eldre	Hvilket formål vil du bruke mest oljepenger på: eldre	A sier: Eldreomsorgen kan gjøres billigere uten at det går ut over kvaliteten ved å la private firmaer drive eldre - institusjoner. B sier: Eldreomsorg egner seg ikke for konkurranse - utsetting og privat drift.		

Koeffisienter markert med stjerne (*) er ikke signifikante på 5 - prosent nivået.

Koeffisientene for 1981 til 2001 er fra valgundersøkelsene, koeffisientene for 2005 til 2007 er fra Norsk Monitor.

I tabell 4.2 er mønsteret nært sammenfallende med det mønsteret som kom til syne i tabell 3.2. Hovedtendensen i de signifikante koeffisientene er at de innvandrings skeptiske, de offentlig orienterte, og de religiøse som er mest positive til eldreomsorg. I denne tabellen får vi også bekreftet at vekst – vern - dimensjonen og religiøs – sekulær - dimensjonen mister mye av sin effekt i forhold til det vi så tidligere. Dermed får vi en indikasjon på at vi kan ha rett i våre antakelser om utslagene i religiøs - sekulær - dimensjonen, nemlig at den bivariate sammenhengen er spuriøs og koplet til alder.

I den bivariate analysen så vi også en tendens til at spørsmål av mer økonomisk art trekker med seg innvandrings skeptikerne. Denne tendensen er mye svakere i den multivariate analysen, men den er der. At spørsmål om bruk av oljepenger i kombinasjon med holdninger til eldreomsorg er sterkest forbundet med innvandring – solidaritet – dimensjonen kan forklares på ulike måter. Vi trakk fram politikk som er forbundet med Fremskrittspartiet som en mulig forklaring på dette forholdet. Vi mistenker også at sammenhengen kan være spuriøs. Alder kan være den

bakenforliggende variabelen. Det vil imidlertid føre for langt å kontrollere for alder i denne sammenheng, men vi skal komme inn på konfunderende faktorer senere i dette kapittelet.

Nagelkerkes pseudo R^2 er oppgitt i siste rad i tabell 4.2. Jevnt over er Nagelkerkes pseudo R^2 høyere for holdningene eldreomsorg enn for holdninger barnehager. Unntaket er årene 1981 og 1993, da Nagelkerkes pseudo R^2 i stedet er svært lav. I 2005 og i 2007 er den derimot meget høy i forhold til tidligere år, og i forhold til hva som er vanlig å finne i samfunnsvitenskaplige analyser. Dette er interessant i og med at det støtter opp under et av hovedfunnene i denne oppgaven. Holdninger til eldreomsorg er til en viss grad strukturert av ideologiske dimensjoner, men i hvilken grad de er det er avhengig av indikatorene. I spørsmålene fra Norsk Monitor (2005 og 2007) spør man direkte om holdninger til offentlig versus privat inngripen i eldreomsorgen. Resultatet er at offentlig – privat – dimensjonen korrelerer sterkt med dette spørsmålet, samtidig som dimensjonen svarer for mye av ”variansen”.

Resultatene i tabell 4.2 forenklet mønsteret i holdningene til eldre og eldreomsorg til en viss grad. Selv om det vil føre for langt å utrope offentlig - privat til en hoveddimensjon for holdningene til eldreomsorg, er det denne dimensjonen som kommer nærmest. Vi får også utelukket religiøs – sekulær - dimensjonen. Mønsteret som gjenstår er likevel noe uklart. Spesielt i forhold innvandring - solidaritet - dimensjonen.

I neste avsnitt skal vi se på resultatene av den multivariate analysen for holdningene til skole og utdanning. Som vi husker fra kapittel 3 liknet hovedmønsteret for disse holdningene på mønsteret som gjaldt for holdningene til eldreomsorg. Vi kan derfor med rimelig grunn forvente tilsvarende resultater for holdningene til skole og utdanning som vi har sett for holdningene til eldreomsorg i dette avsnittet.

4.4 Holdninger til skole og utdanning.

I den bivariate analysen av holdningene til skole og utdanning hadde vi klare forventninger til offentlig - privat - dimensjonen. Skole og utdanning er et tema som er godt forankret i den politiske konfliktstrukturen. De politiske alternativene er klare, samtidig som at skole og utdanning er gjengangere som saker i valgkamp. Vi fant likevel at holdninger som angår skole og utdanning ikke er så rendyrket som en skulle

tro. Flere ideologiske dimensjoner gjør seg gjeldende, og det er ingen entydig trend i datamaterialet. Offentlig - sekulær - dimensjonen og religiøs - sekulær - dimensjonen spilte en svært beskjeden rolle i forhold til forventningene, innvandring - solidaritet - dimensjonen spilte derimot en mye større rolle enn ventet.

Tabell 4.3 Logistisk regresjonsanalyse av ideologisk orientering og holdning til skole og utdanning 1981 - 2001, 2005 - 2007.

	1981	1985	1989	2001	2005	2007	Hoved tendens
Solidarisk	*-0,01	0,20	*0,01	0,09	*-0,01	*-0,01	
Privat	*0,02	*-0,01	-0,08	0,05	-0,26	-0,28	–
Vern	*0,01	0,10	*-0,02	*0,01	*0,02	*0,01	
Sekulær	*0,02	*0,03	-0,01	0,04	*0,01	*-0,01	
Nagelkerke pseudo R ² i %	1	14	4	9	31	34	
Spørsmåls formulering	Offentlig sparing: skole og utdanning	Offentlige tjenester du vil bygge videre ut: skole og utdanning	Tillit til offentlige institusjoner: skole og utdanning	Hvilket formål vil du bruke mest oljepenger på: skole og utdanning	Hva er din oppfatning om at det blir flere privatskoler/friskoler		

Koeffisienter markert med stjerne (*) er ikke signifikante på 5 - prosent nivået.

Koeffisientene for 1981 til 2001 er fra valgundersøkelsene, koeffisientene for 2005 til 2007 er fra Norsk Monitor.

Tabell 4.3 viser at den multivariate logistiske regresjonen bidrar til å rydde opp i sammenhengene mellom holdningene til skole og utdanning og de ideologiske dimensjonene. Betydningen av vekst – vern – dimensjonen og religiøs – sekulær – dimensjonen er redusert. Det er innvandring - sekulær og offentlig - privat som veksler på å ha betydning. Men det er en overvekt av ikke – signifikante koeffisienter for innvandring – solidaritet – dimensjonen, så det er offentlig – privat som kan regnes som hoveddimensjon.

Utviklingen Nagelkerkes pseudo R² tilsvarer utviklingen vi så for holdningene til eldreomsorg. De er til og med samsvarende med tanke på *hvor mye* de fire dimensjonene forklarer under ett. De sterkeste utslagene finner vi igjen i spørsmålene fra Norsk Monitor (2005 og 2007). Nagelkerkes pseudo R² er på hele 31 og 34 prosent.

Her spør man direkte om holdninger til privatskoler, noe som gjør at offentlig – privat – dimensjonen er sterk for dette spørsmålet. Dette bidrar til at vi kommer fram til omtrent samme konklusjon som i forrige avsnitt. Holdninger til skole og utdanning er til en viss grad strukturert av ideologiske dimensjoner. Mest av offentlig - privat – dimensjonen, men også litt av innvandring - solidaritet – dimensjonen.

I de to neste avsnittene skal vi ta for oss holdningene til helsevesenet og holdningene til trygd. Det var disse holdningenes sammenhenger som bød på de mest stabile sammenhengene. For holdningene til helsevesenet var det i hovedsak innvandring - solidaritet - dimensjonen som gjorde seg gjeldende, tett fulgt av religiøs - sekulær. For trygd var det offentlig - privat - dimensjonen som helt klart dominerte. I første omgang skal vi se på sammenhengene for holdningene til helsevesenet.

4.5 Holdninger til helsevesenet.

Innledningsvis er det verdt å nevne at det kan knyttes stor usikkerhet til hva vi mener med begrepet ”helsevesenet”. I forrige kapittel så vi at denne mangelen på reliabilitet ikke syntes å hemme sammenhengene i nevneverdig grad. Vi fant at holdninger som i sin essens er positive til helsevesenet deles av folk som er solidariske, positive til offentlige løsninger, vernorienterte og sekulære. Mest av alt er de solidariske. Dette taler for at de ideologiske dimensjonene skal kunne svare for mye av variasjonen i holdningene til helsevesenet, og at vi kan feste stor lit til at innvandring - solidaritet faktisk strukturerer disse holdningene.

I tabell 4.4 (side 75) ser vi at innvandring - solidaritet - dimensjonen fortsatt er toneangivende, men at den store avstanden til de andre dimensjonene er redusert. Samtidig ser vi at flere av koeffisientene er signifikante enn det vi har sett for de andre velferdstjenestene. Til og med hovedmønsteret i tilknytningene er endret. De som er positive til helsevesenet er fremdeles solidariske, men det er de som er positive til private løsninger, og de vekstorienterte, som ikke frykter svikt i helsevesenet der disse koeffisientene er signifikante.

Tabell 4.4 Logistisk regresjonsanalyse av ideologisk orientering og holdning til helsevesenet 1981 - 1985, 1997 - 2007.

	1981	1985	1997	1999	2001	2003	2005	2007	Hoved tendens
Solidarisk	*0,06	0,09	0,01	0,07	0,06	0,09	0,08	0,09	+
Privat	*-0,06	-0,10	*0,01	0,02	*0,01	0,03	0,03	*0,01	+
Vern	*-0,05	*0,00	-0,03	-0,02	*-0,01	-0,04	*-0,01	-0,03	-
Sekulær	*-0,02	0,02	0,06	0,05	*0,01	0,04	0,04	0,02	+
Nagelkerke pseudo R ²	2	13	6	5	3	6	6	6	
Spørsmåls formulering	Offentlig sparing: Helsevesenet	Hvilke offentlige tjenester vil du bygge videre ut: helsevesenet	Folk føler frykt for ulike ting i tilværelsen. Hvor stor frykt føler du for hver av følgende ting? Svikt i helse- og sosialomsorgen 1 stor frykt 2 en viss frykt 3 liten eller ingen frykt						

Koeffisienter markert med stjerne (*) er ikke signifikante på 5 - prosent nivået.

Koeffisientene for 1981 til 1985 er fra valgundersøkelsene, koeffisientene for 1997 til 2007 er fra Norsk Monitor.

I nederste rad i tabell 4.4 ser vi at Nagelkerkes pseudo R² jevnt over ligger lavt. I 1985 er den relativt høy, men dette nivået kommer den ikke opp mot siden. Hovedinntrykket er stabilitet, de fire ideologiske dimensjonene svarer for rundt 5 til 6 prosent av variasjonen.

Funnene i dette avsnittet taler i mot resultatene i forrige kapittel. Det kan bety to ting. Det kan være den lave reliabiliteten i spørsmålsformuleringene som er årsaken til lave utslag i Nagelkerkes pseudo R². Folk tenker i forskjellige baner når de blir bedt om vurdere helsevesenet, spesielt når de ikke får oppgitt hvilke av helsevesenets forskjellige tjenester de skal tilkjenne sin holdning til. Det kan selvsagt hende at noen er godt fornøyd med sykehusene og den behandling de får der, men at de samtidig ikke er fornøyd med fastlegeordningen. På den annen side kan det bety at holdningene til helsevesenet ikke struktureres av de ideologiske dimensjonene i samme grad som den bivariate analysen ga inntrykk av. Alternativt kan resultatene skyldes en kombinasjon av de to.

Hva så med holdningene til trygd? Den bivariate analysen ga meget klare resultater i kapittel 3. Og etter som trygdeindikatorerne ikke er hemmet av lav

reliabilitet, har vi grunn til å tro at den multivariate analysen gir støtte til at trygdeholdningene struktureres av offentlig - privat - dimensjonen.

4.6 Holdninger til trygd.

Hovedinntrykket fra den bivariante analysen i kapittel 3 var at de som er positivt innstilt til trygd, og vil at den skal bygges videre ut, er solidariske og positive til offentlige løsninger. Vekst - vern – dimensjonen og religiøs – sekulær - dimensjonen var nærmest fraværende med en overvekt av ikke - signifikante korrelasjoner. Mønsteret er med andre ord meget klart. Det er offentlig - privat – dimensjonen som strukturerer holdningene til trygd.

Tabell 4.5 viser den samme tendensen. Offentlig - privat - dimensjonen er nær sagt den eneste av de ideologiske dimensjonene som har noen betydning for trygdeholdningene. Men den logistiske regresjonsanalysen har bidratt til å klargjøre et forhold som det ikke var mulig å skjelne i den bivariante analysen, nemlig en nedadgående tendens. Koeffisientene synker klart fra 1989 til 2007. Det betyr at offentlig - privat - dimensjonen mister betydning for holdningene til trygd.

Tabell 4.5 Logistisk regresjonsanalyse av ideologisk orientering og holdning til trygd 1977, 1985 - 2001, 2003 - 2007.

	1977	1985	1989	1993	1997	2001	2003	2005	2007	Hoved tendens
Solidarisk	-	0,23	0,08	*0,02	0,07	*0,03	0,03	0,04	*0,02	+
Privat	-0,13	-0,08	-0,18	-0,16	-0,16	-0,17	-0,12	-0,13	-0,09	-
Vern	*-0,03	*-0,01	-0,05	*-0,03	*-0,01	*-0,01	*-0,01	-0,04	-0,03	
Sekulær	*0,01	*0,00	*0,01	-0,04	*-0,03	*0,00	-0,05	*-0,02	-0,04	
Nagelkerke pseudo R ²	7	13	13	9	10	11	9	9	5	
Spørsmåls formulering	Synes du at det i fremtiden bør bli mindre av trygder, bør de opprettholdes som de er nå, eller bør de bygges videre ut?						Mange mener at vi har fått mer enn nok av trygder, og at vi bør søke å begrense dem i fremtiden, mens andre hevder vi bør opprettholde trygdeordningene og om nødvendig bygge dem videre ut			

Koeffisienter markert med stjerne (*) er ikke signifikante på 5 - prosent nivået.

Koeffisientene for 1977 til 2001 er fra valgundersøkelsene, koeffisientene for 2003 til 2007 er fra Norsk Monitor

Dette bekreftes i utviklingen i Nagelkerkes pseudo R^2 . Denne er også jevnt synkende. Det vil si at de ideologiske dimensjonene samlet sett får mindre og mindre betydning for trygdeholdningene. Når vi ser på nederste rad i tabell 4.5 ser vi også at Nagelkerkes pseudo R^2 heller ikke er spesielt stor, men ligger på omtrent samme nivå som for de andre velferdstjenestene som er omtalt i denne oppgaven.

Resultatene av de multivariate analysene bekreftet i det store og det hele funnene fra de bivariate analysene. Holdningene til de fem velferdstjenestene struktureres av i hovedsak innvandring - solidaritet - dimensjonen og offentlig - privat - dimensjonen. Funnene viser imidlertid at betydningen av de ideologiske dimensjonene for holdningene til velferdstjenestene generelt er ganske liten. I motsetning til våre forventninger, og funn fra andre beslektede studier, synes det ikke som at de ideologiske dimensjonene er blitt viktigere for holdningene til velferdstjenestene. Det betyr at andre faktorer er viktigere. De mest nærliggende faktorene en kan tenke seg er sosiale bakgrunnsvariabler. I tillegg til å være viktige for ideologisk standpunkt, kan sosiale bakgrunnsvariabler tjene som indikatorer på egeninteresse. Vi har ved flere anledninger nevnt alder som en mulig konfunderende faktor. Vi kan ikke utelukke at det kan være flere.

4.7 Bakenforliggende variabler.

I kapittel 1 i denne oppgaven var vi så vidt inne på studier som tar for seg holdningene til velferdsstaten, og hvorvidt egeninteresse kan forklare oppslutningen om velferdsstaten. Tor Bjørklund finner for eksempel at det eksisterer signifikante forskjeller, men at disse likevel er relativt små (Bjørklund 2005: 451). Frode Berglund finner også at ideologi (målt ved hjelp av offentlig - privat - dimensjonen) er viktigere enn alder, kjønn og utdanning, i alle fall for stemmegivning (Berglund 2007). Dette taler for at sosiale bakgrunnsvariabler ikke skal ha en stor betydning for holdningene til velferdsstaten, målt ved de fem forskjellige tjenestetypene. Men hvis vi ikke kontrollerer for bakenforliggende faktorer kan det bidra til å overvurdere betydningen av de ideologiske dimensjonene. Hvis vi derimot kontrollerer for sosiale bakgrunnsvariabler, kan vi komme opp med det motsatte problemet. De kan fange opp så mye av variasjonen i holdningene til velferdstjenestene at de motvirker betydningen av de ideologiske dimensjonene. Det vil føre for langt å teste dette forholdet for

samtligje velferdstjenester i denne oppgaven. Vi skal imidlertid se hvordan de ideologiske dimensjonene henger sammen med sosiale bakgrunnsvariabler. Videre skal vi se at å inkludere sosiale bakgrunnsvariabler i den logistiske regresjonsanalysen endrer forholdet mellom holdningene til trygd og de ideologiske dimensjonene.

4.8 Sammenhengen mellom de ideologiske dimensjonene og sosiale bakgrunnsvariabler.

De ideologiske dimensjonene kan ha en sterk tilknytning til sosiale strukturer. Selv om det er de organisatoriske og normative elementene som er mest vektlagt, springer to av ideologiske dimensjonene ut av tradisjonelle skillelinjer. Offentlig - privat - dimensjonen er knyttet til klassiske motsetninger mellom venstresiden og høyresiden i politikken, og religiøs - sekulær - dimensjonen har sin historiske opprinnelse i lekmannsbevegelse og lavkirkelige organisasjoner (Aardal 2007a: 60).³¹ Vi kan tenke oss at bakgrunnsvariabler som kjønn, alder, utdanning, yrke, sektor og inntekt henger sammen med offentlig - privat - dimensjonen i sterkere grad enn de tre andre. Derfor skal vi se hvor sterke sammenhengene er mellom de ideologiske dimensjonene og sosiale bakgrunnsvariabler.³² De sosiale bakgrunnsvariablene kan også knyttes til egeninteresse, samtidig som de gir en indikasjon på "klasse".

Tabell 4.6 Bivariate korrelasjoner mellom de ideologiske dimensjonene og sosiale bakgrunnsvariabler. Pearsons r .³³

	Innvandring - solidaritet	Offentlig - privat	Vekst - vern	Religiøs - sekulær
Kjønn	0,03	-0,08	0,18	-0,08
Alder	-0,11	-0,05	-0,11	-0,27
Utdanning	0,20	0,13	0,15	0,13
Yrke	-0,07	-0,17	-0,10	*-0,00
Sektor	0,14	-0,18	0,14	-0,02
Inntekt	-0,07	*-0,01	*-0,01	-0,05

Korrelasjoner markert med stjerne (*) er ikke signifikante på 5 - prosent nivået.

³¹ Kapittel 1 diskuterer de ideologiske dimensjonenes egenskaper i sammenlikning med teorien om strukturelle skillelinjer mer i detalj.

³² Yrke er dikotomisert. Verdi 1 er "arbeider", verdi 0 er andre yrker. Dette er gjort fordi yrkesvariabelen opprinnelig er en nominalvariabel.

³³ Tabellen inneholder aggregerte tall fra Valgundersøkelsene. Tall fra Norsk Monitor er oppgitt i vedlegg V4. Disse er litt avvikende fra tendensen vi ser i Valgundersøkelsene. Vi velger å støtte oss på valgundersøkelsenes resultater, etter som det er dette datamaterialet som hovedsakelig ligger til grunn for denne oppgaven.

I tabell 4.6 (på side 78) ser vi de bivariate korrelasjonene mellom de ideologiske dimensjonene og de sosiale bakgrunnsvariablene. Korrelasjonene er ikke sterkere enn dem vi husker fra den bivariate analysen i kapittel 3. Dette betyr at vi ikke umiddelbart kan forklare de ideologiske dimensjonenes relativt svake sammenhenger med velferdstjenestene med sosiale bakgrunnsvariabler. Mer interessant er det at alder henger ganske tett sammen med religiøs - sekulær - dimensjonen. Her får vi ytterligere en indikasjon på at sammenhengene mellom religiøs - sekulær – dimensjonen og frykten for svikt i helsevesenet er spuriøs. Vi hadde imidlertid også en mistanke om at alder kan svare for hvorfor de innvandrings skeptiske er mer villig til å bruke mer penger på eldre enn de som er solidarisk orientert. I tabell 4.6 er det imidlertid ingen spesielt sterk sammenheng mellom alder og innvandring - solidaritet, selv om dette ikke betyr at mistanken avkreftes helt.

Vi har imidlertid ikke kontrollert for sosiale bakgrunnsvariabler i de multivariate analysene våre. Vi skal gjøre dette for trygdeholdningene, men ikke for resten av velferdstjenestene. Grunnen til at vi velger å se på trygdeholdningene er at metodeeffektene er redusert til et minimum da vi kan følge trygdeindikatoren over tid. Da er det lettere å vurdere sammenhengene uten at vi hele tiden må ta høyde for andre effekter enn dem som skyldes overgangen fra valgundersøkelsene til Norsk Monitor.

4.9 Trygd som testindikator: sosial bakgrunn teller, ideologi ”avgjør”.

For sammenlikningens skyld er også denne analysen basert på resultater fra logistisk regresjon. Vi kunne kjørt en vanlig OLS - regresjon ettersom trygdeindikatoren opprinnelig ikke er dikotom, men da ville vi ikke kunnet sammenlikne resultatet i tabell 4.7 (side 80) med de andre funnene i dette kapittelet.

I den logistiske analysen skal vi i praksis sammenlikne to ulike forklaringsmodeller. Modell 1 består bare av forholdet mellom holdningene til trygd og de sosiale bakgrunnsvariablene. De sosiale bakgrunnsvariablene behandles likt, det vil si at vi ikke har noen forutsetninger bakt inn i modellen med tanke på hvilke som kommer først i tid. I modell 2 legger vi til de fire ideologiske dimensjonene. Heller ikke her har vi tatt hensyn til hvilke av dimensjonene som forklarer mest, men behandler alle dimensjonene likt. Resultatet er vist i tabell 4.7, hvor vi ser endringen i forklart varians ved hjelp av Nagelkerkes pseudo R^2 .

Tabell 4.7 Forskjeller i modellenes forklaringskraft 1977, 1985 - 2007.
Nagelkerkes pseudo R^2 i prosent.

	Modell 1: Sosial bakgrunn	Modell 2: Sosial bakgrunn og ideologi	Differanse
1977 ³⁴	3	5	2
1985	2	14	12
1989	2	14	12
1993	3	10	7
1997	6	13	7
2001	8	15	7
2003	3	10	6
2005	9	15	7
2007	5	10	5
Snitt	5	12	7

Modell 1, som viser den ”forklarte variansen” av de sosiale bakgrunnsvariablene for holdningene til trygd, forteller oss at sosial bakgrunn ikke har så mye å si for trygdeholdningene som den øvrige diskusjonen gir inntrykk av. I gjennomsnitt er Nagelkerkes pseudo R^2 kun 5 prosent. Når vi derimot går over til å se på modell 2, ser vi at Nagelkerkes pseudo R^2 øker til 12 prosent (i gjennomsnitt). Dette er en gjennomsnittlig forskjell på 7 prosent. Det betyr at de ideologiske dimensjonene faktisk *har* en selvstendig betydning for holdningene til trygd.

Hvis vi skal si noe om en generell utvikling i betydningen av de ideologiske dimensjonene, må vi si at den er synkende (kolonnen for differansen). Dette skjer kombinert med at sosial bakgrunn får mer å si. Men betydningen av sosial bakgrunn overstiger ikke betydningen av de ideologiske dimensjonene. At betydningen av de ideologiske dimensjonene synker henger ikke sammen med tendenser vi har sett i andre studier. Blant annet har valgstudienes kartlegging av de ideologiske dimensjonene vist at de er avgjørende for stemmegivningen. Dimensjonene har også vist seg å ha stor betydning for velgernes oppfatninger om hvilke partier som har best politikk på et område. En slik tendens ser vi ikke for holdningene til trygd.

³⁴ Som vi husker er ikke innvandring - solidaritet - dimensjonen konstruert for 1977. Forklart varians blir da lavere ettersom vi har færre variabler med i modellen. Resultatet for 1981 er ikke med fordi spørsmålet om trygd er med i innvandring - solidaritet - indeksen dette året.

4.10 Oppsummering og konklusjon.

I dette kapitlet har vi sett at resultatene fra den bivariante analysen holder stikk. Logistisk regresjon løser ikke problemet med variasjonen i indikatorene, men kan fortelle oss litt mer enn bivariat analyse. Det er i hovedsak offentlig - privat - dimensjonen og innvandring - solidaritet - dimensjonen som strukturerer holdningene til velferdstjenestene. Vi fikk imidlertid også bekreftet at vi skal ta religiøs - sekulær - dimensjonen på alvor. Selv om dimensjonen mistet innflytelse fra tid til annen, så vi at den spilte en viss rolle for holdningene til barnehagene.

Vi har i dette kapitlet også sett at de ideologiske dimensjonene ikke står tilbake for sosiale bakgrunnsvariabler når det gjelder å forklare holdninger til velferdstjenestene. Når vi inkluderer de ideologiske dimensjonene i regresjonsmodellen, forbedres modellen betraktelig. Nagelkerkes pseudo R^2 totalt sett er likevel noe lav.

Den logistiske regresjonsanalysen bidro til å gjøre resultatene litt tydeligere, og hovedtendensene litt klarere. Selv om sammenhengene og hovedtendensene ikke er spesielt sterke, betyr ikke det at folk ikke forholder seg til de ideologiske dimensjonene når de gir uttrykk for sine holdninger til de ulike velferdstjenestene. Vi har jo sett, i dette kapitlet og i det foregående, at dimensjonene er med på å strukturere disse holdningene, men at de på langt nær ikke er enerådende.

Hvordan skal vi tolke resultatene fra kapittel 3 og 4 i en videre kontekst? Hva betyr det at de ideologiske dimensjonene svarer for lite av variansen i holdningene til velferdstjenestene? I neste kapittel skal vi samle trådene og diskutere hvilken betydning våre funn har i et mer overordnet perspektiv. Hvilke utfordringer står vi overfor i en kontekst der de ideologiske dimensjonene betyr lite for hvordan vi forholder oss til velferdstjenestene?

Kapittel 5: En sammensatt velferdsstat og en sammensatt ideologisk struktur.

5.1 Innledning.

I denne oppgaven har vi analysert nordmenns holdninger til fem typer velferdstjenester fra 1977 til 2007. Analysene bygger på Valgundersøkelsene og Norsk Monitor, som er landsomfattende spørreundersøkelser. Holdningene til de enkelte velferdstjenestene, barnehager, eldreomsorg, skole og utdanning, helsevesenet og trygdeordningene, har vært satt inn i en større sammenheng. Vi har sett at holdningene til disse tjenestene til en viss grad struktureres av underliggende ideologiske dimensjoner. De ideologiske dimensjonene er knyttet til motsetninger i synet på innvandring og solidaritet, offentlig og privat, vekst og vern, og religiøse og sekulære orienteringer. Selv om det fokuseres på velferdstjenestenes tilknytning til dimensjonene, har det også vært en ambisjon å kunne si noe om velferdsstaten i sin helhet.

I dette avsluttende kapittelet skal vi først vende tilbake til problemstillingene i denne oppgaven. Deretter følger en kort oppsummering av resultatene. Til slutt diskuteres hvilken betydning mine funn har for velferdsstaten i et mer overordnet perspektiv. Spesielt skal vi diskutere hvilke utfordringer velferdsstaten står overfor når holdningene til velferdstjenestene er svakere knyttet til de ideologiske dimensjonene enn vi hadde ventet.

5.2 Et tilbakeblikk på problemstillingen.

Utbyggingen av velferdsstaten har vært preget av bred politisk enighet. Ikke bare har partiene vært enige om målsetningene i velferdspolitikken, de har også vært enige om virkemidlene. Det har imidlertid skjedd viktige endringer i det politiske ordskiftet de siste tiårene. Debatten om velferdsstaten er i større grad gjenstand for politisk konflikt i dag enn på 50- og 60 - tallet.

Bruddet med konsensuspolitikken er nært knyttet til utviklingen i Fremskrittspartiets politikk. Fremskrittspartiets politiske utgangspunkt, *Anders Langes parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep*, kan betegnes som et

protestparti. Partiet definerte seg selv som i opposisjon til alle andre partier som de så på som ansvarlige for veksten i stat og byråkrati. Mye har skjedd i Fremskrittspartiet siden Anders Langes tid. Partiet er nå blant Norges største partier. Politisk har Fremskrittspartiet også tonet ned noe av sin kritikk mot velferdsstaten.

Fremskrittspartiet har med andre ord gått fra å være et parti som var i opposisjon til ulike velferdsordninger, til å bli et parti som ønsker mer sjenerøse ordninger for våre *egne verdige* trengende (Bjørklund 2003: 138). Dette er dessuten med på å forklare den stadig større oppslutningen om Fremskrittspartiet (Bay & Saglie 2003: 20).

Fremskrittspartiet har imidlertid ikke lagt kritikken mot velferdsstaten død. Fortsatt er de svært kritiske til sentrale deler av velferdsstaten. Den norske velferdsstaten er kjennetegnet av *universalisme*. Universalisme innebærer at sosiale tjenester skal være tilgjengelige for alle. Det overordnede målet med universalisme er å fremme statuslikhet ved å begrense omfanget av behovsprøving.

Fremskrittspartiet vil velferdsstatens universelle preg til livs. Partiet vil i stedet garantere en *minimumslevestandard*. Velferdsgoder må i større grad rettes inn mot dem som trenger det, og økt bruk av behovsprøving er virkemiddelet. Fremskrittspartiet mener at det er en offentlig oppgave å sørge for disse velferdsgodene, men det betyr ikke nødvendigvis at det er staten som skal være tjenesteyter. Fremskaffelsen av velferdstjenestene skal betales av det offentlige, men private tilbydere skal være et alternativ for dem som ønsker det (Fremskrittspartiets Prinsipp- og handlingsprogram 2005 - 2009: 6, 64). Et stadig større Fremskrittsparti har dermed konsekvenser for velferdsstaten slik vi kjenner den. Derfor har statsminister Jens Stoltenberg varslet kamp om velferdsstaten foran stortingsvalget i 2009. Stoltenberg fremstiller Fremskrittspartiet som en trussel mot velferdsstaten, og advarer velgerne mot å stemme på dette partiet.

Utviklingen i det politiske ordskiftet antyder at de ideologiske dimensjonene har fått mer å si for hvordan holdningene til velferdsstaten struktureres. Dessuten har de ideologiske dimensjonene vist seg å være viktige for folks stemmegivning (Aardal 2007b, Aardal 2003b). Hvis velferdsstaten blir et sentralt tema i høstens valg, kan tilknytningen mellom de ideologiske dimensjonene og holdningene til

velferdstjenestene være av avgjørende betydning. Problemstillingen i denne oppgaven har vært knyttet til dette utgangspunktet:

I hvilken grad og på hvilken måte struktureres holdningene til velferdsstatens tjenester av sentrale ideologiske dimensjoner i norsk politikk? Og videre, har det vært endringer i tilknytningene mellom holdningene til velferdstjenestene og de ideologiske dimensjonene over tid?

5.3 De ideologiske dimensjonenes betydning.

Hvilke dimensjoner som til enhver til strukturerer holdningene til velferdsstaten er avhengig av mange forhold. Utviklingen i tilknytningene mellom dimensjonene og holdningene til velferdstjenestene er ett av dem. Hvordan debatten om velferdsstaten vinkles er et annet. Fremskrittspartiet er blant dem som kan bane veien for andre motsetninger enn dem som kan koples til den tradisjonelle høyre - venstre - aksen. Debatten om velferdspolitikken kan i stedet knyttes til innvandringsproblematikken, eller til religiøse og moralske hensyn.

I kapittel 3 og 4 analyserte vi holdningene til fem ulike velferdstjenester. I kapittel 3 analyserte vi de bivarierte sammenhengene, i kapittel 4 var analysen multivariat. Begge analysene viste at koplingene mellom holdningene til velferdstjenestene og de ideologiske dimensjonene varierte. Vi så også at spørsmålsformuleringen, altså vinklingen i spørsmålene, spilte en stor rolle for hvilke dimensjoner som slo ut. Dette gjaldt spesielt for holdningene til skole og utdanning og eldreomsorg. Hvis det spørres om utbygging av tjenester, eller meninger om forholdet mellom offentlige versus private tjenester, er det offentlig - privat - dimensjonen som har betydning. Hvis det stedet spørres om frykt for svikt i tjenestetilbudet, eller hvorvidt det skal brukes mer eller mindre penger på velferdstjenestene, er det særlig innvandring - solidaritet som er bestemmende for tilknytningene.

Innvandring - solidaritet - dimensjonen og offentlig - privat - dimensjonen ble også lansert som hoveddimensjoner i kapittel 1. Analysene i kapittel 3 og 4 bekreftet denne antakelsen. De to dimensjonene skifter på å ha størst betydning for holdningene til velferdstjenestene. Men vi så at religiøs - sekulær - dimensjonen også gjorde seg gjeldende på visse tidspunkt, spesielt for holdningene til barnehage og helsevesenet.

Religiøs - sekulær - dimensjonen forbindes kanskje ikke umiddelbart med velferdspolitikken. Men mange velferdsordninger har et historisk utgangspunkt i kristen veldedighet. Samtidig utfordrer velferdsstaten den tradisjonelle familiestrukturen. Dermed bekreftes også en annen antakelse fra kapittel 1. Det hadde vært et feilgrep å overse religiøs - sekulær - dimensjonens betydning for velferdspolitikken.

Holdningene til velferdsstaten preges med andre ord av en mangfoldig ideologisk struktur. Hovedtendensene i holdningenes tilknytning til de ideologiske dimensjonene er derfor ikke helt enkle å identifisere. Konsekvensene av indikatorvariasjonen er at holdningene til velferdstjenestene er ikke så sterkt koplet til dimensjonene som ventet. Likevel fant vi fellesnevnerne i disse tilknytningene som er verdt å merke seg. Som vi så i tabell 3.6 (side 63) var retningene i sammenhengene meget konsistente. De som er positivt innstilte til barnehager, eldreomsorg, skole og utdanning, helsevesenet og trygdordningene er også i hovedsak solidariske, positive til offentlige løsninger, verne - orienterte og sekulære. Det betyr at de som er negative til velferdstjenestene er positive til private løsninger, skeptiske til innvandring, vekstorienterte og religiøse. Vi ser at med andre ord at plasseringen på dimensjonene henger nært sammen. Hva respondentene mener om én sak henger sammen med hva de samme respondentene mener om andre saker.

Holdningene til eldreomsorg og trygd skilte seg imidlertid ut. Holdningene til eldreomsorg var preget av stor variasjon, mens holdningene til trygd var svært entydige. Dessuten var ikke alle dimensjonene like sterke for hver av de fem velferdstjenestene. La oss se litt nærmere på hovedfunnene for hver av velferdstjenestene:

- For holdningene til barnehager så vi at innvandring - solidaritet - dimensjonen gjorde seg gjeldende på 80 - tallet, men at dimensjonen mistet effekt etter hvert. Religiøs - sekulær - dimensjonen slo ut i varierende grad, men det er koplingen til offentlig - privat - dimensjonen som i den senere tid preger holdningene barnehagene.
- Holdningene til eldreomsorg var i enda større grad preget av variasjoner. For sammenhengene for 1997, 2005 og 2007 er offentlig - privat - dimensjonen klart

sterkest. I 1989, 1993 og 2001 er det innvandring - solidaritet og religiøs - sekulær som veksler på å ha den sterkeste betydningen.

- Flere ideologiske dimensjoner gjorde seg gjeldende for holdningene til skole og utdanning også. Det er ingen entydig trend i datamaterialet, men offentlig - privat - dimensjonen og innvandring - solidaritet - dimensjonen har flertallet av de sterkeste korrelasjonene. Religiøs - sekulær - dimensjonen spilte på sin side en marginal rolle, og levde ikke opp til forventningene.
- Holdningene til helsetjenestene og til trygdeordningene var derimot svært stabile. Holdningene til helsetjenestene er i stor grad dominert av innvandring - solidaritet - dimensjonen, med noe islett av religiøs - sekulær - dimensjonen. Holdningene til trygdeordningene ser ut til å være en ren motsetning mellom offentlig og privat.
- Vekst - vern - dimensjonen er nesten ikke tilstede for noen av velferdstjenestene. Miljøpolitiske motsetninger er med andre ord ikke viktige for holdninger til velferdsstaten.
- Vi har også sett at de ideologiske dimensjonene ikke står tilbake for sosiale bakgrunnsvariabler når det gjelder forankringen til holdningene til velferdstjenestene. Selv om vi finner at dimensjonene har fått en noe svekket betydning over tid, gjenspeiles ikke det i betydningen av sosial bakgrunn. Sosial bakgrunn får med andre ord ikke økt forklaringskraft på bekostning av de ideologiske dimensjonene.

Vi finner i denne oppgaven at tilknytningen mellom holdningene til velferdstjenestene og de ideologiske dimensjonene ikke er så sterke som vi forventet. Spørsmålet vi står igjen med er hvorvidt dette har betydning for velferdsstaten i og for seg. Hvilke konsekvenser har våre funn i en større sammenheng?

5.4 Konsekvenser for velferdsstaten - en avslutning.

Økt velstand og oljerikdom, større misnøye med fellesskapsløsningenes yteevne, og et stadig større Fremskrittsparti, aktualiserer spørsmålet om velferdsstatens ideologiske grunnlag og legitimitet. Hvis vi hadde funnet en sterkere kopling mellom holdninger til velferdstjenestene og offentlig - privat og innvandring - solidaritet - dimensjonen, kunne dette ha tydet på en svekkelse av den politiske konsensus om velferdsstaten. På denne bakgrunn er de relativt *svake* tilknytningene til de ideologiske dimensjonene et interessant funn. Det åpner for ulike tolkninger. De svake sammenhengene kan bety at ingen bryr seg om velferdsstaten likevel. Det vil si at vi er likegyldige til velferdstjenestene og velferdsstatens utforming. Med andre ord at velferdsstaten står overfor en "legitimeringskrise", med svekket oppslutning som resultat. Skatteopprør og mistro til velferdstjenestene og mottakergruppene, fordelingskonflikter mellom sosiale klasser som kjønn, etnisitet og generasjoner, kan tolkes som tegn på at velferdsstatens legitimeringsgrunnlag er svekket. Det ser imidlertid ikke ut som om det er tilfelle. Velferdsstaten har høy oppslutning blant folk flest, og vi vil gjerne ha mer av den.

Høy oppslutning er imidlertid ikke en udelt velsignelse. Partiene driver overbudspolitikken. Velferdssakene er blitt valenssaker. Det er strid om virkemidlene, og ikke målene (Bjørklund & Saglie 2002: 3, 8). Funnene i denne oppgaven viser at det kan være vanskelig for partiene å posisjonere seg i velferdspolitikken. I alle fall i forhold til velgerne sett under ett. Vi så det for holdningene til barnehager, og vi så det for holdningene til trygd. Hverken Kristelig Folkeparti eller Fremskrittspartiet har lyktes i å knytte sin politikk til disse sakene for andre enn sine egne velgere. For holdningene til barnehager og kontantstøtte hadde religiøs - sekulær - dimensjonen en mye mer beskjeden rolle enn vi hadde en forventning om. I stedet er det offentlig - privat - dimensjonen som har størst betydning for disse holdningene. Holdningene til trygd hadde også sterkest tilknytning til offentlig - privat - dimensjonen. På tross av at Fremskrittspartiet har vært aktive i å kople velferdstjenester og innvandring sammen som politisk sak, samtidig som de har vært sentrale i debatten om trygdemisbruk, gjenspeiles ikke dette i holdningene til trygd.

De svake sammenhengene mellom holdningene til velferdstjenestene og de ideologiske dimensjonene betyr at velferdsstaten og velferdstjenestene ikke har en entydig forankring i befolkningen. Det betyr ikke at velferdssaker ikke betraktes som viktige for velgerne og partiene. Saker som er knyttet til fire av våre indikatorer på holdninger til velferdstjenestene, er blant de fem viktigste sakene i valget i 2005 (Karlsen & Aardal 2007: 118). Skole og utdanning og eldreomsorg var de to viktigste sakene. Helse, og barne- og familiepolitikk, var bare forbigått av skatter og avgifter som viktig sak.

Studiene av stortingsvalget 2005 kan tolkes til støtte for at velferdstjenestene ikke har en entydig forankring i befolkningen. Rune Karlsen og Bernt Aardal (2007: 127) finner at de ideologiske dimensjonene har stor betydning for velgernes oppfatninger av hvilke saker partiene har sakseierskap til. Dessuten spiller de en sentral rolle for valgfaterden (Aardal 2007b: 99). Men vi ser også at oppfatninger om partienes sakseierskap kan skifte fort. I løpet av valgkampen i 2005 skiftet over halvparten velgerne mening om hvilket parti som har best politikk på alle saksområdene (Karlsen & Aardal 2007: 123).

Dette understreker at det ikke finnes bare én holdning til velferdsstaten. Velferdsstaten er satt sammen av flere ulike tjenester. Disse tjenestene har forskjellige formål, og er knyttet til forskjellige grupper. De forskjellige sidene ved velferdsstaten har dessuten vært forvaltet ulikt av de politiske partiene, og de kan knyttes til de ulike partienes politikk. Flere partier har tillit i velferdspolitikken, men tilliten er spredt på ulike partier.

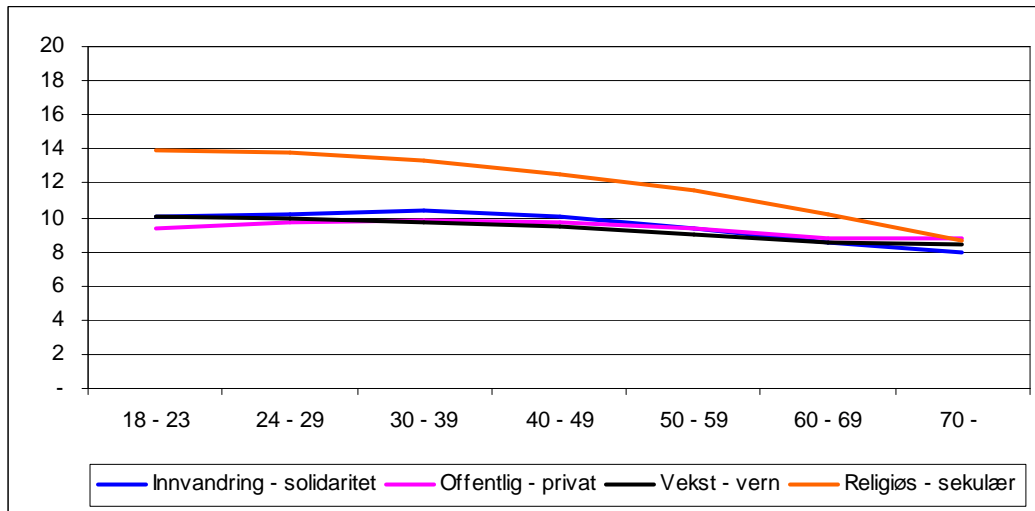
Velferdssaker som politiske stridsspørsmål, spesielt ved valg, er med andre ord en vanskelig oppgave å håndtere for partiene. Det avgjørende er hvilke velferdsholdninger det fokuseres på, og hvilke holdninger som får spillerom. Om Fremskrittspartiet lykkes i å mobilisere velgerne på grunnlag av innvandring og velferdshensyn kan innvandring - solidaritet - dimensjonen spille en viktigere rolle enn de andre dimensjonene. Om det blir tilfelle kommer vi til å se en svekkelse av velferdsstatens universalistiske preg. Men selv om Fremskrittspartiet kan komme i posisjon etter valget i 2009 betyr ikke det at partiet har frie tøyler i velferdspolitikken. Også Fremskrittspartiet har velgere som vil ha mer velferdsstat. Kombinasjonen av at

velferdsstaten har høy oppslutning i befolkningen, og samtidig er løst knyttet til den overordnede politiske struktur betyr at det politiske handlingsrommet for drastiske endringer er begrenset. For velgerne er velferdspolitikken fremdeles preget av mer konsensus enn konflikt.

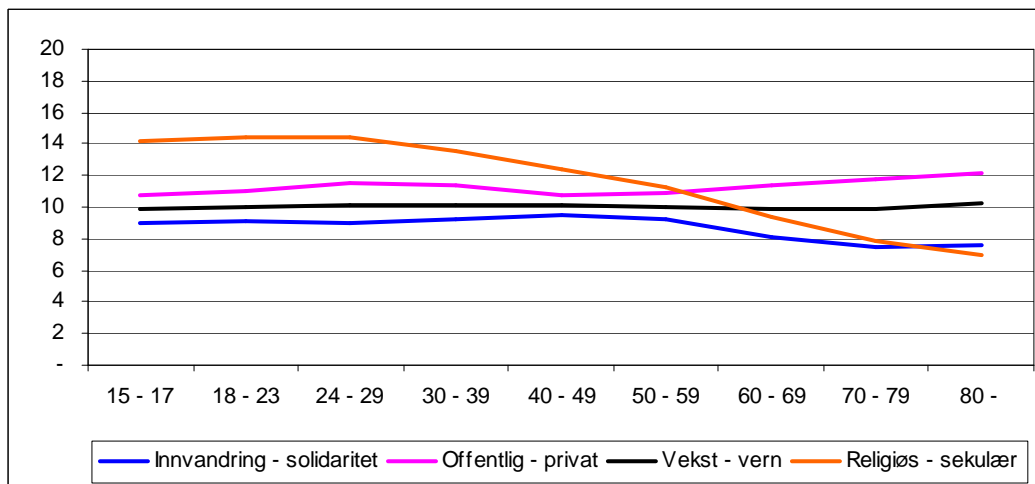
Vedlegg

V2.1.

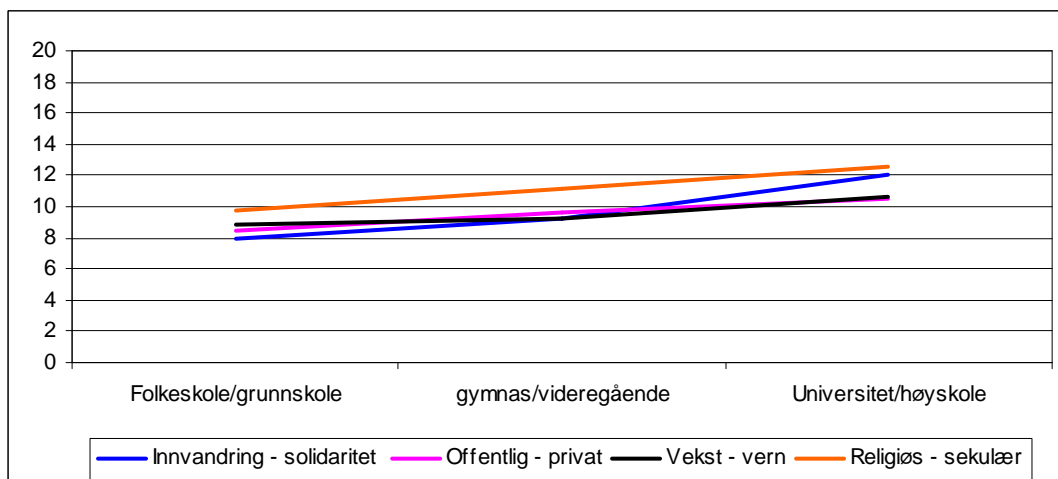
Figur V2.1 - Gjennomsnittlig plassering på dimensjonene etter alder. Valgundersøkelsene.

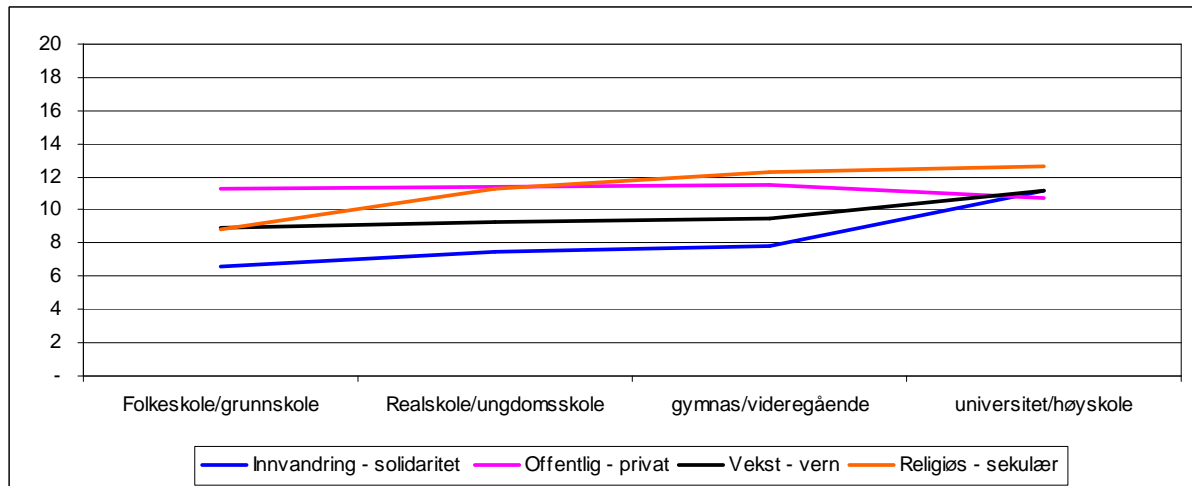
Figur V2.2 - Gjennomsnittlig plassering på dimensjonene etter alder. Norsk Monitor

Figur V2.3 - Gjennomsnittlig plassering på dimensjonene etter utdanning. Valgundersøkelsene.

Figur V2.3 - Gjennomsnittlig plassering på dimensjonene etter utdanning. Norsk Monitor.

V2.2.

Oversikt over dikotomisering av ikke - dikotome variabler.

1. Barn.

- 1977: Jeg vil nå lese opp en liste med saker som mange mener bør gjennomføres i Norge. For hvert av disse forslagene kan De si om det er:
  1. Godt forslag: Meget viktig at det gjennomføres,
  2. Godt forslag: Ganske viktig at det gjennomføres,
  3. Er lite opptatt av spørsmålet,
  4. Dårlig forslag: Ganske viktig at det ikke gjennomføres,
  5. Dårlig forslag: Meget viktig at det ikke gjennomføres.
 Forslaget om å bygge flere barnehager.

Dikotomisert:

1+2 = 1, viktig

3 + 4 + 5 = 0, ikke viktig

- 1999 - 2007: Oppfatninger om ting som nylig har skjedd eller fortsatt skjer i Norge: At småbarnsforeldre får kontantstøtte fra det offentlige når de ikke har barna i barnehage.

1. Liker - er riktig.
2. Ikke opptatt av det.
3. Liker ikke - er galt.

Dikotomisert:

1 = 0, liker

2 + 3 = liker ikke.

2. Eldreomsorg.

- 1993: Jeg vil nå lese opp en del påstander om politiske spørsmål. Kan du for hver av disse påstandene si om du er helt enig, nokså enig, nokså uenig eller helt uenig? Pensjonister bør ikke ha ekstra fradrag i beskatningen.

Dikotomisert:

1 + 2 + 3 = 0, enig

5 + 5 = 1, uenig.

- 1997: Jeg vil nå lese opp en del påstander om politiske spørsmål. Kan du for hver av disse påstandene si om du er 1) helt enig, 2) nokså enig, 3) både og, 4) nokså uenig eller 5) helt uenig? Velstående pensjonister bør betale mer i skatt for å bedre omsorgen for syke og pleietrengende eldre.

Dikotomisert:

1 + 2 + 3 = 0, enig
4 + 5 = 1, uenig

- 2005 - 2007: A og B diskuterer eldreomsorg. Hvem er du mest enig med?
A sier: Eldreomsorgen kan gjøres billigere uten at det går ut over kvaliteten ved å la private firmaer drive eldreinstitusjoner.
B sier: Eldreomsorg egner seg ikke for konkurranseutsetting og privat drift. Hvem er du mest enig med?
  1. Mest enig med A.
  2. Umulig å velge.
  3. Mest enig med B.

Dikotomisert:

1 + 2 = 0, enig med A
3 = 1, enig med B

3. Skole og utdanning.

- 1989: Det er flere institusjoner i vårt samfunn som utfører viktige oppgaver. Vi vil gjerne vite hvordan du ser på den virksomhet som hver enkelt institusjon driver. Vi har laget en skala som går fra 1 til 10. Verdien 1 på skalaen betyr at du er svært misfornøyd med institusjonen, og verdien 10 betyr at du er svært fornøyd. Kan du for hver institusjon jeg leser opp plassere den på skalaen. G. Skole- og utdanningssystemet

Dikotomisert:

1 til 5 = 0, misfornøyd
6 til 10 = 1, fornøyd.

- Oppfatninger om ting som nylig har skjedd eller fortsatt skjer i Norge:
  - 2005 - 2007: At det blir flere privatskoler / friskoler.
    1. Liker - er riktig.
    2. Ikke opptatt av det.
    3. Liker ikke - er galt.

Dikotomisert:

1 + 2 = 0, liker ikke
3 = 1, liker

4. Helsevesenet.

- 1997 - 2007: Folk føler frykt for ulike ting i tilværelsen. Hvor stor frykt føler du for hver av følgende ting?
Svikt i helse- og sosialomsorgen.
  1. Stor frykt.
  2. En viss frykt.
  3. Liten eller ingen frykt.

Dikotomisert:

- 1+2 = 0, frykter
- 3 = 1, frykter ikke.

5. Trygd.

- 1977 - 2001: Synes du at det i framtiden bør bli 1) mindre av trygder, 2) bør de opprettholdes som de er nå, eller 3) bør de bygges videre ut?

Dikotomisert:

- 1 = 0, bygges ned
- 2 + 3 = som nå/ mer.

- 2003 - 2007: Mange mener at vi etter hvert har fått mer enn nok av trygder, og at vi bør søke å begrense dem i fremtiden, mens andre hevder at vi bør opprettholde våre trygdeordninger, og om nødvendig bygge dem videre ut. Hva er din mening?

Dikotomisert:

- 1 = 0, bygges ned
- 2 + 3 = som nå/ mer.

V3.

Tabell V3.1 Frekvensfordelinger for spørsmålene om offentlig sparing: eldreomsorg, skole- og utdanning, helsevesenet. Valgundersøkelsen 1981. Prosent.

	Eldreomsorg	Skole og utdanning	Helsevesenet
0 Nevnt	0,9	7,1	2,6
1 Ikke nevnt	88,3	82,0	86,6
Total	89,2	89,2	89,2
Missing	10,8	10,8	10,8
N	1596	1596	1596

Tabell V3.2 Frekvensfordeling for spørsmålet om beskatning av eldre. Valgundersøkelsen 1993. Prosent.

	Frekvens i %
1 Helt enig	5,5
2 Nokså enig	6,9
3 Både og	3,1
4 Nokså uenig	27,9
5 Helt uenig	52,0
Total	95,4
8 Vet ikke	4,6
N	2194

V4.

Tabell V.3.3 Bivariate korrelasjoner mellom de ideologiske dimensjonene og sosiale bakgrunnsvariabler. Resultater fra Norsk Monitor, Pearsons r.

	Innvandring - solidaritet	Offentlig - privat	Vekst - vern	Religiøs - sekulær
Kjønn	0,09	-0,11	0,14	-0,20
Alder	-0,06	0,02	-0,02	-0,40
Utdanning	0,19	-0,02	0,11	0,23
Yrke	-0,09	-0,01	-0,07	0,09
Sektor	-0,11	0,11	-0,09	0,07
Inntekt	0,13	-0,01	0,03	0,20

Litteratur- og kildeliste

- Allesina, Alberto & Edward L. Glaeser (2004): *Fighting Poverty in the US and Europe. A World of Difference*. New York: Oxford University Press.
- Bartolini, Stefano & Peter Mair (1990): *Identity Competition and Electoral Availability*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bay, Ann-Helén (2008): ”Står eldrepolitikken på trygg grunn?” i Daatland, Svein O. (red): *Halve livet. Artikler om aldring og livssløp*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bay, Ann-Helén (1998): *Opinionen og eldrepolitikken*. Oslo: NOVA, NOVA-rapport 24/98. Doktoravhandling.
- Bay, Ann – Helén, Thale Hellevik & Ottar Hellevik (2007): ”Svekker innvandring oppslutningen om velferdsstaten?”, *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 48 (3): 377 - 408.
- Bay, Ann-Helen & Jo Saglie (2003): *I verdens rikeste land: Pressens dekning av velferdsstaten 1969–99*. Rapport 25/03. Oslo: NOVA.
- Berglund, Frode (2007): ”Nye sosiale skiller: Sektor teller, ideologi avgjør”, kap. 6 i Bernt Aardal (red.): *Norske velgere. En studie av stortingsvalget 2005*. Oslo: N. W. Damm & Søn.
- Berglund, Frode (2004): Partiidentifikasjon og politisk endring. En studie av langsiktige tilknytninger blant norske velgere 1965 - 1997. Oslo: Unipax.
- Bjørklund, Tor (2005): Stortingsvalget 2005: velgere som velferds klienter, *Nytt norsk tidsskrift*, 22: 444 - 454.
- Bjørklund, Tor (2003): ”Fremskrittspartiet gjennom 30 år”, *Nytt Norsk Tidsskrift*, 20: 129-145.
- Bjørklund, Tor & Jo Saglie (2002): ”Velferdsstat og valenspolitikk: lokalvalget i 1999”, *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 18 (1): 3–27.
- Blomquist, Paula & Bo Rothstein (2000): *Välfärdsstatens nya ansikte*, Stockholm: Agora.
- Brown, Robert D. (1995): ”Party Cleavages and Welfare Effort in the American States”, *The American Political Science Review*, 89 (1): 23-33.
- Converse, Philip E. (1964): ”The Nature of Belief Systems in Mass Publics”, i David Apter (red.): *Ideology and Discontent*. New York: Free Press.

- Christophersen, Knut A.(2006): *Databehandling og statistisk analyse med SPSS*. Oslo: Unipub.
- Ellis, Ingunn Oppheim (2003):”Politisk kunnskap blant norske velgere”, kap. 7 i Bernt Aardal (red.): *Velgere i villrede. En analyse av stortingsvalget 2001*. Oslo: N. W. Damm & Søn AS.
- Esping - Andersen, Gøsta (1990): *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Flanagan, Scott C & Ronald Inglehart (1987): ”Value change in industrial societies”, *American Political Science Review*, 81 (4): 1289-1319.
- Furre, Berge (2000): *Norsk historie 1914 - 2000. Industrisamfunnet - fra vokstervisje til framtidstvil*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Goul Andersen, Jørgen & Ole Borre (2003):”Nye skillelinjer og nye vælgere”, kap. 1 i Jørgen Goul Andersen & Ole Borre (red.): *Politisk forandring. Værdipolitikk og nye skillelinjer ved folketingsvalget 2001*. Århus: Systime.
- Hagelund, Anniken (2003):”A Matter of Decency? The Progress Party in Norwegian Immigration Politics”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29 (1): 47 – 65.
- Hellevik, Ottar (2008): Forelesningsnotater 22. januar. Oslo: Institutt for statsvitenskap.
- Hellevik, Ottar (2007): *Jakten på den norske lykken*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hellevik, Ottar (2002): *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hellevik, Ottar (1996): *Nordmenn og det gode liv. Norsk Monitor 1985 - 1995*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Holberg, Sunniva E. (2007):”Kampen om de kristne velgerne: mellom tro og tradisjon”, kap. 9 i i Bernt Aardal (red.): *Norske velgere. En studie av stortingsvalget 2005*, Oslo: N. W. Damm & Søn AS.
- Inglehart, Ronald (1990): *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Jessen, Jorunn T. (2002): *Regionalisering av trygdetjenester - erfaringer hos brukere og ansatte. Evaluering av et forsøksprosjekt*. Oslo: NOVA - rapport 21/02.

- Karlsen, Rune & Bernt Aardal (2007): "Politisk dagsorden og sakseierskap", kap. 5 i Bernt Aardal (red.): *Norske velgere. En studie av stortingsvalget 2005*, Oslo: N. W. Damm & Søn AS.
- Knutsen, Oddbjørn & Elinor Scarbrough (1995): "Cleavage Politics", kap. 18 i Jan W. van Deth & Elinor Scarbrough (red.): *The Impact of Values*. Oxford: Oxford University Press.
- Kolberg, Jon E. & Per A. Pettersen (1981): "Om velferdsstatens politiske basis", *Tidsskrift for samfunnsforskning* 22: 218-250.
- Kuhnle, Stein (2001): "Velferdsstatens idégrunnlag i perspektiv", kap. 1 i Aksel Hatland, Stein Kuhnle & Tor I. Romøren (red.): *Den norske velferdsstaten*, Oslo: Gyldendal.
- Kuhnle, Stein (1991a): "Historisk oversikt", kap. 2 i Stein Kuhnle & Liv Solheim: *Velferdsstaten – vekst og omstilling*, Oslo: TANO.
- Kuhnle, Stein (1991b): "Vekstfasen: noen forsøk på forklaringer og tolkninger", kap. 6 i Stein Kuhnle & Liv Solheim: *Velferdsstaten - vekst og omstilling*, Oslo: TANO.
- Kuhnle, Stein (1991c): "Mot det segmenterte velferdssamfunn? 1980 - årene i perspektiv", kap. 2 i Stein Kuhnle & Liv Solheim: *Velferdsstaten – vekst og omstilling*, Oslo: TANO.
- Kumlin, Staffan (2007a): "The Welfare State: Values, Policy Preferences, and Performance Evaluations", kap. 19 i Russel Dalton & Hans - Dieter Klingemann (red.): *The Oxford Handbook of Political Behavior*. Oxford: Oxford University Press.
- Kumlin, Staffan (2007b): "Overloaded or Underminded? European Welfare States in the Face of Performance Dissatisfaction", kap. 3 i Stefan Svallfors (red.): *The Political Sociology of the Welfare State. Institutions, Social Cleavages, and Orientations*. Stanford: Stanford University Press.
- Kumlin, Staffan (2001): "Ideology - driven opinion formation in Europe: The case of attitudes towards the third sector in Sweden", *European Journal of Political Research*, (39) 4: 487 - 518.

- Listhaug, Ola & Toril Aalberg (1999): "Comparative Public Opinion on Distributive Justice. A Study of Equality Ideas and Attitudes toward Current Policies", *International Journal of Comparative Sociology*, 40 (1): 117 - 140.
- Oskamp, Stuart & P. Wesley Schults (2004): *Attitudes and Opinions*. Third Edition, Mahwah, New Jersey & London, Lawrence Erlbaum Associates
- Pierson, Paul (1994): *Dismantling the Welfare State? Reagan, Thatcher, and the Politics of Retrenchment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rokkan, Stein & Henry Valen (1964): "Regional Contrasts in Norwegian Politics" i Erik Allard & Yrjö Littunen (red.): *Cleavages, Ideologies and Party System*. Helsinki: Westmarck Society.
- Skog, Ole J. (2004): *Å forklare sosiale fenomener. En regresjonsbasert tilnærming*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Solheim, Liv (1991): "Ideologi i velferdsstaten", kap. 10 i Stein Kuhnle og Liv Solheim: *Velferdsstaten - vekst og omstilling*. Oslo: TANO.
- Stimson, James A.(1999): *Public Opinion in America: Moods, Cycles and Swings*. Boulder: Westview Press.
- Svallfors, Stefan (2007): "Introduction", kap. 1 i Stefan Svallfors (red.): *The Political Sociology of the Welfare State. Institutions, Social Cleavages and Orientations*. Stanford: Stanford University Press.
- Tufte, Per A. (2000): *En intuitiv innføring i logistisk regresjon*. Oslo: Statens Institutt for Forbruksforskning (SIFO), Arbeidsnotat nr.8 - 2000.
- Valen, Henry (1981): *Valg og politikk - et samfunn i endring*. Oslo: NKS - forlaget.
- van Oorschot, Wim (2008): "Solidarity towards immigrants in European Welfare states", *International Journal of Social Welfare*, 17: 3 - 14.
- van Oorschot, Wim (2000): "Who should get what and why? On deservingness criteria and the conditionality of solidarity among the public", *Policy & Politics*, 20 (1): 33 - 48.
- Waldahl, Ragnar (2001): *Mediepåvirkning*. Oslo: Gyldendal akademisk
- Zaller, John R. (1992): *The Nature and Origin of Mass Opinion*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Aardal, Bernt (2007a): "Holdninger og ideologisk struktur", kap. 3 i Bernt Aardal (red.): *Norske velgere. En studie av stortingsvalget 2005*. Oslo: N. W. Damm & Søn.
- Aardal, Bernt (2007b): "Ideologiske dimensjoner og stemmegivning: Gir store velgervandringer nye mønstre?", kap. 4 i Bernt Aardal (red.): *Norske velgere. En studie av stortingsvalget 2005*. Oslo: N. W. Damm & Søn.
- Aardal, Bernt (2007c): "Avslutning: oljerikdom og mistillit", kap. 14 i Bernt Aardal (red.): *Norske velgere. En studie av stortingsvalget 2005*. Oslo: N. W. Damm & Søn AS.
- Aardal, Bernt (2003a): "Flyktige stemningsbølger eller politiske grunnverdier", kap. 1 i Bernt Aardal (red.): *Velgere i villrede. En analyse av stortingsvalget 2001*. Oslo: N. W. Damm & Søn AS.
- Aardal, Bernt (2003b): "Ideologi og stemmegivning", kap. 4 i Bernt Aardal (red.): *Velgere i villrede... En analyse av stortingsvalget 2001*. Oslo: N. W. Damm & Søn.
- Aardal, Bernt (2003c): "Avslutning", kap. 11 i Bernt Aardal (red.): *Velgere i villrede. En analyse av stortingsvalget 2001*. Oslo: N. W. Damm & Søn AS.
- Aardal, Bernt (1999): "Stortingsvalget 1997", kap. 1 i Bernt Aardal (red.): *Velgere i 90 - årene*. Oslo: NKS - Forlaget.
- Aardal, Bernt (1994): "Hva er en politisk skillelinje?", *Tidsskrift for samfunnsforskning* 35 (2): 218-250.
- Aardal, Bernt & Ragnar Waldahl (2004): "Political Cleavages in a Media - Driven Environment", *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 45 (2): 245 - 271.

Henvisninger til partiprogrammer

- Arbeiderpartiets program: *Ny solidaritet. Arbeiderpartiets program 2005 - 2009*.
- Fremskrittspartiets program: *Prinsipp- og handlingsprogram 2005 - 2009*.

Henvisninger til nettaviser

- Dagbladet (2009): "Nesten hver tredje av oss vil stemme på Frp". 14. april.

URL:

<http://www.dagbladet.no/2009/04/02/nyheter/frp/meningsmalinger/innenriks/5578493/>

Sist besøkt: 16.4.2009

- Elsebutangen, Kjetil, Irene Halvorsen & Kjell Werner (2008): "Vil stenge Frp - slusene". *Dagsavisen* 17. juni.

URL: <http://www.dagsavisen.no/innenriks/article355133.ece>

Sist besøkt: 16.4.2009

Henvisninger til internett

- Elektronisk utgave av Valgundersøkelsenes dokumentasjonsrapporter:

URL: http://www.ssb.no/emner/00/01/rapp_valg/utg.html

Sist besøkt: 16.4.2009

- Garson, G. David (n.d.): "Logistic regression", fra *Statnotes: Topics in Multivariate Analysis*.

URL: <http://faculty.chass.ncsu.edu/garson/PA765/logistic.htm>

Sist besøkt: 1.4.2009

- Hva mener KrF om... Barn og Ungdom

URL:

[http://www.krf.no/portal/page?_pageid=33,202561&_dad=portal&_schema=PORTAL&element_id=828654,](http://www.krf.no/portal/page?_pageid=33,202561&_dad=portal&_schema=PORTAL&element_id=828654)

Sist besøkt: 2.2.2009